

חוסן יהושע

יד ורחות יושר
ש"ג בכתב ותיקני המגן והספר
היחיד של מנחם מיי ביהודה ובק"ל
בנשיאות האגוד רבי א"ש קניבסקי שליט"א

ספר לימוד יומי

חוסן יהושע

לר' יהושע העליר זצוק"ל

Ⓣ

עם הוספות
ביאורים ועיונים

סדרת
ארחות
המוסר

חוסן יהושע

לר' יהושע העליר זצוק"ל

יוצא לאור ע"י ארגון "ארחות יושר"
מיסודו של מנחם מנדל הכהן זצוק"ל
בנישואות הגאון רבי אי"ש קניבסקי שליט"א

יו"ר הארגון:

הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:

הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:

הרב אשר לבי

הרב יחיאל חסידה

הרב רפאל נוסבוים

הרב ישראל מאיר וולך

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק
טל': 077-9230219
נייד: 052-7167812
פקס: 077-4230219
דוא"ל: oy7812@gmail.com

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
המעוניינים בחברות
יפנו לארגון "ארחות יושר"
במייל

@ כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
חלק כלשהו מתוכן הספר,
בין אם לשימוש פנימי ו/או מסחרי
ללא אישור מפורש
מארגון "ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:
אפקטיב
03-5796812

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח"ו.

תוכן עיניים

- 8 פתח דבר
הקדמה
- 11 ספר חוסן יהושע
פרק התיכון
- 52 ספר חוסן יהושע
מאמר ב
- 60 ספר חוסן יהושע
פרק א
- 84 ספר חוסן יהושע
פרק ב
- 97 ספר חוסן יהושע
פרק ג
- 118 ספר חוסן יהושע
פרק ד
- 129 ספר חוסן יהושע
פרק ה
- 145 פעילות הארגון
- 150 לחזות בנועם השם

ע"ה' נשמת אדם

הלימוד בספר זה
מוקדש לע"נ האשה הצנועה והצדקנית

מרת **מרים אובה ציון** ע"ה

בת ר' אלעזר ז"ל ואורה ע"ה

אשר נסתלקה בפתע פתאום
ביום ד' מר חשוון תשפ"ד

זכות הלימוד בספר זה יהיה לע"נ
ותנוח על משכבה בשלום
ותעמוד לגורלה לקץ הימין

ת.ג.צ.ב.ה.
אבי"ר

בעזיה"ת

בשיר ובשבח נהלל ונשבח ונודה לחי העולמים, אשר ברב טובו וחסדו עלינו, זיכנו להרבות כבוד שמים בהאדרת והפצת ספרי רבותינו הקדושים זצוק"ל אשר האירו עינינו והדריכו את לבנו לאהבה את השי"ת ולעבדו בכל לבבנו ובכל נפשינו.

זכות רבנו הגדול נשיא "ארחות ישר" מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל עמדה לנו בכל אשר צעדנו, להתקבל באהבה בכל מוסדות התורה, בישיבות ותלמודי תורה, בבתי ספר וסמינרים, בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ובהרבה שיעורי תורה הקבועים בכל מקומות מושבותיהם, ולקבוע עתים לבינה בלימוד ושינון פרקי מוסר לתורה ויראת אלקים, ע"פ החוברות שאנו מוציאים לאור למעלה משלושים אלף העתקים, מדי חודש בחדשו, מספרי היראה המחולק ללימוד יומי בקביעות, להגדיל תורה ולהאדירה, אשרי העם שככה לו.

והנה כעת לאחר שסיימנו בחסדי השי"ת הספר הקדוש "מעלות התורה" לרבנו אברהם אחי הגר"א זצוק"ל, המדבר בשבח לימוד התורה, נחיצותה, ורב יקריתה, המליצו רבותינו שליט"א לעסוק ולסדר הספר הנפלא "חוסן יהושע" להגאון מוהר"ר יהושע העליר זצוק"ל רבה של טעלז המעטירה, תלמידו של הגאון רבנו דוד טעביל בעל הנחלת דוד זצוק"ל, אשר הקדיש את ספרו ללמד דעת כיצד להתמודד עם תכסיסי היצה"ר על ביטול תורה, ומתאר באופן מיוחד ומופלא את כל תחבולות ודרכי היצה"ר איך לבטל האדם מלימוד התורה הקדושה, ומורה דרך כיצד להתמודד ולהתגבר על היצה"ר שלא יפריעונו ולא יגרום לנו לביטול תורה ח"ו, וחילק הספר לשני חלקים האחד לבני התורה תלמידי חכמים המתמודדים עם יצרם הבא לבטלם מתלמוד תורה, והחלק השני לבעלי בתים העמלים לפרנסתם המתמודדים עם יצרם הבא לבטלם מתלמוד תורה.

ויודעים דברי רבנו הגאון החסיד מוילנא זצוק"ל בביאורו לספר משלי, דעיקר עבודת היצר הרע בעולם, הוא לגרום לביטול תורה, שלא ירבו לעסוק בתורה

הקדושה ח"ו, ואין היצה"ר מתעסק כל כך לבטל מקיום שאר מצוות הבורא, כי עיקר התעסקותו בעולם לבטל לימוד התורה, וזהו עיקר עבודת היצר הרע בעולם, השי"ת יצילנו ויגער ביצה"ר שלא יצליח במשימתו ח"ו.

ושמענו מנשיא "ארחות ישר" הגאון הגדול רבי אברהם ישעיהו קניבסקי שליט"א בן רבינו מרן שר התורה זצוק"ל שבילדותו היה אביו זצוק"ל מצטט הרבה מהספר חוסן יהושע והיה מתאר מהספר באופן ציורי מאד את תחבולות היצר איך לבטל מתורה, ולא אז מחבר את הספר, והמליץ לו בכל הזדמנות ללמוד ולחזור על הספר חוסן יהושע, והיה אומר בענותותו שהיה לו הרבה תועלת מהספר הזה.

וכמעשינו בקודמים חילקנו את הספר ללימוד יומי, והוספנו בעזה"י ביאורים והערות קצרות, להבין את דברי הספר הקדוש ללומדים בני זמנינו, ואנו תפלה שלא נכשל ח"ו בהבנת דברי הרב המחבר הגאון זצ"ל, כי כל כוונתינו להרבות תורה ומוסר ה' בישראל, כפי שהודרכנו ע"י רבנו הגדול מרן שר התורה זצוק"ל.

זכות נעימה היא לנו להודות בזה לאיש יקר אשר רוח בו ה"ה הרה"ג ר' סיני מוסקוביץ שליט"א שנהג בנו טובת עין ונתן לנו רשות להשתמש בספר חוסן יהושע שבהוצאתו עם פירושו, ומשם לקחנו את נוסח הספר, התיקונים, הציונים וחלוקת האותיות, ונעזרנו אף בפירושו, וכל הזכויות שמורות לו, הקב"ה ירבה גבולו בהפצת תורה ומוסר ויברכו בכל מיילי דמיטב.

ויהי רצון שזנכה להרבות קדושה וטהרה בישראל, ולהגדיל תורה ולהאדירה, ונזכה בקרוב בימינו לחזות בביאת גואל צדק, ובבנין בית המקדש, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, במהרה בימינו אמן.

**בברכת התורה
ארחות ישר**

חוברת זו נפרסת על פני חודשים חשוון - כסלו

שבוע א'

יום א' ב' בחשוון - יום ה' ו' בחשוון ... (פי לך לך)

שבוע ב'

יום א' ט' בחשוון - יום ה' י"ג בחשוון (פי וירא)

שבוע ג'

יום א' ט"ז בחשוון - יום ה' כ' בחשוון (פי חיי שרה)

שבוע ד'

יום א' כ"ג בחשוון - יום ה' כ"ז בחשוון (פי תולדות)

שבוע ה'

יום א' ל' בחשוון - יום ה' ד' בכסלו (פי ויצא)

שבוע ו'

יום א' ז' בכסלו - יום ה' י"א בכסלו (פי וישלח)

שבוע ז'

יום א' י"ד בכסלו - יום ה' י"ח בכסלו (פי וישב)

שבוע ח'

יום א' כ"א בכסלו - יום ה' כ"ה בכסלו (פי מקץ)

לתועלת הלומדים

החוברות מסדרת "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרטים על פני כחודשיים - חמישה ימים בשבוע למשך שמונה שבועות.

(חוברת אלו נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם.)

החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות.

תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה צבועה. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

פרק התיכון

כְּמוֹ שֶׁכָּרַב הַדְּבָרִים יִמָּצֵא אֲמָצְעִי, הַמֵּתוּק¹ בֵּין שְׁנֵי הַקְּצוּוֹת, כְּמוֹ שֶׁחֲשָׁבוּ הַטְּבַעִיִּים² בְּסוּגֵי הַדְּבָרָח"מ⁴, הָאֱלֻמוּגִים - בֵּין הַדּוּמָם וְהַצּוּמָח⁵, וְכֵן כְּכֹלָם. כֵּן נִמָּצֵא כְּמַצֵּב הָאָדָם⁶ וְעֵלִילוֹת מַצְעָרָיו, אֲמָצְעִי הַמֵּתַמְצֵעַ בֵּין עַמְלֵי תוֹרָה וְשׁוֹקְדֵיהָ,^(א) וּבֵין סוּחָרֵי אֶרֶץ הַקּוֹבְעִים לָהּ עֵתִים, וְהֵם הַקְּנִיִּים

ביאורים

1. **בין שני הקצוות.** בדרך כלל בין שני קצוות מנוגדים יש מצב ביניים שהוא מעין "גשר" ביניהם, ובמצב ביניים זה מעורבים מאפיינים של שני הקצוות גם יחד.
2. **כמו שהשבו הטבעיים.** דוגמא ל"אמצעי המתווך בין הקצוות" לפי מחשבתם של חכמי הטבע הוא - 3. **בסוגי הדב"ח"מ.** בארבעת יסודות הבריאה: דומם, צומח, חי, מדבר. 4. **האלמוגים בין הדומם והצומח.** האלמוגים הנמצאים בים מהווים מצב ביניים בין הדומם והצומח: מחד גיסא הם נראים כדוממים, ומאידך גיסא יש בהם כוח לצמיחה ולהתרבות. 5. **וכן ככולם.** וכן בין שאר יסודות הבריאה יש מצבי ביניים. לדוגמא, "מיני עופות הגדלים באילן" וכו' (ראה שו"ע יו"ד סימן פ"ד סעיף ט"ו), וכן "אדני השדה" - חיה הגדלה בשדות וכמין חבל גדול יוצא מן הארץ ומחובר בטבורו (ראה כלאים פ"ח מ"ה במפרשים שם). אלו שתי דוגמאות נוספות למצב ביניים בין הצומח והחי ובין הדומם והחי. 6. **ועלילות מצעריי.** ודרכי התנהלותו. 7. **ובין סוחרי ארץ הקובעים לה עתים.** ובין הסוחרים הנאלצים להשתקע בעסקיהם ועם זאת קובעים עיתים לתורה.

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

שהיתה למודה (רגילה) לעשות. 'איש אשר יתן לכהן' מתנות הראויות לו, 'לו יהיה' ממון הרבה."

וכתב ה'חפץ חיים: רמז רמזה לנו כאן התורה, מהו העיקר הגדול שצריך כל אדם לזכור בכל ימיו, כי רכושו האמיתי הוא אך ורק פירות עמלו הרוחני, עניני קדושה בהם הוא מתעסק. תורה, מצוות, תפילה וכדומה - הם קנייניו הנצחיים, הם ילווהו בחייו ובמותו, רק "קדשיו לו יהיו" באמת, כל זולתם - היינו הפעילות והעניינים הנעשים מכח היצר-הרע, ידידי שקר הם, הנראים אמנם כאוהבים, אך כל התחברותם אליו אינם אלא זמנית בלבד, ובעת דוחקו הם עוזבים אותו לנפשו. ומשלו על זה חז"ל במדרש, משל לאדם שהיו לו שלושה ידידים: ראובן, שמעון ולוי, את ראובן אהב מאד ונראה לו כי היא אהבה הדדית, גם שמעון נחשב בעיניו כידיד טוב אם כי לא ידיד נפש כראובן, ועם לוי היו לו יחסים רופפים יותר מאשר עם שאר ידידיו, ומעולם לא החשיב במיוחד את הקשרים שביניהם.

יום אחד נקרא האיש להתייצב בפני המלך, נבהל האיש מאד בחששו שמה הלשינו עליו וצפוי לעונש מוות, בצר לו פנה אל חבריו בבקשה לבוא עמו אל המלך ולהמליץ טוב בעדו. לתדהמתו הרבה, ראובן שאותו חשב לידידו הנאמן - סירב להילוות אליו, שמעון חברו הפחות טוב, הסכים לבוא עמו רק עד שער המלך. בליט ברירה פנה אל לוי, והנה אף ששני ידידיו הטובים סירבו לבוא עמו, להפתעתו הרבה לוי נענה ברצון לבוא עמו אל המלך וגם הבטיח שיעשה כל מאמץ להמליץ בעדו טוב. סופו של דבר - ראובן כלל לא הטריח את עצמו ללוות את הידיד, שמעון ליווהו עד פתח ארמון המלוכה אך לא נכנס פנימה, ואילו לוי נכנס אל המלך, המליץ טוב בעדו והצילו מגורו הדין.

והנמשל: האהוב הגדול הוא הממון שחביב לו לאדם מאד כל ימיו, אך מוליכו שולל. לאדם נדמה כי על ידי העושר והכבוד הוא מבטיח את עצמו מפני צרות וסבל, אך יום המוות שהוא שעת מבחן לידידות-אמת, חושף את המציאות האמיתית, וכמאמר התנא: "לפי שבשעת פטירתו של האדם אין מלווין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד" (אבות פ"ו מ"ט).

בני המשפחה והידידים משולים הם לשמעון במשל הנ"ל, הם אמנם אינם נוטשים את האדם בעת פטירתו, הם מבכים על הסתלקותו ומלווים אותו עד הקבר, אך שם הם נפרדים ממנו וחוזרים לביתם. ואילו תורה ומעשים טובים

עיונים

חוסן

פרק התיכון

יהושע

הסמוכים על שלחן אביהם⁸ או זולתו, פראותם⁹ כי קצב ספוקם יכלה וילך במשך הימים,¹⁰ יחתרו להם עסק ומשא ומתן, או אמנות¹¹ לכלכל בו משך ימי חלדם די מחסורם וספוקם,¹² והכינו את אשר יבחרו בטרם ישתרגו עליהם עבותות ההוצאה,¹³ בעוד להם ופתגנם נתן להם מאת הוריהם, והנם יוצאים בזה מגדר הובשי בית המדרש, כי כבר הכניסו צוארם

בסוף אלא יניחם לאחרים, ורק מה שפזר לצדקה וחסד הם יהיו שלו לנצח, וזהו: "אשר יתן לכהן - לו יהיה".

ביאורים

8. או זולתו. או סמוכים על שולחן אחרים מלבד אביהם. 9. כי קצב ספוקם יכלה וילך במשך הימים. כשהם מתבוננים במצבם, הם יודעים כי הזמן הקצוב להם להיות סמוכים על שולחן אחרים יסתיים באחד מן הימים. 10. יחתרו להם. יחפשו לעצמם. 11. לכלכל בו משך ימי חלדם די מחסורם וספוקם. להתפרנס בעזרת אותו עסק או משא ומתן במשך ימי חייהם לפי צרכי קיומם. 12. והכינו את אשר יבחרו בטרם ישתרגו עליהם עבותות ההוצאה. ויכינו להם מקצוע לפרנסתם בהתאמה ליכולותיהם ולצורכיהם, לפני שיוטל על צוארם עול הפרנסה. 13. בעוד להם ופתגם. הם דואגים לעתידם, כשעדיין פרנסתם ניתנת להם מאת הוריהם - .

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

בְּעַמַל הַפְּרָנְסָה, וְאוֹלָם - לְגַדֵּר עוֹסְקִים מִמֶּשׁ לֹא בָּאוּ, ¹⁴ יַעַן אֵין הַסְּרוֹנָם שֶׁל עַכְשָׁו מִבֵּיָאָם לְזֶה, ¹⁵ וְאֵינָם מְכַרְחִים כָּל כֶּף לְשִׁקֵּעַ הַרְבֵּה בְּעַסְקֵיהֶם.

וְאוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁמִּכֵּין לוֹ הַרְףִּי לְסַפּוֹק צְרָכָיו בְּעוֹלָם הַזֶּה, כֵּן צְרִיךְ ¹⁶ לְקַבֵּעַ מַסְמָרִים ⁽²⁾ לְכָל יְתֵן הָעוֹלָם מְגַרְעוֹת בְּתוֹרָתוֹ

ב. לכל יתן העולם מגרעות בתורתו. על האדם לייקר את המצוות שעושה, ועל אחת כמה וכמה עליו לייקר כל מילה של לימוד התורה. הנה במדרש דרוש על הפסוק (שה"ש ז, ב): "מה יפו פעמיו בנעלים" על עוצם וגודל השכר הניתן עבור צחצוח המנעלים לכבוד שבת קודש. ובארו המפרשים, שכאשר תעלה נשמת האדם למרום, ויראה

איזה שכר נותנים עבור מעשה פשוט וזניח כצחצוח הנעלים לכבוד שבת קודש, יצטער צער נורא על המוני מצוות שיכול היה לקיים בקלות ובמעט טורה, ולא החשיבו הזניחן.

בענין זה נשא הח'פ'ח חיים' (ח"ח עה"ת) משל בשם בעל 'קול יהודה': מעשה אדם שירד מנכסיו ולא יכול היה למצוא בעירו טרף לביתו, נמלך בדעתו כי

ביאורים

14. יען אין, מפני שאין - .15. ואינם מוכרחים כל כך לשקוע הרבה בעסקיהם. שהרי לעת עתה עדיין הם סמוכים על שולחן אחרים. אנשים אלו מגלמים את מצב הביניים בין מי שתורתו אומנתו ובין אלו העובדים לפרנסתם.
16. לקבוע מסמרים. להחליט החלטה נחושה ולקבוע גדרים קבועים.
17. לכל יתן העולם מגרעות בתורתו שלמד עד כה. כדי שעסקי העולם וטרדותיהם לא יטילו חסרונות בתורה שלמד עד עכשיו. כלומר, שגם התורה שלמד עד כה תלקה בחסרונות.

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

אי אפשר עוד לשבת באפס מעשה ולראות בצער בני ביתו הסובלים חרפת רעב, וירד באנייה לנסוע לארץ רחוקה באפריקה. במקום מגוריו החדש החל לעסוק במסחר החלב, במדינה ההיא החום והשרב בכל ימות השנה ומרעה אין לבהמה, לפיכך אין עדרי צאן ובקר מצויים שם והחלב מצרך חשוב הוא ודמיו מרובים, וכך פרץ מסחרו של האיש בארץ ותוך זמן קצר צבר הון רב.

חלפו שנים ובאחד הימים הגיע מכתב מאשתו, בו היא מתנה את צערה וצרותיה, ומבקשת ממנו שישוב לביתו ויביא עמו גם לפרנסת בנותיו שהגיעו לפרקן. התחיל האיש להתכונן לקראת הנסיעה ויאמר בלבו: כלום כדאי הדבר שאטלטל עמי את כל רכושי אשר התעשרתי כאן? הרי אם כך אני עושה איני מוסיף על רכושי ולא כלום, שכן אלף שקל לעולם הם אלף שקל ולא יותר, וכן אבנים טובות ומרגליות נמכרות כאן בזול, אלא עדיף לי לקנות סחורה של חלב, ואוליך את סחורתי למדינתי ומזה ארוויח יותר, ואוסיף על כספי אשר עשיתי כאן.

וכך עשה, הלך וקנה כמה אלפי ליטראות של חלב, הכניס את הסחורה לתוך ארגזים והטעינים בספינה, באותו יום שלח מכתב לאשתו ובו הודיעה שהוא יוצא לדרך לחזור לביתו עם סחורה רבה שדמיה מרובים, כמו כן ביקש שתבוא להקביל את פניו בנמל ביום פלוני.

בהיחפזו אל הספינה, ניגש אליו סוחר אבנים טובות ומרגליות, ודיבר על ליבו לקנות טבעת עם אבן טובה מתנה לאשתו ונזמי זהב בשביל ביתו, והנה בתחילה סרב הלה לקנות באומרו: בכסף שבידי אוכל לקנות מתנות בכל מקום, אם כן למה לי לקנות כאן, מוטב שאקנה כאן סחורה שאני עתיד להרוויח בה ושם אקנה כבר כל הדרוש לי, בסופו של דבר הצליח הסוחר לשכנעו לקנות כמה טבעות זהב משובצות באבנים יקרות ועוד כמה תכשיטים, הכל בדמים מועטים, שכן באותה מדינה לא היו זהב ואבנים טובות נחשבים הרבה.

ויהי בבואו, יצאו כל בני עירו לקראתו לקבל פניו, כי יצא הקול שנתעשר שם באפריקה עושר רב, והוא הביא אתו את עושרו, ובני משפחתו המתינו בכיליון עיניים לראותו. ויהי אחרי אשר עלה ליבשה, התחילו להוריד מהאנייה את תיבות החלב שנתקלקל כבר ועלה באשו, ולא יכלו כל העם לסבול את הריח והסירחון הנורא מנדף מחביות החלב שהתעפס ברוב הדרך, עד שלא היה ראוי למאומה ואף לא לתעשיית בורית. אשתו שראתה כל זאת התחילה לצעוק במר נפשה: שוטה שבעולם! כלום שכחת,

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

חוסן

פרק התיכון

יהושע

שְׁלֹמֹד עַד כַּהֲ, לְפָרֵשׁ הַיְמִנָה
חֲלִילָה מִכֹּל וְכֹל, וַיִּכְיֶן לֹו דְרָכֹו
לְעֶסֶק כָּהֲ 20 כָּכֹל הַפְּתוּב בַּמַּאמָר

כי כאן בעירנו, החלב הזה נמכר בזול מאד? היה לך למכור הכל שם במחיר יקר ולהביא הנה את הכסף או אבנים?

טובות ומרגליות שנמכרים שם בזול... וכי לשם כך סבלתי כל השנים? ויכלם האיש, ולא ידע את נפשו מרוב צער ובושה, הנה עמל שנים ועשה הון ואיבד הכל בגלל מעשה הטות, תחת אשר היה יכול להתעשר אושר רב בקניית אבנים טובות ומרגליות, הסכיל להוציא את כל אשר קמץ וחסך במשך שנים רבות בסחורה נפסדת ונרקבת.

לסוף נזכר כי בשעה אחרונה ממש, סמוך להפלתו מאפריקה, השיאו אותו סוחר לקנות כמה טבעות משובצות ועוד כמה תכשיטים, הלך ומכר תכשיטים אלה ומהם התפרנס הוא ובני ביתו במשך שנים אחדות.

כן הדבר עם האדם, בבואו אל העולם הזה חושב בנפשו, כי העסק היותר טוב הוא לקנות שומן לגופו, להאכילו ולהשקותו, ומבלה את רוב ימיו בצבירת רכוש והון רב, ואינו שם לב לרכישת האבנים הטובות והמרגליות הנמכרות כאן בזול היינו תורה ומצוות, שבעולם הבא לא יסולה מפז ערכם, וכאן ניתן להשיגם בקלות.

ובהגיע יומו לעזוב את העולם ולשים לדרך פעמיו, הוא לוקח עמו אל הקבר כרס מלאה בשומן וְחֵלֶב בגוף מדושן ומפוטם. מה עלוב ואומלל מראהו בהגיעו לשם בהציגו את סחורתו שנתקלקלה בינתיים והעלתה צחנה.

משמכיר בטעות הרי הוא נזכר הנה, הלא נתתי פעם אחת כמה פרוטות לצדקה, הלא עשיתי לעיתים כמה מצוות וכו', אין ספק שעל חפצי ערך מועטים אלו שבידו יקבל שכרו, אך נקל לתאר את גודל צערו בשעה שרואה שיכולת היתה בידו להביא עמו הון תועפות אלא מחמת טיפשות לא עשה כן.

ביאורים

18. לפרוש הימנה חלילה מכל וכל. ובשל כך עלול לפרוש הימנה לגמרי כשיטול על צווארו עול הפרנסה.
19. ויכין לו דרכו לעסק כה. ויתכנן את דרכו במקצוע שבחר בו, באופן שיכול לעסוק בתורה, גם כאשר יעבוד לפרנסתו.
20. ככל הכתוב במאמר הכא. שבו ידריך רבנו את האדם הטרוד בעסקיו כיצד יקבע עיתים לתורה.

הַכָּא. וּמַחֲמַת זֶה 22 יְהִיֶה גַם מִשְׂאוֹ וּמַתְּנוֹ בְּאִמּוֹנָה עִם
כָּל אָדָם, וְלֹא יְהִיֶה חֶסֶם וְשָׁלוֹם בְּכֹלל 23 שְׁנָה וּפְרֵשׁ. וְאָמְרוּ
בְּמִדְרָשׁ שׁוֹחֵר טוֹב (מְשַׁלִּי י, ל): לֹא יֹאמֵר אָדָם: הוֹאִיל
וְנִתְחַכְּמֵתִי בַתּוֹרָה בַּתְּחִלָּה, 24 אֵלֶיךָ מַעֲכָשׂוֹ כו', 25 וּמַהוּ
שְׂיוֹעִילָנּוּ, 26 דְּבַרֵי תּוֹרָה שְׁנַמְשָׁלוּ בְּחַיִּים.

וְיִהְיֶה חֶסֶם אֲשֶׁר עֵינָיו בְּרֵאשׁוֹ 28 יְשִׁים אֲרַחֲוֹתָיו נֹכַח
פָּנָיו כְּמֵה שְׁעֵתִיד לְהִיּוֹת וְלַעֲבֹר עָלָיו,
וְלַחֲכִין עֲצָמוֹ לְמִלְחַמַת הַיָּצֵר, הַמְּפָרִיעוֹ מֵעֶסֶק הַתּוֹרָה,

ביאורים

21. ומחמת זה. שיקבע עצמו לתורה על אף עסקיו לפרנסתו.
22. יהיה גם משאו ומתנו באמונה עם כל אדם. יהיה האדם נזהר שלא להיכשל בממונם של אחרים, ומשאו ומתנו עם הבריות יהיו באמונה. בסוף הפרק יבאר רבנו, שהעסק בתורה מביא את האדם להקפיד על דרכה של תורה ולהפוך לאיש אמונה.
23. שנה ופירש. שנה דברי תורה, ופרש מהם לאחר מכן. עליו אמרו חז"ל (פסחים מט, ב): "שנה ופירש [קשה] יותר מכולן".
24. אלך מעכשיו וכו'. לשון המדרש: "אלך מעכשיו ואתעסק בממון ובנכסים, והוא אינו יודע שאינו מועילים לו כלום, שנאמר: 'לא יועילו אוצרות רשע'".
25. ומהו שיועילנו. לשון המדרש: "ומהו שיועיל לו". כלומר, אם ממון ונכסים אינם מועילים לאדם, מהו הדבר שכן יועיל לו?
26. דברי תורה שנמשלו בחיים. דברי תורה מביאים תועלת אמיתית ונצחית. המשל שהציג רבי עקיבא על השועל והדגים (ברכות סא, ב) מלמד שהתנתקות מהתורה כמוה כהתנתקות מהחיים.
27. והחכם אשר עיניו בראשו. החכם הרואה את הנולד והולך לבטח.
28. ישים ארחותיו נוכח פניו כמה שעתיד להיות ולעבור עליו. החכם מכין עצמו, ומחשב דרכו מראש, ונערך לקראת הזמן שבו יהיה טרוד בפרנסתו.

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

בְּשֵׁעָה²⁹ שְׁעָדִין אִינוֹ צָרִיךְ לָהּ כֹּל
 כֶּךָ,³⁰ בְּהֵיזוֹת שְׁעָתוֹ חֲפְשִׁית אֶצְלוֹ,
³¹ וְכָלִי מִפְּצֵי הַתּוֹרָה וְהִירָאָה עֲרוּכִים וְשִׁמּוּרִים בִּידוֹ,
³² וְיִלְטֹשׁ אוֹתָם, וְיַהֲרֵם עַל מִתְּנָיו, וְתוֹשַׁע לוֹ יִמְיֵנו, אִף
 זְרֻעוֹ³³ תֵּאֱמַצְנֵנוּ, לְהֵיזוֹת דְּבָרֵי תּוֹרָה אֶצְלוֹ³⁴ בְּדַרְבְּנֹת
 וּבְמִסְמָרוֹת נְטוּעִים' לְהַגִּזוֹת בָּהֶם,³⁵ וְלֹא יִמְשִׁיכֵהוּ מֵהֶם
 כָּל טוֹרֵד, ³⁶ אִף בְּעֵתִים יִבּוֹאוּ בְּהֵיזוֹתוֹ אִזּוֹ מְכַרְחַח לְעַסְקֵי
 פְּרִנְסָתוֹ, וְעַד זִקְנָה וְשִׁיבָה אֲלֵיהֶם תִּשְׁוֹקְתוּ. וַיִּקְרַם בְּעַצְמוֹ
 מִקְרָא (קהלת יא, ו): "בִּפְקֹד זְרַע אֵת זְרַעְךָ וְלַעֲרֹב אֵל תִּנַּח
 יָדְךָ", כְּמוֹ שֶׁדִּרְשׁוּהוּ ז"ל (יבמות סב, ב): ^{37(ג)} לְלַמֵּד אֶדָם

ביאורים

29. שעדיין אין צריך לה כל כך. את ההיערכות יתכנן מראש, כשעדיין
 פרנסתו מצויה לו, ולפני בוא מלחמת היצר וההפרעות שהוא מייצר כדי למנוע
 את האדם מלימוד התורה. 30. בהיות שעתו חפשית אצלו. כשעדיין זמנו
 בידו. 31. וכלי מפצי התורה והיראה ערוכים ושמורים בידו. וכלי המלחמה
 נגד היצר, שהם התורה והיראה, מוכנים ומסודרים ושגורים בפיו. 32. ילטוש
 אותם יהרם על מתניו ותושע לו ימינו. יחדד אותם ויכרוך סביב מתניו. אם
 אכן יתכונן למלחמת היצר כראוי, תבוא ישועה בידו. 33. תאמצנו. תחזקנו.
 34. כדרבנות וכמסמרות נטועים להגות בהם. שיהיה עסקו בתורה. היא תכוון
 ותדריך אותו נכונה לחיי נצח, והיו דברי תורה קבועים ונטועים בנפשו, וימצא
 בהם טעם כל ימי חייו. 35. ולא ימשיכהו מהם כל טורד. וכאשר תתבסס
 התורה קניין נפש בקרבו כנ"ל, לא יצליחו טרדותיו למשוך את לבו ולזנוח את
 לימוד התורה. 36. אף בעיתים יבואו בחיזותיו. גם בעתיד כשיבוא זמנים שבהם
 י"אלץ לעסוק בענייני פרנסתו. 37. למד אדם תורה בילדותו ילמוד תורה
 בזקנותו. אם לומד אדם תורה בילדותו (בבקר), וודאי שבזקנותו (-לעת ערב)

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

תּוֹרָה בְּיַלְדוּתוֹ יִלְמַד תּוֹרָה בְּזַקְנוֹתוֹ.
 וּבְשׁוֹחַר טוֹב (משלי י"ג): לְלַמֵּד אֶדָם
 בְּנַעֲרוּתוֹ וּשְׁכַחָהּ,³⁸ אִם אִינוֹ מְחַזְרָהּ,
 בִּילְדוּתוֹ, בְּכָל זֹאת
 נוקנותו. זוהי דברי רבי
 עקיבא ביבמות (סב,
 ב), ובפשטות כוונתו,
 שלמרות שלמד תורה
 בילדותו, בכל זאת
 ימשיך וילמד תורה גם בזקנותו. אולם ה'ערוך לנר' (שם) תמה, מה בא רבי
 עקיבא להשמיענו בכך, וכי משום שלמד תורה בילדותו יפטר מתלמוד תורה
 בזקנותו. וכתב, שלולי שהיה חושש לשנות את הגירסא, היה גורס בגמרא:
 'לְלַמֵּד תּוֹרָה', כלומר ללמד תורה לאחרים, וכמו שאמרה הגמרא (ר"ה לא, ב) על
 רבי יוחנן בן זכאי שארבעים שנה למד תורה, וארבעים שנה לימד, ועל דרך זו
 נאמר שאם בילדותו למד לעצמו, ישתדל בזקנותו ללמד לאחרים, ואפילו אם
 בילדותו כבר העמיד תלמידים, עם כל זה יהיו לו גם תלמידים בזקנותו.
 וב'קרוך אורה' תירץ, על פי הגמרא בקידושין (ל, ב): 'בראתי יצר הרע, בראתי
 תורה תבלין', והיה סברא לומר שבילדותו שכוח היצר הרע גובר, אין תרופה
 ותחבולה אחרת להתיש את היצר, רק על עסק התורה שהיא התבלין היחיד
 שברא הקב"ה כדי לנצח בה את יצרו, אבל בזקנותו שכחש כוח היצר הייתי
 סבור שאין צריך להרבות בעיון התורה ויוכל גם ללמוד דברים קלים, לכך אמר:
 'ולערב אל תנח את ידך', אלא גם בזקנותך צריך אתה לעמול בתורה, שהרי
 אמרו חז"ל (אבות פ"ב מ"ה): 'אל תאמין בעצמך על יום מותך'.
 ובעץ יוסף' ביאר, שאם בא לידי דין בזקנותו, לא יחתוך את הדין על פי מה
 שהעלה בעיונו בעת נערותו, אלא יחזור ויעיין שוב בכתבילה.
 ולאור דברי רבינו כאן, אין מאמר זה בא כדרך ציווי בעלמא, אלא כהדרכה במה
 יזכה אדם שיהיה עסקו בתורה כל ימי חייו, על ידי שילמד תורה בילדותו ויבלעו
 דברי תורה בדמיו, אז תהיה התורה בעצמותיו לקנין נצחי. וזה מה שאמר רבי
 עקיבא: 'למד תורה בילדותו', ממילא גם 'ילמד תורה בזקנותו'.
 ד. למד אדם בנערותו ושכחה אם אינו מחזירה הקב"ה מחסרו מחסרו מטיבה
 שבגן עדן לעתיד לבוא. "ותלמוד תורה כנגד כולם" (פאה א, א). ביאר בספר
 'משנת רבי אהרן': 'שכחת התורה היא האסון היותר חמור לכלל ישראל, ויתר

ביאורים

לא יניח ידו למעסוק בה. 38. אם אינו מחזירה, אם אינו חוזר ומשנן את הדברים.

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

מכל החורבנות והגלויות, וכתוב (דברים ד, ט): 'השמר לך ושמור נפשך מאד, פן תשכח את הדברים יגו', ואמרו חז"ל במשנה (אבות ג, ח): השוכח דבר אחד ממשנתו, מתחייב בנפשו. ולא מצינו אזהרה כפולה ומשולשת כזו לשום דבר זולת על שכחת התורה, כי זה עצם החיות, והיינו כמו דקאי על כל יחיד ויחיד מישראל, הרי ביותר קאי על כלליות האומה, כי אין לך דבר המסכן את עצם קיומה, ומכל שכן את תכליתה כשכחת התורה'. (משנת רבי אהרן).

בחומרת ענין שכחת התורה מצינו בחז"ל מה שדרשו על הכתוב: "כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שומע בקול אביו ובקול אמו ויסור אותו ולא ישמע אליהם" (דברים כא, יח). המשנה בסנהדרין פרק ח' משנה ה' אומרת: "בן סורר ומורה נהרג על שם סופו". ואמרו על כך בתלמוד ירושלמי (פ"ח ה"ז): "צפה הקב"ה שסוף זה עתיד לגמור נכסי אביו ואת נכסי אמו וישוב לו בפרשת דרכים ומקפח את הבריות והורג את הנפשות וסופו לשכוח את תלמודו, ואמרה תורה: מוטב שימות זכאי ולא ימות חייב". עכ"ל. הנה סדר הירושלמי כאן הוא שמונה מהק' אל ה'כבד'. הירושלמי מאבחן את ירידתו הרוחנית של בן סורר ומורה בכך שהוא ייהפך ל'משכח תלמודו'.

ובספרים כתבו שיש להתבונן בדבר. חז"ל מפרטים לפנינו כיצד יתפתח אותו יצור פרטי של בן סורר ומורה. הם מונים את כל השלבים של התדרדרותו, כיצד מוסרו משחית והולך, עד שהוא מגיע לנקודת ה'שיא' של ירידתו, והיא מתבטאת בשכחת התורה "סופו לשכוח את תלמודו". לפני כן הוא מבצע מעשה רציחה, הורג נפשות, ולאחר מכן בא הענין הטראגי של שכחת התורה. דברים אלה של הירושלמי רק נתנים לנו מושג כמה מסוכנת ונוראה היא שכחת התורה. "הגיעה תורה לסוף דעתו" צריך לסקול בן סורר ומורה כדי למנוע ממנו רציחה ודבר חמור מזה. שיכחת התורה. וכבר ביארו בזה חכמי המוסר (ראה שיחות מוסר להגר"ח שמולביץ) שלכן "וסופו לשכוח את תלמודו" הוא החמור ביותר, כי כשמאבד תלמודו אבדו כל הסיכויים להחזירו, כי אם היה לומד וזוכר תלמודו היה מועיל לו המאור שבה להחזירו למוטב, כל עוד מאיר בו אור התורה אזי גם כשהוא כבר מקפח הבריות והורג הנפשות עדיין יכול לחזור, ולא היה נידון על שם סופו כי עדיין יש תקוה באחריתו, מה שאין כך כשהוא נגרר לשכחת התלמוד שוב אין לו תקנה, וכעין שאמרו חז"ל "הלואי אותי עזבו ותורת שמו, מתוך שהיו מתעסקין בה המאור שבה היה

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

מחזירן למוטב", ועוד אמרו (קידושין ל, ב): "אמר להם לישראל "בני! בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין".

ומצינו כי הסגולה שלא לשכוח את התורה היא בכך שהאדם מחבב את התורה. דהנה, במסכת מנחות (צט, ב): "אמר רב שמואל בר נחמני אמר רב יונתן פסוק זה (-) "לא ימוש ספר התורה הזה מפני והגית בו יומם ולילה". יהושע א, ח) אינו לא חובה ולא מצוה אלא ברכה, ראה הקב"ה את יהושע שדברי תורה חביבים עליו ביותר שנאמר "ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל", אמר לו הקב"ה יהושע כל כך חביבים עליך דברי תורה "לא ימוש ספר התורה הזה מפני". פירש רש"י: "הבטיחו שלא תשתכח תורתו ממנו".

כתב רבי חיים פלאגי (תורה וחיים' מערכת ז' אות נ"א): למדנו, מי שחביבים לו דברי תורה זוכה להיות זכרן ואינו שוכח כלום מכל מה שלומד. הרי לנו סגולה נפלאה לבל ישכח ממנו התורה, כשיש חביבות לדברי תורה בעיניו.

והוסיף שאפשר שזהו שרמז דוד המלך בתהילים (יט, יא): "הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים, גם עבדך נזהר בהם בשמרום עקב רב", שהכוונה, מה שאני משבח לדברי תורה דהם נחמדים ביותר מצד ערכם, "גם עבדך נזהר בהם" - שהם חביבים עלי ביותר, ובוה אני מרוויח והייתה לי סגולה "בשמרום עקב רב", דהיינו, שלא אשכח מתלמוד תורה, ולא תאמר שהזכירה היא ליום או ליומיים ולמרב (ולכל היותר) עד עשרה ימים, אלא שהשמירה היא "עקב רב" דהוא עד סוף שנות האדם, ש'עקב' הוא לשון סוף, והיינו אף שעובר זמן רב לא אשכח תלמודי כלל ודו"ק, עכ"ד.

הנה אמרו חז"ל (אבות ב, ח): "חמשה תלמידים היו לרבן יוחנן בן זכאי, הוא היה מונה שבחן... רבי אליעזר בן הורקנוס בור סוד שאינו מאבד טיפה" (שזכר כל מה שלומד ואינו שוכח דבר). לכאורה, מעלת הזיכרון היא מתנה נפלאה שחונן בה האדם מהקב"ה, ואין היא מעלה שרוכש אותה האדם על ידי עמלו ויגיעו, אלא היא מתנת שמים, אם כן מה הוא השבח שנשתבח בו רבי אליעזר בן הורקנוס - בור סוד שאינו מאבד טיפה?

ביאר הח'פץ חיים' שלא כן הוא. גם מעלת הז'כרון' יתכן שירכוש אותה האדם ותהא נקנית לו על ידי יגיעה ועמל. בהקשר לכך, סיפר הח'פץ חיים': זכרוני שבעיירתנו היה זקן אחד שסיפר בזקנותו מה שראה בילדותו, איך שקיסר רוסיה עבר דרך העיירה לפני שבעים שנה. והנה תיאר הזקן הזה את

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

חוסן

פרק התיכון

יהושע

הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְחַסְרוֹ³⁹ מִטּוֹבָה שְׂבַגְנָן עֲדָן לְעֵתִיד לְבוֹא, וְאָמַר לוֹ: הוֹאִיל וְחִסְרָתָ עֲצָמָךְ מִדְּבַרֵי תוֹרָה בְּעוֹלָם שְׁהֵייתָ בוֹ, אַף אֲנִי מְחַסְרָךְ מִן הַטּוֹבָה שְׁצַפְנָתִי לְצַדִּיקִים לְעֵתִיד לְבוֹא. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (קהלת ז, ח):
”טוֹב אַחֲרֵית דְּבָר מִרְאשִׁיתוֹ”,⁴⁰

התמונה המרהיבה עין, שהעגלה הייתה רתומה לשני סוסים לבנים והנהג היה לבוש מדי זהב וכובע מרובע חבוש לראשו, אף תיאר מראה הנהג עם לחייו האדומות איך שישב על מקומו עם המושכות בידו ועוד סימנים מובהקים מעין אלו. וכה עמד לו לזקן

כח זכרוננו זמן רב של שבעים שנה. ולעומת זאת, כאשר שאלו את הזקן כיצד היו נראים המון העם שם, אמר, שאינו זוכר כלל.

נשאלת השאלה, אם הזקן חונן בזכרון כה נפלא, מדוע רק מראה הקיסר זכר על כל פרטיו, ואילו את שאר הפרטים לא זכר? אלא, ביאר החפץ חיים: זקן זה שזכר בזקנותו כל הפרטים של החגיגה עת עבר הקיסר דרך עירם, הוא רק מפני שילדות הייתה בו אז והשתוקק בשעת מעשה לראות את הקיסר והדבר נחרת בליבו בילדותו עד שלא שכחו אפילו בזקנותו.

כן הוא ברבי אליעזר בן הורקנוס, הוא נתן דברי תורה על ליבו בהשתוקקות אדירה עד שאפילו דבר אחד מדברי תורה לא נשכח, ממש בור סיד, וזה אות על חביבות התורה שכל כך נתאהבה התורה עליו עד שנעשית חרותה על ליבו. נמצא שמעלה זו נבעה מתשוקתו הרבה ללימוד התורה - שכל כך נתאהבה עליו עד שנעשית חרותה על ליבו. וזוהי מן המידות הטובות שעל האדם להידבק בהן ושאינן נקנות אלא ביגיעה.

ביאורים

39. מטובה שבגן עדן. הקב"ה מפחית מהשכר השמור לו בגן עדן ושהיה אמור לקבל על מה שלמד בנערותו ולבסוף נשתכח ממנו. 40. טוב אחרית דבר מראשיתו. אימתי האחרית טובה? כאשר כבר מראשיתו משריש אדם בתוכו יסודות חזקים ומדריך את עצמו בדרך הטוב.

בְּלוֹמַר אִם בְּרֵאשִׁיתוֹ⁴¹ יְשִׁים לוֹ יְסוּדוֹת חֲזָקִים, יִקְנֶה לְאַחֲרֵית וְתִקְנֶה טוֹבָה.

ביאורים

41. ישים לו יסודות חזקים. שיהיו דברי תורה קבועים ונטועים בנפשו, ותהיה התורה לו כקניין נפש, כך ששום טרדה לא תגרום לו לחדול מלימוד התורה.

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

וּבָאֲמַת, כְּמוֹ שֶׁצִּירִיד הָאָדָם
וְלַמָּהָר עַל הַתְּשׁוּבָה,
כִּי לֹא יָדַע אֶת עֵתוֹ, וְכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ
ז' ל' (שבת קנ"ג, א): יָשׁוּב הַיּוֹם ³שָׁמָּא
יָמוֹת לְמָחָר, בֶּן צִרְיָד לְשׁוֹם עֲצוֹת ⁴כְּאֲשֶׁר יוֹאֵל ה' וַיִּתֵּן
לוֹ חַיִּים, ⁵שְׁלֹא יִהְיֶה בּוֹ מִהַלֵּךְ הַקְּלָקוּל כְּשֶׁלֹּא תִקְדָּם לוֹ
הַכְּנָה וְעֵצָה. וְכְמוֹ שֶׁצִּירִיד ⁶לְהִכִּין לוֹ צֵדָה ⁷פֶּן יִהְיֶה קְרוֹא
לִילָךְ בְּגֵיא צִלְמוֹת, בֶּן צִרְיָד לְעֲשׂוֹת לוֹ ⁸יִסּוּדוֹת לְכָל יָתֵן
לוֹ ⁹הַזְּמַן וְהַמְּקָרִים ¹⁰מִגְּרָעוֹת בְּעִבּוּדָתוֹ, ¹¹וְעֵוִוֹת
בְּשִׁקְיַדַת תּוֹרָתוֹ בְּחַיִּים חֵיתוֹ. וְתַדַּע וְתִשְׁכַּח ¹²(כ) כִּי פָּחַד

ביאורים

1. למהר על התשובה. למהר לשוב בתשובה. 2. כי לא ידע את עתו. שאין אדם יודע את זמן מותו. 3. שמה ימות למהר. מחשש שמא ימות מחר. בכל יום ימהר האדם לשוב מפני אותו ספק שמא זהו יומו האחרון, ואם יעשה כן, יהיה לו ימיו בתשובה. באותו אופן יש להתייחס אל לימוד התורה - יש לנצל כל יום ללימוד התורה, לחטוף את רגעי הלימוד כאילו הם רגעי יומו האחרון של האדם. 4. כאשר יואל ה' ויתן לו חיים. כאשר ירצה ה' וייתן לו חיים. כלומר, בימים אשר יקצוב לו ה'. 5. שלא יהלך בו מהלך הקלקול בשלא תקדם לו הכנה ועצה. שלא ילך בדרך קלוקלת בהעדר הכנה. הכוונה היא שאם לא יקדים הכנה והתבוננות, וודאי ילך בדרך מעוותת. 6. להכין לו צידה. שהיא הזכויות השמורות לאדם בשל לימוד התורה וקיום המצוות. 7. פן יהיה קרוא לילך בגיא צלמות. שאם לא כן, יזמן לנחול חלקו בגיהנום. 8. יסודות. דברי חיזוק ועצות. 9. הזמן והמקרים. המפריעים השונים. 10. מגרעות בעבודתו. לגרוע ולהחסיר מעבודת ה' שלו. 11. ועוויות בשקידת תורתו בחיים חיתו. ולבל יגרמו לו עיוות בלימוד התורה בעודו חי. 12. כי פחד המות. כשם שהפחד מהמוות.

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

לידי עבירה... ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא".
 כתב בספר 'חפץ חיים' (פתיחה, עשין אות ב): "ראיתי כתוב בשם הגר"א, שפירש מהו 'דין' ומהו 'חשבון', ופירש, 'דין' היינו על עבירה עצמה, ו'חשבון' הינו שמחשבים עמו בעת הדין על הזמן שעבר עבירה שהיה יכול לקיים מצוה. ואוי לנו מיום הדין, מה נענה, אפילו אם רק יחשב הקב"ה עמנו על כל רגע ורגע שדברנו שיחה בטלה של גנאי וקלות ראש או רכילות ולשון הרע - על העוון של פרישת התורה בזה הזמן בלבד, כי באמת בכל תיבה ותיבה של לימוד התורה הוא מקיים מצות עשה בפני עצמה. ואם לומד פרק משניות או דף גמרא הוא מקיים כמה מאות מצוות, כמו שכתב הגר"א ז"ל ב'שנות אליהו' (פאה פ"א מ"א) בשם הירושלמי, ואם כן נבוא לחשבון כמה אלפים תיבות קדושות של תורה, שכל אחת בפני עצמה היא מצוה רבה שביטלנו בידיים, וכנגדם הכנסנו כמה אלפים עוונות של ביטול מצוות עשה דתלמוד תורה בעת הזה גופא", עכ"ל.
 כתב המ'משך חכמה' (דברים ל, כ): "דין וחשבון", פירש הגר"א: "דין" על העבירה שעשה, ו"חשבון" על המצוות שהיה יכול לעשות בעת שעשה העבירה. ולפי זה תסמר שערת אנוש ביום הכיפורים, דקיימא לן (יומא פה, ב) דעם תשובה מכפר גם על חמורות, ובלא תשובה גם על קלות אינו מכפר. אם כן כמה גדול ה"חשבון", שבוים שנענה בו גם היחיד, ואין השטן שולט עליו, כמאמרם "השטן" - בגימטריא שס"ד, ונקל לעשות תשובה, ובדבר קל ויכל לזכות לחיים הנצחיים ולהיות אהוב למקוב, ואם חלילה לא עשה תשובה, יוכל להיות העונש על ה"חשבון" - היינו העדר עשייתו התשובה - כמו שייענש על כל חטאיו, ואפשר יותר מהם, והאחרון הכביד. וכאשר ברך ברכת "שהחיינו", שזה באמת שמחה אמיתית שהקב"ה נתן יום סליחה לכל פשעי בני אדם להסיר מעליהם השטן, ויאות לברכו ולהודות לשמו על גודל רחמיו מצדו יתברך. אולם אם לא שב אדם מדרכו הרעה, מוטב לו שלא היה יום הקדוש הזה, ומוטב לו שנהפכה שלייתו על פניו בערב יום הקדוש הזה, כי היום הזה הכפיל עוד ענשו לבל יקץ בעונש "חשבון" - העדר התשובה. על זה דיוו כל הדוים. השיבנו ו' ונשובה אליך באמת ובתמים" עכ"ל.

ביאורים

13. על מה שעבר מהקלקול. על מה שכבר חטא וקלקל בעבר.

חוסן

פרק התיכון

יהושע

מִהַקְלִקְלוֹ, ¹⁴ וּפְחַד הַסִּבּוֹת בְּהַמְשִׁיךְ הַחַיִּים גֹּרֵם לְשׁוֹם לֵב ¹⁵ עַל מַה שֶּׁעָתִיד לְהִתְקַלְקֵל. וְיֹדַע, כִּי הַחֲרָטָה עַל הָעֵבֶר ¹⁶ קָל מִהַיִּשִׁיר הַדֶּרֶךְ עַל לְהַפֵּא. ¹⁷ וְהָעֵד, כִּי הַחֲרָטָה מְצוּיָה אִף בְּרַבִּים מִהַחֲטָאִים, וְתַקֵּן הָעָתִיד ¹⁸ בְּתַכְלִית ¹⁹ רְחוֹק אִף בְּכַמָּה מִהַשְּׂבִים. ²⁰ וְכַפִּי הָעֵרֶךְ אֲשֶׁר יִכְבַּד עֲשׂוֹת דְּבַר מְדַבֵּר, ²¹ כֵּן צָרִיךְ וּמְכַרְח לְהִתְאַזֵּר יָתֵר עַז לְעוֹדְדוֹ.

²² וְלִזְמַן אִפּוּא, יֵשׁ לְשִׁית עֲצוֹת בְּיוֹתֵר ²³ לְגִדְר פְּרֻצוֹת הַסִּבּוֹת שֶׁיִּבּוֹאוּ בְּעָתִיד בְּחַיִּיו, ²⁴ לְאֲשֶׁר קָשָׁה

ביאורים

14. ופחד הסיבות. כן הפחד מפני הטרדות המנתקות מלימוד התורה.
15. על מה שעתידי להתקלקל. גורם לאדם להיערך מבעוד מועד לבל יחטא בעתיד. כלומר, רבנו משווה בין הפחד מהמוות שבאופן טבעי מעורר את האדם לתשובה על אשר כבר חטא וקלקל, לבין הפחד מפני הטרדות שצריך לעורר את האדם להתנוון לבל יחטא ויקלבל בעתיד. 16. קל מהישרי הדרך. החריטה על העבר קלה יותר מבחירה בדרך הישר בעתיד. 17. והעד. וההוכחה לכך היא שאנשים רבים מתחרטים על חטאי העבר, ואילו הליכה בדרך הישר נדירה.
18. בתכלית. בשלימות, כפי הראוי. 19. רחוק אף בכמה מהשבים. אינו מצוי אפילו במיעוטם של השבים. 20. וכפי הערך אשר יכבד עשות דבר מדבר. באותה מידה שקשה לעשות דבר. 21. כן צריך ומוכרח להתאזר יתר עוז לעודדו. כן מוכרח האדם לאזור כוחותיו ולהתאמץ כדי לקיימו, שכן הקושי להשיג דבר רוחני מלמד על ערכו. 22. ולזאת אפוא יש לשית עצות ביותר. משום כך חובה היא לחפש ולהכין עצות. 23. לגדר פרצות הסיבות שיבואו בעתיד בחייו. לעשות סייג ולמנוע את הנזק שעלולות הטרדות לגרום. על האדם לחסן את עצמו מפני המפריעים העלולים להרחיקו מעבודת ה' 24. לאשר קשה מאוד

חוסן

פרק התיכון

יהושע

ב. יַעֲסוֹק בַּפְּרַנְסָתוֹ כַּשְּׂמֹחַת לִכְבֹּב בְּתַתּוֹ מִקּוֹם לִקְבּוֹעַ עֵת גַּם לְלַמּוֹד תּוֹרָה. הַמְנַצֵּל כֹּל זְמַנּוֹ הַפְּנוּי לְתוֹרָה ²⁵ מְאֹד לְכוֹנֵן עֵינֵיהֶם, וְלִהְיִישִׁיר אֲרַחְוֹתָיו לְבַל יִטָּה אֲשׁוּרָיו. וְאוֹלָם בְּהַתִּיצָבוֹ עַל הַדֶּרֶךְ טוֹב, ²⁶ וּבְעֵד סִבּוֹת הָעוֹלָם יַעֲשֶׂה חוּזָה, בְּעוֹד יֵשׁ לְאֵל יְדוֹ, ²⁷ כְּמָרָם בְּנֵה עֲלָיו הַזְּמַן וְהַקִּיפָהוּ רֹאשׁ וְתִלְאַה, ²⁸ הִנֵּה חֲפִיץ ה' בְּיָדוֹ יַצְלִיחַ, ²⁹ לְהִתְאַשֵּׁר בְּכָל יָמָיו בְּעַסְק הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, ³⁰ כִּי יַעֲבֹר אַחֵר כִּךְ כְּמִי הַטְּרֹדוֹת לֹא יִשְׁטַפּוּהוּ, וְכִי יִלְךְ בְּמוֹ אִשׁ הַמְּקַרִּים לֹא יִבְוָה, ³¹ כִּי צָנָה וּסְחָרָה אֲמַתּוֹ, ^(א) יַעֲסֹק

ביאורים

לכוּנֵן עֵינֵיהֶם. קשה מאוד להכין עצות ולהציג גדרים לעתיד בשעה שטרדות הפרנסה יפתו לזנוח את לימוד התורה, לפיכך צריך להתחזק בכך ביתר עוז כבר בהווה. 25. ולהישיר ארחותיו לבל יטא אשוריו. וליישר את דרכיו לבל יסטה מדרך הטוב. 26. ובעד סבות העולם יעשה חוזה בעוד יש לאל ידו. וכנגד הטרדות והיעיבובים השונים יעשה גבול ומחסום, בשעה שעדיין יש בכוחותיו לעשותו. 27. כמרם בנה עליו הזמן והקיפאו ראש ותלאה. ובטרם יהיה מוגבל בשל נסיבות הזמן ובטרם יהיה מוקף בקשיים מקשיים שונים, בלי יכולת למצוא עצה לטרדותיו הרבות. 28. הנה חפץ ה' בידו יצליח. ברצון ה' מעשיו יצליחו. כל ניסיון שהאדם מתכוון לו מראש - ניתן להתגבר עליו ביתר קלות. 29. להתאשר. להתחזק. 30. כי יעבור אחר כך כמי הטרדות לא ישטפוהו וכי ילך כמו אש המקרים לא יכוה. בלשון ציורית זו מתאר רבנו את עתידו של האדם שהכין עצמו בעצות נבונות איך לשמור את שעות לימוד התורה גם בשעה שיעסוק לפרנסתו: הוא לא יישטף ב"מי הטרדות" ולא ייכוה ב"אש המקרים". כלומר, פרנסתו וטרדותיו לא יגרמו לו נזק ומכשול. (רבנו משתמש במליצת לשון הנשענת על לשון הפסוק בישעיה מג, ב). 31. כי צנה וסחרה אמתו. כי זכות התורה והליכתו בדרך האמת יגנו עליו מכל רע. (המליצה נשענת על לשון הפסוק בתהלים צא, ג).

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

נעשה עסק פרנסתו כהכשר מצוה, וגם הוא מכלל המצוה, וכן כתב ה'חפץ חיים' ב'שם עולם' (שער שמירת השבת פ"ה): הנה הכתוב אומר (משלי ג, 1): 'בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך', והכוונה, שכל פעולותיו שעושה בעסקיו ובענייניו יכוון שרוצה להשתכר כדי שיהיה לו במה לחיות ויוכל לעבוד את ה' יתברך בלימוד התורה ובקיום המצוות, וממילא חושב לו ה' יתברך לכל דרכיו שהם ישרים ותמימים ומקבל שכר עבור כולם. וכל זה דוקא אם בעת שנשאר לו פנאי ללמוד, או ביום שבת שהוא בודאי בטל ממלאכתו, הוא רץ ללימוד התורה. [וראה שם עוד שהביא מספר 'תולדות יהושע' בהא דאמרין באבות פ"ד מ": 'ואם עמלת בתורה יש שכר הרבה ליתן לך', וז"ל: אמנם אם תמיד הוא עמל בתורה ואין מתעצל ומבטל זמנו לדיק, 'יש שכר הרבה ליתן לך', כלומר, גם על מה שהוכרח להתבטל מן התורה כדי לפרנס גופו על מנת שיוכל לעסוק בתורה, הנה גם עליהם מקבל שכר כאילו למד באותה שעה]. ועיין שם עוד בהגה"ה, שזה דומה למה שאמרו בשבת (ה, ב) לגבי מעביר אמות ברה"ר בשבת, שאם עמד לכתף הכל נחשב להילוך, והוא הדין אם עוסק בדרך ארץ וכוונתו להוסיף בזה עבודת ה', נחשב הכל לעבודת ה' וכאילו לא עצר מלכת. בספר 'חפץ השם' מבעל ה'אור החיים' (ברכות כח, ב) כתב לגבי תפילת רבי נחוניא בן הקנה 'אני עמל ומקבל שכר' וכו': העוסקים בתורה ואינם מבטלים אלא לצורך פרנסתם, והם קובעים עתים לתורה, ולא יעבור העת, והולכים אחר כך לצורך פרנסתם, וכל פרטי השעות שאין להם מה לעסוק בענייני העולם חוזרים על לימודם וכו', והנה כאשר האדם קובע עת ללמוד בתורה והוא עומד והולך לצרכי פרנסתו און סהדי הדעמדתי ולכתי הוא לסיבת מכשירי הלימוד, ד'אם אין קמח אין תורה' וכו', והנה הוא הולך לחזק ולהכין הכלים הצריכים למלאכת הקדש כדי ללמוד העיתים ההם, ונמצא מכשירי הדבר נידון כדבר עצמו, ומעלה עליהם הכתוב כאילו לומדים כל היום, ועל זה אמר שאנו משכימים לדברי תורה' פירוש וקובע עתים לתורה בכל בקר מקדים עבודת האדון ב"ה והולך לעסוק וכו', 'אני עמל' פירוש, לא מבעיא מה שאני עוסק בתורה, אלא אפילו העמל שהוא דכוותיה דיושבי קרנות, דהיינו כשאני עוסק בענייני העולם הזה כדי להרויח מה לאכול ומה לשתות, יש לו שכר עליו, עכ"ל. וגם זה בכלל הא דאמרין 'אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים'.

עיונים

חוסן

פרק התיכון

יהושע

ג. ואיך לא יחנך האדם את עצמו למלחמת תנופה עם יצרו. על האדם לדעת שבמלחמתו עם יצרו מוטל עליו לעשות רק מה שבידו לעשות, ואילו התכלית היא ביד

בְּפָרְנִסְתּוֹ בְּשִׁמְחַת לֵבָב, בְּתַתּוֹ מְקוֹם לְקַבֵּעַ עֵת גַּם לְלַמֵּד תּוֹרָה.

וְכַמָּה צָרִיךְ הָאָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל בְּמִלְאֲכָתוֹ, הַחַנּוּקָה,

וּלְהַקְדִּים פָּנָיו³² הַסְּבּוֹת בְּמָרָם תְּבוּאוֹיָנָה - הֲלֹא תִרְאֶה, כַּמָּה יִתְחַנְכוּ אַנְשֵׁי הַצֵּבָא לְלַמֵּד תַּכְסִּיסֵי מִלְחָמָה,³⁴ יִקְלָקֵל בְּחַצִּים, יִבְרִיק חֲרָבוֹ, יִדְרֹךְ קִשְׁתּוֹ³⁵ בְּהִלָּחֲמוֹ בְּיוֹם קָרָב אֶת צַר וְאוֹיְבוֹ. יִלְמַד לְרִדְף אֶף לְנוֹם, לְיִרֹת, אֶף לְהַפְּךָ יָד, וְאִם תִּחַסֵּר לוֹ יְדִיעָה אוֹ אִמּוֹן, תִּהְיֶה זֹאת לוֹ לְפִוְקָה בְּקָרָב,³⁸ אֶף לְפַל חֲלָל לְפָנָיו שׁוֹנְאֵוֹ.^(ג) וְאִיךָ לֹא יִחַנֵּךְ הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ³⁹ לְמִלְחָמַת תְּנוּפָה עִם יִצְרוֹ, לְבַל יִפְּלֵל שָׂבִי בְּיָדוֹ,⁴⁰ לְבַל יִכְנֶוּ חֲלָל בְּלִי

ביאורים

32. במלאכת החינוך. לחנך ולהרגיל את עצמו. 33. הסיבות. הטרדות ונסיונות הזמן. 34. יקלקל בחצים יבריק חרבו ידרוך קשתו. יאמן את עצמו בירי חיצים ובלטיטושם, ישחיו וישנן את להב חרבו וימתח את הקשת כהכנה לפעולה. 35. כהלחמו ביום קרב את צר ואויבו. יאמן עצמו בפעולות אלו בזמני שלום כאילו הוא עומד עתה בשעת קרב ממשי. 36. אומן, אימון ותרגיל. 37. לפוקה בקרב. למכשול בקרב המלחמה. 38. אף ליפול. העדר אימון במידה מספקת עלול להוביל לנפילה ולכישלון. 39. למלחמת תנופה. מלחמת התקפה, מלחמה המתנהלת בתכסיסי התקפה והסתערות על היצר. 40. לבל יכנו חלל בלי שום לב. כדי שלא ייפול ביד יצרו בלי לשים לב.

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

ה'. וכמו שכתב הרמב"ן (בראשית כט, א): 'על האדם לעשות מה שבידו לעשות, והשאר יהיה בידי שמים'. וכתב רבי חיים שמואלביץ (שיחות מוסר' מאמרו כד): 'לאימיתו של דבר, אין על האדם לחשב חשבונות של תכלית המעשים, אלא צריך הוא לעשות את המוטל עליו, ואילו התכלית היא ביד הקב"ה לבדו. כי מי שסבור שהוא בעצמו פועל, ומגיע אל התכלית על ידי מעשיו, הרי הוא כאומר: 'נוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה' (דברים ח, יז), ואסור לומר כן, לא רק בעסקי חומר וגשם, אלא אף בעניינים של רוחניות.

ולכן אמרו חז"ל (מגילה ו, ב): 'געתי ומצאתי, דהיינו שלאחר כל היגיעה אין ההשגה אלא בבחינת "מציאה" שבאה בהיסח הדעת, ושכר הוא שזיכו לאדם מן השמים כגמול על יגיעתו. וזהו שאמר רבי נחוניא בן הקנה (ברכות כח, ב): 'אני עמל והם עמלים, אני עמל ומקבל שכר, והם עמלים ואינם מקבלים שכר', השכר עבור תורה ומעשים טובים אינו על החכמה שהשיג וקנה לעצמו, אלא על העמל והיגיעה, כי החכמה שקנה - מתנת שמים היא. [ואילו עבור עמל העולם הזה אין מקבלים שכר, והשכר הוא רק על מה שפעל והועיל על ידי עמלו].

ובגמרא נדרים (לח, א) איתא: 'אמר רבי יוחנן, אין הקב"ה משרה שכנתו אלא על גיבור ועשיר וחכם ועניו, וכולן [נלמדו] ממשה, גיבור דכתיב (שמות מ, יט): 'יפרוש את האהל' וכו' עי"ש, ובפירושו הרא"ש שם הקשה: 'תימה אמאי לא יליף מקרשים, דכתיב (שם ח): 'ויקם משה את המשכן וגו' וישם את קרשיו', יעו"ש. וכתב על זה המהרש"א דלא קשיא, דהא במשכן כתיב (שם ח): 'הוקם המשכן - שקם מאליו, כמו שאמרו בתנחומא (פקודי סי' יא): 'אמר משה: ריבונו של עולם, איני יודע להעמידו, אמר לו: עסוק בידך ואתה מראה להעמידו והוא עומד מאליו, ואני כותב עליך שאתה הקמותו', ואם כן ליכא ראייה מכאן שהיה גיבור, שהרי לא עשה מאומה, יעו"ש.

ונראה לומר, שהרא"ש שפיר הקשה, שהנה אמרו עוד בתנחומא (שם): "אמר לו הקב"ה למשה, לפי שהיית מיצר שלא היה לך עשייה ולא חלק במלאכת המשכן, לפיכך לא יכלו אותם חכמים להעמידו, בשבילך, כדי שידעו כל ישראל שאם על ידך אינו עומד, שוב אינו עומד לעולם, ואיני כותב לו הקמה אלא על ידך, שנאמר: 'ויקם משה את המשכן'. ויש להבין, אלו תנחומים היו למשה בכך שנכתב 'ויקם משה את המשכן', והרי באמת לא היה יכול להקימו אלא מאליו הוקם, כמו שאמרו בתנחומא הנ"ל, ומשה רק עסק בו כאילו הוא מקימו, וא"כ

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

סוף סוף אין לו חלק במלאכת המשכן?

על כרחך צריך לומר כדרך שבארנו למעלה, שלעולם אין מעשי האדם פועלים את התכלית, אלא שהאדם עוסק בידיו, והתכלית מן השמים היא באת. וגם אצל משה כן היה, משה עסק בידיו ועשה את פעולת הקמת המשכן, והמשכן הוקם מאליו, והעלה עליו הכתוב כאילו הוא הקים את המשכן - 'ויקם משה', כי לעולם כן הוא, שכל מעשי אדם ופעולותיו אין בהם אלא את עצם העשייה, והגמר והתכלית - מן השמים הם.

והנה במה שאמרו: 'אין הקב"ה משרה שכנתו אלא על גיבור' וכו', נראה שאין הכוונה לבעל כח גדול, אלא 'גיבור' הכוונה היא למי שעובד בכל כוחותיו, ומנצלם לגמרי, וזוהי המעלה הנצרכת לנבואה. ולפי זה שפיר הקשה הרא"ש, שיש להביא ראייה שהיה משה גיבור ממה שהקים את המשכן, כי בוודאי מה שזכה לכך שעל ידו הוקם המשכן 'מן השמים', הוא רק משום שהשקיע בהקמתו את כל הכוחות האצורים בקרבו, וכמו שאמר לו הקב"ה: 'עסוק בידך' והיינו בכל כוחו, ורק כאשר האדם עושה השתדלות עד קצה גבול היכולת, הוא זוכה על ידי כך להביא את התכלית מן השמים, וזהו הגיבור האמיתי, ועל כן נאמר בתורה 'ויקם משה את המשכן', אף על פי שקם מאליו על פי נס.

ואף בזו ששינו (אבות פ"ד מ"א): 'איזהו גיבור הכובש את יצרו' כן הוא, אין כבישת היצר - מעשי ידיו של האדם, אלא העמל והיגיעה היא משל האדם והכיבוש הוא מאת הקב"ה, כמו שאמרו ז"ל (סוכה נב, ב): 'אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו', אלא שאין הקב"ה עוזר רק למי שמתדל בכל כוחו להכניע את יצרו, וכיון שמנצל את כל כוחותיו לכך, הרי הוא נקרא 'גיבור'.

וכיוצא בזה אנו מוצאים באהרן הכהן, דכתיב (ויקרא כא, י'): 'והכהן הגדול מאחיו, ואמרו חז"ל (ויק"ר כו, ט): 'למה נקרא שמו כהן גדול, שהוא גדול בחמשה דברים: בחכמה ובכח וכו', בכח - שהוא גיבור, בא וראה אהרן כשהניף את הלויים, כ"ב אלף הניף ביום אחד, כיצד היה מניפם, מוליך ומביא מעלה ומוריד, הוי: שהיה גדול בכח'. והנה אפילו אם נפרש ש'ביום אחד' הכוונה היא למעת לעת שלם, אכתי קשה טובא, שהרי במעת לעת יש כאלף וארבע מאות רגעים, ואפילו אם הניפם אהרן בלי הפסק כל-שהוא במשך כל היממה, נמצא שהניף יותר מחמישה עשר לויים בכל רגע פחות מארבע שניות לתנופה [מוליך ומביא מעלה ומוריד], ואם 'ביום אחד' - היינו רק ביום ולא בלילה, היה צריך לעשות

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

שום לב, ⁴¹לכל יצודנו למדחפות ויתעלל בו, ⁴²בטרם הכשיל כחו בתלאות, ⁴³בטרם הכה בפנורים וילאה למצא פתח תקנה, ה' ירחם.

כן במחצית הזמן הנ"ל, וכל זה למעלה מדרך הטבע, ועיין רבינו בחיי (במדבר ת, כ) שכתב שתנופת הליים היתה בדרך נס.

וכיון שכן קשה מנא לן שהיה אהרן גיבור, והרי לא היה יכול להניפם בדרך הטבע ורק על ידי נס עשה כן. אלא הן הן הדברים שאמרנו, כי אף שהיה זה נס, מכל מקום כל זה נעשה רק משום שאהרן השקיע את כל כוחותיו בכך, והתאמץ וניצל את כל יכולתו לעשות כאשר נצטווה, ולכן נקרא על שמו: 'וינף אהרן אותם' וגו', ולזה יקרא 'גבורה'.
ועיין בפירושי יפה תאר שם, שכתב ש'בכח' היינו שהכהן הגדול יכול לכבוש את יצרו. ולכאורה תמוה שהרי מדברי חז"ל שהביאו מתנופת הליים מוכח שהכוונה לגבורה ממש. אך לפי מה שבארנו יסוד אחד להם, דגם בתנופת הליים לא נעשה המעשה על ידי גבורה גשמית, אלא על ידי ריכוז כל הכוחות וניצולם עד קצה הגבול האפשרי, וזהו ענין 'איזהו גיבור הכובש את יצרו', וכאמור.
ומכל הדברים הללו עלה בידינו, כי האדם אין לו אלא את המעשה, ואילו התכלית והתוצאה, הן מאת השם יתברך, ועל כן בוודאי שהמעשים צריכים להיות כשרים ונאים מצד עצמם, ואז תצא מהם התכלית הנרצית.

וכיון שאין האדם פועל את התכלית, ורק על ידי מעשיו עוזרים לו מן השמים, וככל שיתאמץ וינצל את כוחות נפשו יותר, יסייעוהו מן השמים יותר, אין גבול ליכולתו של האדם, שהרי בין כה וכה אין התכלית באה מכח האדם, ועל כן אין תימה אם ביכולתו של האדם לעשות דברים שהם למעלה מדרך הטבע, עד כאן דבריו הנפלאים של בעל ה'שיחות מוסר'.

ביאורים

41. לכל יצודנו למדחפות. וכדי שלא ייפול ברשת היצר, באופן שיהיה נדחף מרעה לרעה.
42. בטרם הכשיל כוחו בתלאות. איך לא יחנך האדם את עצמו להילחם ביצרו, בטרם ייחלש כוחו בשל תלאות החיים.
43. בטרם הוכה בפנורים וילאה למצוא פתח תקנה. ובטרם יתעוורו עיניו, ולא יהיה לאל ידו למלט עצמו מעיוורון זה.

עיונים

חוסן

פרק התיכון

יהושע

א. על היצר הרע. הגמרא מבינה שפסוק זה עוסק ביצר הרע ולא באדם רשע המבקש להרוג את הצדיק, כפשוטו של מקרא, משום שלפני כן נאמר (לו, ל-לא): 'פי צדיק יגהה חכמה וגו' תורת אלוהיו בלבד, ומשמע שהרשע האמור בהמשך אורב לו כדי להלחם בצדקתו ולהחטיאו (מהרש"א קידושין ל, ב ד"ה יצרו). וה'עצמות יוסף' (שם ד"ה שנאמר) ביאר, שהגמרא הבינה שבודאי מדובר ביצר הרע ולא באדם רשע, כי ברשע גמור כבר נאמר לפני כן

וְרָאָה נָא מָה שֵׁשׁ בֵּין שְׁנֵי הָעֵנָנִים, כְּלוֹמֵר בֵּין הַמְּלַחְמָה הַחִיצוֹנָה וְהַפְּנִימִית.

הַחִיצוֹנָה - יִתְּנֵן שְׂלָא תְּקוּם וְלֹא תִהְיֶה, וְכָל יִגְעֵת פֶּן יִהְיֶהפּוּף כְּהָ אֵינוּ אֱלֹא מִדְּאֵנֵת הַסֶּפֶק פֶּן יִקְרָאנוּ מִלְחָמָה. וְהַפְּנִימִית - כְּרוּרָה, כְּמוֹ שֶׁפָּתוּב (תְּהִלִּים לו, לב): "צוּפָה רְשָׁע לְצַדִּיק", וְכְמוֹ שֶׁבְּאֲרוּחֵי חֻכְמֵינוּ ז"ל (סוּכָה נב, א) ^(א)עַל הַיֵּצֵר הָרָע.

ביאורים

1. מה שיש. ההבדל הקיים בין - 2. המלחמה החיצונית. מלחמת האדם עם אויביו.
3. והפנימית. לבין מלחמת היצר. [רבנו מונה חמישה הבדלים בין המלחמה החיצונית לזו הפנימית. הבדלים אלו מלמדים, שאם הכשרת אנשי הצבא למלחמה הכרחית למניעת מפלה בשדה הקרב, על אחת כמה וכמה במלחמת האדם עם יצרו על האדם להיערך ולהתכונן, ואם לא יכין עצמו כראוי, ייפול, חלילה, ביד יצרו].
4. החינוך בה. האימונים בה. 5. ברורה. ודאית.
6. על היצר הרע. "שיצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום [ומעמיד אותו בניסיונות חדשים בכל יום ויום], ומתגבר עליו בכל יום, ומבקש להמיתו, שנאמר 'צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו'". ה'רשע', היינו היצר הרע, צופה ומתבונן בצדיק ומבקש להחטיאו ולהמיתו.

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

(פסוקים יד-כד): 'כי יפול לא יוטל וגו' חרב פתחו רשעים וגו' חרבם תבוא בלבם' וגו', וכן פסוקים נוספים על אבדן הרשעים.

במסכת קידושין (ל, ב) איתא: "אמר רב יצחק: יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום [ומעמיד אותו בנסינות חדשים בכל יום ויום] וכו'. ואמר רבי שמעון בן לוי: יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ומבקש להמיתו, שנאמר 'צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו' [שה'רשע', היינו היצר הרע, צופה ומתבונן בצדיק ומבקש להחטיאו ולהמיתו]...". הנה הגירסא במאמר הראשון 'מתחדש', ובמאמר השני 'מתגבר', וכמה ביאורים נאמרו בחילוק הלשוניות בין 'מתחדש' ל'מתגבר':

ה'ענף יוסף' פירש בשם ספר 'בינה לעיתים', שבחטאים שיש בהם הנאת הגוף באכילה וכדומה, שאין צריך ליצר התגברות בהם, ורק שלא ימאס האדם בדבר הרגיל לו, בזה הוא 'מתחדש' בכל יום, אך גם בעבירות שאין בהם הנאת הגוף הוא 'מתגבר' עליו בכל יום להחטיאו.

עוד כתב בשם רבי חיים מוולאז'ין לתרץ, שבאותו החטא 'מתגבר' להחטיאו שוב ושוב, וגם אם לא יצליח פעם אחת, ינסה לשדלו שוב על אותו חטא, וכשאי אפשר לו ולא מצליח בזה, אזי הוא 'מתחדש' עליו לשדלו לחטוא בחטאים חדשים.

ה'ערוך לנו' מדייק מהפסוקים, שברשע דיו להתחדש, אך כלפי הצדיק הוא מתגבר. ואילו ה'פני יהושע' ביאר: לשון 'מתחדש' שייך ברשע, משום שמכל עבירה נברא מלאך רע וגם הוא נוסף על שונאיו, והוא 'מתחדש'. וגם בצדיק, כיון שבעשיית מצוה נברא מלאך טוב ומלאך רע עונה בעל כרחו אמן, וקטיגור של אתמול נהפך לסניגור, מכל מקום עתה 'מתחדש' עליו יצר הרע. המהרש"א כתב, ש'מתחדש' הוא כלפי חטאי הרהור הלב - כח הנשמה והשכל, ו'מתגבר' הוא כלפי חטאי הגוף.

ב'יד המלך' (בהקדמה) כתב, ש'מתגבר' הוא מצד תכונת היצר עצמו, ו'מתחדש' הוא מצד האדם, שככל שמשכיל ומככים ומתעלה, גם יצרו מתחדש עמו, שהרי כל הגדול מחבירו יצרו גדול.

ב'בן יהוידע' פירש: יצר הרע הנובע מרוח הטומאה הוא 'מתחדש', שבכל יום מתחדשת קליפה חדשה, ואילו היצר הבא מצד טבעו וחומר, הוא 'מתגבר' עליו בכל יום.

חוסן

פרק התיכון

יהושע

7. הַחִיצוּנָה - אֵינְנָה כִּי אִם בְּזִמְן מַהֲזֻמָּנִים וּבְמָקוֹם מַהֲמָקוֹמוֹת, וְהַפְּנִימִית - בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן, כְּכֹל פְּנוֹת אֲשֶׁר הוּא פּוֹנֶה. ⁸ כִּי כָּל עֲנִינֵי הָעוֹלָם נְסִינּוֹת הֵם לוֹ, ⁹ אִם לֹא יִתְאַמֵּץ - יִפֹּל, ¹⁰ וְאִם יִתְחַזֵּק - יִתְעוֹדֵד.

הַחִיצוּנָה - לֹא יוֹעִיל הַנּוֹכַח ¹¹ כִּי אִם עַל הַיְכָלָת כְּשֶׁעָה שִׁיִּצְטָרֵךְ. וְהַפְּנִימִית - ¹² תוֹעֵלָת הַנּוֹכַח לְשֵׁלֵא יִצְטָרֵךְ, כִּי כְשֶׁעָה שִׁמְתַחֲנֵךְ וְכוּבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ בְּנְסִינּוֹת קִטְנִים, הִנֵּה זֶה בְּעֵצְמוֹ מוֹעִיל לוֹ לְכָל ¹³ יִשְׁתַּרְגְּנוּ עָלָיו מַלְחָמוֹת גְּדוֹלוֹת.

ביאורים

7. החיצונה איננה. איננה מלחמה תמידית ואינה מתרחשת בכל מקום.
8. כל עניני העולם נסיונות הם לו. "כי כל עניני העולם, בין טוב בין למוטב, הנה הם נסיונות לאדם, העני מצד אחד והעושר מצד אחד... השלוח מצד אחד והיסורין מצד אחד, עד שנמצאת המלחמה אליו פנים ואחור" (לשון ה"מסילת ישרים" פ"א). כל תחומי חייו של האדם הם בבחינת חזית, ככולם אורבים לו נסיונות היצר. 9. אם לא יתאמץ יפול. אם לא יתאמץ במלחמה זו, ייפול. 10. ואם יתחזק יתעודד. ואם יהיה לבן חיל וינצח במלחמה, יתחזק וישמח בו. 11. כי אם על היכולת כשעה שיצטרך. האימונים שעוברים אנשי הצבא אינם יכולים למנוע את המלחמה, אלא רק להביא לניצחון אם וכאשר תפרוץ. 12. תועלת הנוכה לשלא יצטרך. לעומת זאת הכשרת האדם למלחמת היצר היא לכשעצמה מונעת מלחמות פנימיות רבות, משום שמיניצחון לניצחון מאבדים הניסיונות שמציב היצר את ברק הפיתוי שלהם. 13. ישתרגנו עליו. לבל יסתבכו ויהיו נכרכים על צווארו. כלומר, לבל יבוא לידי

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

ההיצוּנה - ¹⁴תִּפְּץ ה' בָּהּ - ב. הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. פירש רש"י: שאין מסור בידי - **טַפְּלָה לוֹ, כְּמוֹ שִׁפְתוֹב (שמואל א ב, ט):** ¹⁶כִּי לֹא כָכָה יִגְבֵּר אִישׁ וְנֶאֱמַר (תהלים לג, יז): ¹⁷שִׁקֵּר הַסּוֹם לְתַשׁוּעָה, ¹⁸וְכָרַב חִילוֹ לֹא יִמְלֹט, וְהַפְּנִימִית - הַשְּׂתַדְלֹת הָאָדָם בָּהּ - הָעֵקֶר, ¹⁹וְעֵזֶר ה' יִתְבָּרַךְ - טַפְּלָה לוֹ, כְּמוֹ שְׂאֵמְרוּ ז' (ברכות לג, ב): ²⁰הַכֹּל בְּיַד שָׁמַיִם ²¹חוּץ מִיִּרְאַת שָׁמַיִם. וְכֹאֲשֶׁר יִשְׁתַּדֵּל וַיִּמְהַר

ביאורים

ניסיון גדול עד כדי חנק. 14. תִּפְּץ ה' בָּהּ הָעֵקֶר. השגחתו יתברך במהלך המלחמה והחלטתו מי יהיה המנצח הם העיקר. הכוונה היא שההכרעה במלחמה תלויה ברצון ה'. 15. וְכִיכָתָה יִכְלֹתוּ טַפְּלָה לוֹ. וחלקו של האדם בגיוס ובתקיפה אינו אלא בגדר השתדלות והוא הטפל. ההשתדלות לכשעצמה אינה מעלה או מורידה, כי "אם ה' לא ישמור עיר שוא שקד שומר". 16. כִּי לֹא כָכָה יִגְבֵּר אִישׁ. לא בכוחו העצמי מצליח האדם. 17. שִׁקֵּר הַסּוֹם לְתַשׁוּעָה. האמירה שכוח הסוס ומהירות מרוצתו הם המביאים לתשועה ולניצחון היא כולה שקר, [שהרי ה' הוא הנותן לסוס את גבורתו, וכאשר לא ירצה בגבורתו, ייטול ממנו את כוחו, ואז יפלו הסוס והרוכב כאחד]. 18. וְכָרַב חִילוֹ לֹא יִמְלֹט. גם רוב כוחו של הסוס לא יאפשר לו להימלט מן האויב, אם לא תהיה לו סייעתא דשמיא. 19. וְעֵזֶר ה' יִתְבָּרַךְ טַפְּלָה לוֹ. במלחמת היצר הניצחון תלוי בעיקר במאמצי האדם, וסייעתא דשמיא היא בגדר הטפל. אמנם נדרשת עזרתו יתברך גם במלחמת היצר, אולם היא קשורה ותלויה בבחירת האדם ובהשתדלותו, ניתנת לו במידה שהוא מתאמץ להשיגה, וכמו שאמרו חז"ל: "נגעת ומצאת - תאמין", העיקר הוא יגיעת האדם. 20. הַכֹּל בְּיַד שָׁמַיִם. כל הקשור לטבע האדם ולמצבו בעולם, כגון: גובהו, מראהו, כישורונותיו ועושרו - הכול בידי ה'. 21. חוּץ מִיִּרְאַת שָׁמַיִם. מלבד ההחלטה אם יהיה האדם צדיק או רשע; דבר זה

עיונים

חוסן

פרק התיכון

יהושע

שמים אם יהיה האדם צדיק או רשע, לפי שהקב"ה מסר דבר זה בידי האדם, ונתן לפני שני דרכים - הטוב והרע, והוא יבחר את היראת שמים. וכתב ה'חתם סופר' (ד"ה הכל), שעצם היראת שמים ודאי יש לתלותה בידי שמים, שהרי אחד מאלף לא מגיע ליראת שמים לבדו ללא עזרת הקב"ה, וכמו שמצינו שדוד המלך התפלל כמה תפילות שיזכה ליראת שמים, אך כוונת רבי חנינא היא, שהבחירה האם לרצות ולהשתוקק לזכות ביראת שמים או לא, היא בידיו של האדם, וכלשון הפסוק (דברים ה, כו): 'מי יתן והיה לבבם זה ליראה אותי, והיינו, שלא נאמר 'מי יתן ויראו אותי, אלא ש'לבבם' ירצה ליראה אותי [וכעין זה מבאר ברש"י במגילה (כה, א ד"ה חוץ) שכתב: 'אותה מסורה בידי אדם שיהא הוא עצמו מכין לבו לכך', כלומר, היראת שמים התלויה בבחירת האדם, היא מה שמכין לבו לכך].

ג. ועיין חובת הלבבות. זה לשונו (עפ"י פירוש לב טוב): 'יורגיל עצמו תחילה לעבודת ה' שהיא ביכולתו, ויעסוק בה בהתמדה, וירוך ויודרו לעשותה... ואחר כך ישתדל לעלות לדרגות נוספות בעבודת ה' שהן למעלה מיכולתו... ויבקש מהא-ל... ויאמץ את כוחו לעלות לדרגות שהן למעלה מיכולתו בידיעה ובמעשה. ובהמשך

ביאורים

נמסר ביד האדם עצמו. לפניו שתי הדרכים, ועליו לבחור בדרך הטוב המובילה אותו להיות צדיק (רש"י). 22. וַיִּהְרֹץ. ויעשה בחריצות. 23. תִּרְחַק גַּם עֹרֹת הָאֱלֹקִים מִמֶּנּוּ. ולא יצלח בידו להגיע אף למה שבכוחותיו הטבעיים להשיג. 24. כַּמְצוֹת פְּרִיקָה. דומה הדבר למי שרואה את בהמת חברו רובצת תחת משאה - מצווה עליו לפרוק את המשא מעליה. 25. שֵׂאֵם אָמַר כַּעַל הַחֲמוֹר.

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

לְפָרֶק ²⁶פָּרֶק, ²⁷וְהוּא הִלֵּךְ וַיֵּשֶׁב לוֹ, ²⁸אֵז גַּם הוּא פָּטוּר.

דבריו: וכאשר האדם מתמסר לקיום המצוות בלבד ובמצפונו, ומקיים אותן כפי יכולתו, האלהים פותח לו את שער המדרגות הרוחניות, והוא מגיע גם לאלה המדרגות שהן למעלה מיכולתו... אשר זהו הפרי הנעלה והטובה הנכבדה שהאלקים נותן לבחיריו ואוהביו בעולם הזה.

וב'מסילת ישרים' האריך בענין זה בכמה מקומות, וידועים דבריו בפרק כו: "תחילתו עבודה וסופו גמול, תחילתו השתדלות וסופו מתנה...". "כי מה שהטבע מונע ממנו, יעזרהו יתברך, ויסועו יתן לו... אדם מקדש עצמו מעט, שהוא מה שיוכל האדם לקנות בהשתדלותו, מקדשים אותו הרבה, שהוא העזר שעוזר אותו ה' יתברך". כתב ה'חתם סופר' (מכת"י פר' תצוה דף קצז.) על הפסוק "ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתי רוח חכמה" (שמות כח, ג) ו"ל: ירצה, כמו שכתב ה'חובת הלבבות' בהקדמה, שבלבות האנשים חכמה נטועה, אם יבוא מי שיעוררם על זה, יוציא המטמון ההוא ויגלה לעין כל, ואם לאו יהיה נעלם, כגרגיר הזרוע, שאם יעזור ויחרוש - יצמח, ואם לאו - ירקב. והכי נמי אמר ה' יתברך למשה רבינו ע"ה, היות כי הוא יתברך מילא אותם חכמת לב, וצריכים למי שיעורר אותם וידועים זה כדי להוציא חכמתם התקועה בכח אל הפועל, לזה אמר: "ואתה תדבר אל כל חכמי לב". ומה תדבר אליהם? "אשר מלאתי רוח חכמה", זה בעצמו הוא הדיבור אשר תדבר ותודיעם שהם מלאים רוח חכמה, וזי יזי זה בראותה ההודעה - "ועשו את בגדי אהרן", כי יעוררו להוציא אל הפועל, עכ"ל. הרי מבואר בדבריו שיש הרבה חכמה בעומק הלב של כל איש מיישראל, וכל אחד יכול לזכות שתצא מן הכח אל הפועל על ידי העמל וההשתוקקות ונשיאות הלב.

ביאורים

אבל אם בעל החמור אומר למי שרואה: הואיל ועליך המצווה. ²⁶פָּרֶק, מכיוון שמוטלת עליך המצווה לפרוק, הרי פרוק בעצמך, גם בלי שאעזור לך. ²⁷וְהוּא הִלֵּךְ וַיֵּשֶׁב לוֹ, והלך בעל הבהמה וישב לו מן הצד, בלי לטרוח ולסייע בפריקה. ²⁸אֵז גַּם הוּא פָּטוּר, גם הרואה פטור מלפרוק את הבהמה, שנאמר (שמות כג, ה): "עזוב ועזוב עמו". המילה "עמו" מלמדת שהמצווה לסייע בפריקה מתקיימת דווקא כשבעל הבהמה מסייע בפריקה, ואין מצווה לסייע לו בפריקה כשהוא

עיונים

חוסן

פרק התיכון

יהושע

ד. כי אם יתעלם עתה לא יעמוד על הפרק במלחמתו. על האדם לעשות כל שבכוחו לעשות

וְעַל כֵּן אָפָּא, ³¹הַחֹזֶקָה עַל מִי שְׁלָבוּ עִמּוֹ עֲדוּן, וְעוֹלָמוֹ לְפָנָיו, לְשִׁית לוֹ ³²מוֹעֲצוֹת נִמְרָצוֹת, וַיִּסְוֹדוֹת חֲזָקִים, ³³לְבַל יִמוּט מִמְשַׁמְרָתָהּ שֶׁל תוֹרָה, מִשְׁךְ הַיָּמִים אֲשֶׁר הוּא חַי בָּהֶם עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה. ³⁴וְלֹאֲמֵן אֶת יָדָיו, וְלִהְיִין אֶת לְבָבוֹ, לְמַלְחָמַת כְּבִישַׁת הַיָּצָר ³⁵הָאוֹרֵב לוֹ וְהַמְתַּגְבֵּר עָלָיו, ³⁶כִּי אִם יִתְעַלֵּם עִתָּה ³⁷לֹא יַעֲמֹד עַל

ביאורים

מתנער מחלקו במלאכה, פורש ויושב מן הצד (וכמבואר במסכת ב"מ לב, ב). בדומה לכך הקב"ה מסייע רק למי שמטה כתף ומתאמץ בעצמו במלחמת היצר. ²⁹הַחֹזֶקָה עַל מִי שְׁלָבוּ עִמּוֹ עֲדוּן, המלחמה החיצונית נועדה להועיל בשמירת גופו ובהצלת קנייני החומריים. ³⁰וְהַפְּנִימִית בַּתוֹהֶלֶת וּמַחֲסֵה נִשְׁמָתוֹ, והפנימית מגינה ומשמרת את נשמתו. ³¹הַחֹזֶקָה עַל מִי שְׁלָבוּ עִמּוֹ עֲדוּן וְעוֹלָמוֹ לְפָנָיו, מחובתו של האדם שנותן את הדברים אל לבו ומול עיניו תכלית עולמו. ³²מוֹעֲצוֹת נִמְרָצוֹת, עצות נמרצות. ³³לְבַל יִמוּט מִמְשַׁמְרָתָהּ שֶׁל תוֹרָה, לבל יתמוטט ויחדל משמירת התורה. ³⁴וְלֹאֲמֵן אֶת יָדָיו, להדריך ולהכשיר "את ידיו". ³⁵הָאוֹרֵב לוֹ, העוקב ומתחנָּא מעיניו כדי לתקוף אותו מן המארב ולהכשילו בפתע פתאום. ³⁶כִּי אִם יִתְעַלֵּם עִתָּה, מהקושי שבמלחמה הפנימית שעתיד לעמוד בה כשיוטל עליו עול הפרנסה, כשהיצר יפתה אותו לזנוח את לימוד התורה לטובת עסקיו. אם לא יכין את עצמו כראוי לשעת המלחמה העתידית הזו - ³⁷לֹא יַעֲמֹד עַל הַפָּרֶק בַּמַּלְחָמָה, לא יוכל להתחזק בעת המלחמה לשבור את יצרו.

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

חוסן

פרק התיכון

יהושע

הַפָּרֶק בְּמִלְחָמָתוֹ, וַיִּכְמֹז שְׂפָתָיו (משלי כט, כא): "מִפְּנֵי מִנְעֵר עֲבָדוֹ, וְאַחֲרֵיתוֹ

ואז יזכה לסייעתא דשמיא, אבל אם יש לאדם יכולת לעשות יותר ממה שעשה כבר, ואינו עושה, גם ה' לא יסייע לו. והנה אמרו במסכת סוכה (גב, ב): "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, שנאמר: 'צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו', ואלמלא הקב"ה שעוזר לו, אינו יכול לו, שנאמר: 'ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו'".

וכתב בחידושי הגר"א (סוכה שם): "יש להתבונן במאמר זה, כי בתחילת המאמר חידשו חז"ל דבר, שמלת 'רשע' הנאמר במקרא מורה על היצר הרע, אולם סוף הדרשה שהקב"ה עוזר לאדם והסמיכו על סוף המקרא 'ה' לא יעזבנו בידו', לא חידשו כלום בהשקפה ראשונה יותר ממה שמבואר במקרא מפורש. גם מה שגלו לנו חדשות שאין ביכולת האדם לכבוש את יצרו לולא עזר האלוקי אין אנחנו יודעים עדיין התועלת הגדולה היוצאת לנו מלימוד הזה, אם לא שנאמר שהודיעו חז"ל לנו רוב חסדי הבורא עמנו.

אולם האמת יורה דרכו, שחז"ל כוונו בזה גם כן לעיקר גדול ונכבד, אשר כל אושר הצלחת האנושי תולה עליו. והענין כך הוא: אף שהיוצר ב"ה מסר הכח באדם לכבוש את יצרו באמצעות הרוח השוכן בקרבו, לא תושלם המעשה ביד האדם, וקשה מאוד על האדם לבוא אל תכליתה, ואין רק להתחיל המלאכה ולעשות כל מה שבכווחו לעשות, והשלמת המלאכה היא בעזר אלוקי המלווה לאדם להביא אותה אל הפועל הגמור. וה' יתברך הוא בוחן לב וחוקר כליות ומבין מתי עשה האדם שלו ומה בכוחו לעשות, וכשרואה שכל אשר היה לאל ידו לעשות עשה, ואין בכוחו לעשות יותר, וכל חשקו אל הטוב, אז ילווה אליו העזר אלוקי ממרומים, ויגמור בעדו, וישלים מה שחסר ממנו, וזולת זאת לא ישלח לו עזרו בקודש.

וזהו שכוונו חז"ל באמרו: 'צופה רשע לצדיק', יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, 'ה' לא יעזבנו בידו', שהקב"ה עוזר לו, ובאו חז"ל האמיתיים לפרש מתי עוזר לו הקב"ה, בזמן שעשה האדם כל מה שבכווחו לעשות לכבוש את יצרו, ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו לעשות יותר, מפני שבא כבר עד קצה גבול יכולתו במעשה, ואין לאל ידו לעשות יותר, אז ישלח עזרו מקדש ולא יעזבנו בידו. אולם אם יש לו יכולת עדיין לעשות יותר ממה שעשה כבר ואינו עושה, גם ה' לא יעזור לו", עכ"ד.

יְהִיָּה מְנוּן",³⁸ וַיִּכְמֹז שְׂדֵרְשׁוֹהוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל (סוכה נב, ב).
³⁹ כִּי עֲתָה עֲדִין הַנְּסִיּוֹנוֹת קָלִים אֶצְלוֹ, לְהִיּוֹתוֹ עֲדִין חֲפְשִׁי
 בְּעֵצָם מֵעֶסֶק פְּרִנָּסָתוֹ, וְתוֹרָתוֹ שְׁלָמָה עַד כֹּה עֲדִין
 שְׂמוֹרָה אֵתוֹ, וְלֹחֲלוּחֵיּוֹתָהּ קִיּוּמָה,⁴⁰ וְכֹאשֶׁר יַעֲמֹד טַעֲמָהּ
 בּוֹ,⁴¹ גַּם רִיחֹו לֹא יִפְיֵג מִחֲתוֹרָה.

ביאורים

38. וכמו שדרשוהו חכמינו ז"ל. חכמים דרשו את הפסוק כמתייחס ליצר הרע, וכך פירושו: אם מפנק האדם את יצרו - נותן לו חפצו ושומע לקול פיתוייו - וזאת כשעדיין בכוחו למשול בו, והוא, היצר, עדיין בבחינת עבד, היינו שהוא נמסר ביד האדם, כנוע וממושמע לו, כמו שנאמר: "ואתה תמשול בו", או אז הופך היצר לאדון ומושל - "מנון" עליו. סופו של אדם זה שהוא נתון ביד יצרו, נשלט ונגרר בכל מעשיו.
 39. כי עתה. כשעדיין לא מוטל עליו עול הפרנסה. 40. וכאשר יעמוד טעמה בו. כשעדיין טעמה של תורה שצבר וקנה עדיין בפיו. 41. גם ריחו לא יפיג מהתורה. כי טיבו ומהותו לא יתחלפו ולא יהיו שונים מדרכה של התורה.

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

וְלֹהֲשִׁלְמַת הָעֵינַן אֶעֱתִיק מֶה שְׁכַתָּב בְּחֹבֶת הַקְּלָבוֹת (שם השבון ט"ו) בְּשָׁנָיו קָצַת, ¹כִּי הוּא ז'ל תִּלָּה שֵׁם הַהֶעֱרָה בְּהַכְנַת הַצְּדָה לְאַחַר הַמּוֹת, ²וּפֹה נִדְבַר בָּהּ בְּהַכְנַתָּה אֶל כָּל־כּוֹל הַחַיִּים - לְהַחְזִיק בַּתּוֹרָה ³בְּיָמֵי חִלְדוֹ, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ שֵׁם: יַחֲשֵׁב הָאָדָם עִם נַפְשׁוֹ ⁴בְּהַזְמַנְתּוֹ מְזוֹנְוֹתָיו קֹדֶם הַצְּרֹךְ אֲלֵיהֶם, ^{5(א)}וְאֵינָנו יוֹדְעֵי אִם יַעֲמֵד וְיַחֲיָה עַד

א. ואיננו יודע אם יעמוד ויחיה עד עת שיהנה מהם. במסכת גיטין (מז, א) מספרת הגמרא על ריש לקיש: "כי נח נפשיה, שבק קבא דמוריקא [-] כשנפטר ריש לקיש השאיר אחריו קב כרום, הצטער על כך ריש לקיש]. קרא אנפשיה [-] קרא על עצמו את הפסוק בתהלים מט, יא: 'ועזבו לאחרים חילם'." וכתב החפץ חיים'

(תהלים שם): "כמה יקרים הם ימי החיים, שאי אפשר להאריכם בכל סגולי תבל, ואף מלך היותר גדול, אין בכוחו ועשרו להאריך חייו, אפילו לשעה חדא. אמנם מוכרחים אנו לבטל כמה זמנים למחיינתנו אבל כמה נואלים הם בני אדם שמבלים כל ימיהם באסיפת הון, ולא במוותם יקחום. אמרו בגמרא, כי ריש לקיש הניח

ביאורים

1. כי הוא ז'ל תלה שם ההערה בכהנת הצדה לאחר המות. החובות הלבבות' מעורר את האדם להכין לו צידה לעולם הבא, לכן יש לערוך שינוי והתאמה בדבריו כדי שיהיו מכוונים לעניין ההכנה לחיים של עבודה ולימוד יחד. 2. ופה נדבר בה כהכנתה אל כלכול החיים. ואילו רבנו מעורר להתכונן למלחמת החיים - מלחמת היצר. 3. כימי חלדו. במשך חייו, בעודו בחיים. 4. בהזמנתו מזונותיו קודם הצורך אליהם. על שהוא דואג ועמל בהשגת מזונותיו עוד קודם שהוא צריך להם, למשל, משקיע השקעות ארוכות טווח. 5. ואיננו יודע אם יעמוד ויחיה עד עת שיהנה מהם. אף על פי שאינו יודע אם הוא עצמו יזכה לחיות באותה שעה שאפשר יהיה ליהנות מפירות ההשקעה.

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

עַת שִׁיְהֵנָה מִהֶם, ⁶וְכֵן כְּשֶׁהוּא צָרִיךְ לְלַכֵּת בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה, ⁷מְזַמֵּן עֵינָיו הַלִּיכְתּוֹ קֹדֶם לְכַן בְּיָמָיו, ⁸וְיַעֲזִין בְּמָה שֶׁהוּא עוֹבֵר, בְּמָקוֹם שֶׁהוֹלֵךְ אֵלָיו מִן הַמְּסַחְרִים, ⁹וְאַחַר כֵּן בְּמָה שִׁירְכַב,

במותו 'קבא דמוריקא' וקרא על נפשו: 'ועזבו לאחרים חילם', והכוונה היא: אם כי הלא דבר מועט הוא, אבל לרכוש זאת גם כן היה מבלה איזה זמן, ודאג על הזמן המועט הזה שביטל לא

להכרח פרנסתו, שהרי נשאר זאת במותו, ועל מה האביד חילו וכוחו, ומוטב היה לו אם היה עוסק בתורה ועבודה בשעה זו", עכ"ל.

עוד כתב ב'שמירת הלשון' (ח"ב פרק ט): "האדם העמל לפרנסת ביתו, למזון אשתו ובניו הקטנים, וכל שכן לדמי מלמד שמלמדם תורה, איש כזה אין עמלו לריק, ולא לבד זמן קביעותו לתורה, אלא כל עמלו הוא לעשות רצון הקב"ה, וישא פרי בעמלו.

אבל אם יעמול האדם כל היום לפרנסת ביתו בהרחבה, לשכור דירות רחבות מלבושים יפים, - יותר מכפי הדרוש בהכרח לפי ערכו, בוודאי עמלו לא לו הוא, כי מה ישא בעמלו?

וכל שכן אם יפזר כסף עמלו לחינוך בניו בדרכים החדשים, להשכילם בהשכלות זרות, ומתורת ה' יסירם, הלא עמלו - לא לו הוא, ואדרבה, עוד עליו לתת דין וחשבון על מפעליו, שהסיר בניו מתורת ה'.

וכן אם יעמול עד זקנה ושיבה למען הניח ברכה לבניו אחריו, גם כן לא לו הוא, וכמאמר ריש לקיש שהניח לבניו 'קבא דמוריקא', וקרא אנפשיה: 'ועזבו לאחרים חילם', עכ"ל.

ביאורים

6. וכן כשהוא צריך ללכת בדרך רחוקה. וכן כשהוא עומד לצאת לדרך רחוקה, הריהו מזמין - 7. מזמין עיניו הליכתו קודם לכן בימים. כמה ימים לפני הנסיעה הוא מתכנן ומזמין את כל הנדרש לנסיעתו: כרטיסי נסיעה, מקומות לינה, אריזות מזון וכו'. 8. ויעיין במה שהוא עובר במקום שהולך אליו מן המסחרים. וחוקר על טיב הסחורות המצויות במקום שהוא נוסע אליו. 9. ואחר כך במה שירכב. ואחר כך הוא מעיין ומתכנן באיזה כלי רכב יגיע

חוסן

פרק התיכון

יהושע

10 וּבָמָה שִׁינִיעֵהוּ מִן הַצָּדָה, **11** וּבַחֲבֵרָה, **12** וּבַמַּחְנֹת אֲשֶׁר יַחְגְּהָ פָהֶם פְּדָרְכּוּ, **13** וְהִדְוִמָה לָזֶה. **14** וְאֵינְנִי יוֹדֵעַ בְּמָה שֶׁעָזַר לוֹ הַבּוֹרָא פְּזָה, וְלֹא בְּאִרְיֹכּוֹת יָמָיו, עַד פֶּאֶן דְּבָרָיו.

ועל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה צָרִיךְ **15** אִישׁ הַבִּינִים, הָעוֹמֵד בֵּין הַשְּׂקִידָה וְהַטְּרָדוֹת, **16** לְהִיּוֹת מוֹכֵן לְדֶרֶךְ הַקְּרוּבָה וְרַחוּקָה, **17** הוּא מְשַׁף יָמֵי חַיָּיו. הַקְּרוּבָה - **18** לְדוֹרְשֵׁים נְתִיבוֹתֶיהָ, וְרַחוּקָה - **19** לְתוֹעִים מִמֶּנָּה, **20** וְלַחֲשֹׁב בְּצִידָה

ביאורים

- לעוד. **10**. ובמה שיניעו מן הצדה. ודואג להצטייד בצידה הנדרשת למסע.
- 11**. ובחברה. וקובע מי יהיו בני לווייתו בדרכו. **12**. ובמחנות אשר יחנה בהם בדרכו. ובאילו מקומות חנייה יתאכסן בדרכו. **13**. והדומה לזה. וכל כיוצא באלו. **14**. ואיננו יודע כמה שגור לו הבורא בזה ולא באריכות ימיו. וכל זאת הוא חוקר ומתכנן, אף על פי שאינו יודע מה הבורא גזר עליו במהלך דרכו, וגם אינו יודע כלל אם יאריך ימים עד זמן הנסיעה. **15**. איש הבינים. לאדם שהפרק הנוכחי עסק בענייניו. איש זה נקרא "איש הביניים", משום שהוא עומד בין שני קצוות: בקצה האחד תלמידי חכמים שתורתם אומנותם, ובקצה השני אנשים העמלים לפרנסתם וקובעים עיתים לתורה. איש הביניים הוא אדם הלומד תורה ופרנסתו על הוריו והוא יודע שמצב זה לא יאריך ימים - סופו שהוא יצטרך לדאוג לפרנסתו שלו. **16**. להיות מוכן לדרך הקרובה ורחוקה. הוא עצמו יקבע אם קרובה היא הדרך או רחוקה. הדברים מפורשים להלן: **17**. הוא. ודרך זו היא משך חייו. **18**. לדורשים נתיבותיה. לדורשים את דרכה של תורה. **19**. לתועים ממנה. למתרחקים מדרכה של תורה, ומאבדים את אורה. **20**. ולחשוב בצידה אך לכלכל ענינו את יוצרו. ולחשוב מה נדרש לו כהכנה לעתיד לבוא, כדי שיוכל לקיים רצונו יתברך גם כשיהיה טרוד בפרנסתו. צידה

עיונים

חוסן

פרק התיכון

יהושע

ב. לכל יפוש ח"ו מעסק התורה. בחומרת ענשו של הפוש מעסק התורה, כתב הנפש החיים (שער ד פרק כד): "וכל כך הפליגו רבותינו ז"ל בחומר עונשו של האדם שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, או שנה ופירש ח"ו, עד שכרתוהו ברוח קדשם מעולם הבא לגמרי רח"ל, כמו שאמרו בפרק חלק (סנהדרין צט, א): 'כי דבר ה' בזה' כו' (במדבר טו, לא), רבי נתן אומר, כל שאינו משגיח על המשנה, רבי נהוראי אומר, כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, וסיפיה דהאי קרא: 'הכרת תכרת הנפש היא', ופירשו ז"ל שם לעיל מינה: 'הכרת' - בעולם הזה, 'תכרת' - לעולם הבא. השמיענו הכתוב חומר זה הכרת, שאינו כשאר הכריתות האמורות בתורה על שאר עוונות, אשר אף אם דינו חרוץ שהוא נכרת ח"ו, עם כל זה לא איבד חלקו בחיי עולם הבא, שרק אותו הניצוץ הקטן של הנפש שעשה בו את העוון, הוא הנכרת מקישור ודיבוק החבל הנמרץ, שהיה מקושר ודבוק עד עתה עד שורש נשמתו בקבוצה, אמנם כאן אמר 'הכרת תכרת', היינו שכל חלק 'בחינת נפשו' איבדה חלקה בחיי עולם לגמרי ח"ו, ואין לה חלק לעולם הבא כלל. וכן פסק הרמב"ם ז"ל להלכה, בהלכות תלמוד-תורה (פ"ג הלכה י"ג), וקבע כן

ביאורים

- זו היא העצות וגדרים איך להמשיך לקבוע עיתים לתורה. **21**. ואיך להשמר ממצודת יצרו. אשר ינסה להתגבר עליו ולפתות אותו להתרחק מן התורה.
- 22**. וינהל מסחרו בכשרון ואמונה. כאמור, העוסק בתורה מנהל מסחרו באמונה. ייתכן גם שכוונת המחבר היא ש'מסחרו' הוא משל לעסק התורה והיראה. **23**. ואיך יתעלם מלפקח על דרכו. ואיך יתעלם מלהתבונן ולפקח על הדרך שהוא עתיד לצעוד בה. **24**. והסיבות גדולות ומוכנות. כאשר ברור שהטרדות שעתידות להסיח דעתו מעסק התורה גדולות, רווחות ומזומנות.

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

הב"י בש"ע (סי' רמ"ו סעיף כ"ה) להלכה.

ובהמשך כתב: וכן בדין, מעשיו אשר לא טובים - המה ירחקוהו, וחסאתו - מנעו הטוב מאתו, אחר שהיה אפשר לו וסיפק בידו לעסוק בתורה, ובזדון לב ושאת נפש, בחר ולקח מקח רע לעצמו ולאחרים והעולמות כולם, ומאס בחיי עולם של התורה הקדושה - חיותא ונהירו דכל עלמין, אשר על ידה היה מתדבק כביכול בקוב"ה יתברך שמו, המחיה את כולם, ושלח ידו להרוס פלטין של מלך, והמעטי והחשיך וכיבה שפעת אורם של העולמות, וגם של נפשו, למה לו חיים אמיתיים, כי הלא תחשכנה עיניו מראות והבט באור החיים הנצחים, ולא יוכל לסבול גודל עוצם האור עליון, כי לא ניסה בזה מעודו בזה העולם, והוא מגורש ונכרת מאליו מעדן גן אלקים יתברך שמו, מלהצר בצרור החיים את ה' אלקיו יתברך שמו, ומרעה אל רעה הוא יוצא ח"ו, אוי לאותה בושה כו'.

וכן פסקו וחתכו ז"ל דינו, שנגזרה אבדה תקוותו לדור דורים ח"ו, שגם עד נצח לא יראה אור, בל יחי עוד לנצח בעת קץ הימין, אשר ישני אדמת עפר יקיצו לחיי עולם, כמאמר ז"ל (כתובות קיא, ב): [ה'קיצו ורננו שוכני עפר] כי טל אורות טלך' (ישעיה כו, יט), 'כל המשתמש באור תורה, אור תורה מחייהו, וכל שאין משתמש באור תורה, אין אור תורה מחייהו'.

ולא מצאו שם רז"ל תקנה לעם הארץ שיקומו לעת התחיה, אלא בהזיקים ותומכים על כל פנים בעץ החיים, המכי דאורייתא, להנות תלמידי חכמים מנכסיהם, כמו שאמרו (שם): אמר לו, רבי מצאתי להם תרופה [- תקנה] מן התורה: 'אתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום' (דברים ה, ז), וכי אפשר לדבוק בשכינה כו', אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם, והעושה פרקטיא לתלמידי חכם, והמנהגה תלמיד חכם מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה.

וב'תנא דבי אליהו' (סדר אליהו רבה פרק ה): 'הקיצו ורננו שוכני עפר', מכאן אמר דוד המלך עליו השלום: יחא חלקי עם אלו שהם ממיתין את עצמן על דברי תורה כו', 'הקיצו ורננו שוכני עפר', מכאן אמרו, כל הנעשה שכן לעפר בחייו, עפרו ננער לתחיית המתים, וכל שאין נעשה שכן לעפר בחייו, אין עפרו ננער לתחיית המתים וכו', אלו בני אדם שמשכינים עצמם על העפר ללמוד תורה, הקב"ה מביא עליהם טל אורות של תורה כו', ומביאן לחיי עולם הבא, שנאמר: 'כי טל אורות טלך'.

ולזאת קראו ז"ל המקרא: 'מעוות לא יוכל לתקן' (קהלת א, טו), על תלמיד חכם

עיונים

חוסן

פרק התיכון

יהושע

הפורש מן התורה (משנה חגיגה ט, א), שחס ושלום אין לו תקנה עולמית, הרחמן יתברך שמו יצילנו מזה וכל כיוצא בו", עד כאן לשונו הקדוש של הנפש החיים'.

וְעַל כֵּן, אִם פָּעַל נִפְשׁ אַתָּה, ²⁵כִּי תִבְיָן ²⁶אֵת אֲשֶׁר יִהְיֶה לְפָנֶיךָ,

וּכְבֹּר הוֹרְנוּ בֵּן הַמֶּלֶךְ הַחֲכָם בְּאִמְרוֹ (משלי ו, ו - ח): ²⁷לֶךְ-אֶל-נִמְלָה עֵצֶל,

רְאֵה דְרָכֶיהָ וְחָכֶם וְגו', ²⁸תִּבְיָן בְּקִיָּין לְחֻמָּה" וְגו'. וְאִמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל

(דברים רבה ה, ב): ²⁹כָּל מֵאֲכָלָהּ אֵינָה ³⁰אֵלָא חֲטָה וּמְחַצָּה, ³¹וְלִמָּה פּוֹנֵסֶת כָּל אֱלוֹ? שְׂאוּמֶרֶת: שְׂמָא יְגוֹר הַקְּדוֹשׁ

כְּרוּךְ הוּא עָלֵי חַיִּים, ³²וְיִהְיֶה לִי מִהֵיכָן לְאֵכָל. ³³אָמַר רְשָׁבִי: מַעֲשֵׂה הָיָה וּמִצָּאוּ בַחֹר שְׁלָה ³⁴שְׁלֹשׁ מֵאוֹת

ביאורים

25. כִּי תִבְיָן. התבונן היטב וראה את - . 26. את אשר יהיה לפניך. אם תבין עד כמה הפיתוי עלול להיות גדול, וודאי הוא שתכין עצמך לכך כנדרש.
27. לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחתכם. אתה העצל, קח דוגמא מחריצות הנמלה, התבונן בהתנהגותה ותחכם. 28. תכין בקיין לחמה. היא מכינה בימי הקיץ את מזונה, ובעונת הקציר אוספת את מאכלה לחורף. 29. כל מאכלה. של הנמלה, במשך כל חייה, שמסתכמים בשישה חודשים. 30. אלא חטה ומחצה. ואף על פי כן היא אוגרת הרבה יותר מכדי צורכה. 31. ולמה כונסת כל אלו. מדוע הטביע בה הבורא רצון להתייגע הרבה מעבר למה שהיא זקוקה לו? 32. ויהא לי מהיכן לאכול. הקב"ה נטע במחשבותיה את התקווה - "אולי יאריך ה' את ימי", וזאת כדי ללמד את האדם להיות נמרץ וזריז במעשיו, אוגר ואוסף לו למען עתידו. 33. אמר רשב"י. דברי רשב"י נועדו להוכיח עד היכן זריזותה של הנמלה במלאכת האגירה הרבה למעלה מכדי צורכה. 34. שלש מאות כור. גרעינים. (במידת נפח: כששים וארבע אלף ושמונה מאות ליטרא)

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

כור, ³⁵ לְפִיכָךְ אָמַר שְׁלֹמֹה: ⁽³⁶⁾ הַתִּקֵּן לְךָ מִצְוֹת. לְךָ מִצְוֹת וְכו', עַד כָּאן. וְכֹאֲשֶׁר יָכִין לֹא הִרְדֵּף לְטוֹבָה, אֲזִי יִלְךְ לְבִטָּה, וְה' יִהְיֶה בְּעֶזְרוֹ לְהִיּוֹת ³⁷ שְׁתוּל בְּבֵית ה', ³⁸ וְעוֹד יִנּוּב בְּשִׁיבָה בְּחִצְרוֹת הַתּוֹרָה ³⁹ יִפְרִיחַ. ⁴⁰ וְקִי' ה' יַחְלִיפוּ כַח" (ישעיה מ, לא).

ג. התקן לך מצוות. הנמלה מכינה לה מזון שלש מאות כור, מספק שמא יארע לה נס ויגזור עליה הקב"ה חיים, ובאיזה נס עסקינן, בנס בלי גבול ותכלית, שהרי בשישה חדשים אינה צריכה אלא חיטה ומחצה, ואם כן שלש מאות כור צריכה היא לחיות מאות אלפי שנים, והרי נס כזה לא אירע כמוהו מימות בריאת העולם, וכל אשר לפניו כבר מתו, ואף על פי כן היא טורחת ומכינה כן, ובאופן זה חייב האדם לטרוח ולהכין את עצמו מהעולם הזה לעולם הבא, ואם אינו עושה כן - לטרוח ולעמול על ספק ספיקא של נס בלי גבול, "עצל" יחשב. וזהו שאמרו חז"ל (תדא"ר פכ"ה): "חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי - אברהם יצחק ויעקב", שכל הנהגתו ופעולותיו יהיו מכוונים ודרוכים להגיע אל מעשי האבות הקדושים, ואף שהמרחק הוא רב ועצום - הרבה יותר מ"שלש מאות כור" לנמלה, ובדרך הטבע אי אפשר להגיע לידי כך, מכל מקום חייב הוא לשאוף ולעשות את כל המאמצים לשם כך.

והנה מדרכו של העצל, להצדיק את עצלותו בכך שהמלאכה למעלה מכוחותיו ואין ביכולתו לעשותה, ואף לאחר העמל והיגיעה לא יעלה הדבר בידו. אף

ביאורים

35. לפיכך אמר שלמה. 'לך אל נמלה, עצל, ראה דרכיה וחכם', למד ממנה אין להיות רזיז וְעָמַל, אוסף ואוגר. 36. התקן לך מצוות. אף אתה, האדם, אסוף לך מצוות בעולם הזה למען העולם הבא. 37. שתול. נטוע, קבוע. 38. ועוד ינוב כשיביה. עוד יניב פרי, וירבה לגדול אף בהיותו בגיל שיבה. 39. יפריח. יצליח וירבה חכמה. 40. וקי' ה' יחליפו כח. יתחדש כוחם של המצפים לישועת ה'.

עיונים

חוסן

פרק התיכון

יהושע

וְכֹאֲשֶׁר יָכִין אֶת אֶרְחוֹ עַל פִּי הַתּוֹרָה, אֲזִי בְּצִאתוֹ עַל פְּנֵי תֵבֶל לְסַחַר אֶת הָאָרֶץ, יִשְׁמַר בְּמִסְתָּרוֹ חֲקֵי הַמֶּלֶךְ שִׁיחַקֵּךְ בְּמִדְיָנָה, כְּפִי הַמְּבֹאָר בְּחֻשְׁן מִשְׁפַּט סִימָן שֵׁם"ט, כִּי דִינָא דְמְלִכּוּתָא דִּינָא. וּמִשְׁאֵל וּמִתְנָה עִם הַגְּרִיזוֹת יִהְיֶה כְּאֲמוּנָה, כִּי יִדַע שְׁאֲסוּר לְגַנֵּב דְּעֵתָם, חֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְחֵן שֶׁל אֵינּוּ יִשְׂרָאֵל, כְּמִבְּאֵר שֵׁם סִימָן רכ"ה, שְׁאֵף בְּשֵׁר מְרַבָּה אֲסוּר לְמַכֵּר לֹא בְּחֻזְקַת כְּשָׂרָה, אֵף שְׂמִתְרַת לְאֵינּוּ יְהוּדִי, עִם כָּל זֶה ^(ה) אֲסוּר לְגַנֵּב דְּעֵתוֹ. וּמִכָּל שֶׁכֵּן לְגַנֵּב

אתה אמור לו: שקר אתה דובר, והרמב"ן ז"ל מכחיש אותך. שכן על הכתוב במלאכת המשכן (שמות לה, כא): "ויבואו כל איש אשר נשאו לבו" וכו', פירש הרמב"ן: שלא היה בהם מי שלמד את המלאכות האלה ממלמד, או מי שיאמן בהם את ידיו כלל, אבל מצא בטבעו שידע לעשות כן ויגבה לבו בדרכי השם לבוא אל משה לומר לו: אני אעשה כל אשר אדוני דובר", עכ"ד.

הלוא אין לך דבר קשה ממלאכת המשכן "לחשוב מחשבות

לעשות בזה ובכסף ובנחושות, ובחרושת, ובחרושת עץ לעשות בכל מלאכת מחשבת" (שמות לה, לב), ולכאורה מי שלא למד זאת ולא אימן את ידיו בכך, היה אמור להרים את ידיו בייאוש ולומר: כיצד אוכל לקבל על עצמי לעשות דבר שאין לי בו שום מושג, אולם אלו אשר נשאים לבם "ויגבה לבו בדרכי השם" וקיבלו על עצמם לעשות "כל אשר אדוני דיבר" - הם אלו אשר עשו והצלילו והקימו את משכן ה'.

והדברים קל וחומר לכל חפצי שמים המוטלים על האדם, שאין לו לומר כי אינו מסוגל לכך, אלא יגבה לבו בדרכי ה' ואז יראה כי כוחו אתו לעשות גדולות ונצורות (הגר"ח שמואלביץ ב"שיחות מוסר' מאמר סז).

ד. אסור לגנוב דעתו. הגמרא (ב"ק קיג, ב) מספרת על שמואל האמורא,

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

חוסן

פרק התיכון

יהושע

עיונים

בדיני אונאה אפילו ביחס לנכרי. וכמה היו נושאים בעול הזולת להשיב אבדה לבעליה, וכמה גדולה היתה חכמת תורתם במעשיהם היום יומיים ('דרך הנשר תורת אמת' עמ' כב).

או לְגֹזֵל בֵּין שְׁלֵי יְהוּדֵי בֵּין שְׁלֵי אֵינוֹ יְהוּדֵי, כְּמִכְפָּאָר שֵׁם סִימָן שִׁמ"ח שֵׁנ"ט. וְאָז יִהְיֶה אֶהוּב וְנִחְמָד לְכָל אָדָם, וְיִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם עַל יְדוֹ, אֲשֶׁר עָלְיוֹ נִאֶמַר (ישעיה מט, ג):
"יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּךְ אֶתְפָּאָר".

ל'חילול השם', וגם מדוע הוסיף לו זהוב, ולשם מה מספרים לנו חז"ל סיפור זה?

מפרש רבי נתן אדלר מפרנקפורט רבו של ה'חתם סופר', שהכוונה בסיפור זה היא הפוכה, וחז"ל מספרים לנו בזה להראות את גודל יושרו וחכמתו של האמורא שמואל. כי הנה בראות שמואל שיש לגוי כד של זהב ששוויו רב, ואף על פי כן אינו דורש עבורו אלא ארבעה זהובים, תהה על כך וסבר כי סיבת המחיר המוזל היא אחת מהשתיים: או שהנכרי אינו יודע שהכד עשוי מזהב, וסבור כי של נחושת הוא, ומן היושר להעמידו על טעותו כדי שלא להונתו. או שמא הגוי אכן יודע שהכד עשוי מזהב, אלא כיון שהוא גנוב בידו הוא מזדרז להפטר ממנו אף במחיר מוזל, ואם אכן הכד גזול, עליו לקנותו במחיר מועט כדי להצילו מידי הגוי על מנת להשיבו לבעליו.

עמד שמואל ועשה בחכמתו מעשה פקחות. הבליע לו זהוב נוסף, היינו שנתן לגוי בלא שירגיש חמישה זהובים במקום ארבעה שביקש, ובזאת יבחן: אם יחזיר לו הגוי את הזהוב המיותר, סימן שהוא אדם הגון, ובוודאי אינו יודע שהכד עשוי מזהב ולתומו חושב שהוא עשוי מנחושת, ואז יוסיף לו את הפרש המגיע לו בין כד נחושת לשל זהב. אולם אם הגוי יעלים עיניו וישלשל לכיסו את הזהוב המיותר, סימן הוא, שכשם שגנב את הזהוב הנוסף כך גנב את הכד ואזי מצוה לפדותו במחיר הזול ולהשיבו לבעליו.

מוסר השכל נתכוונו חז"ל לספר לנו בזה, עד כמה היו רבותינו הקדושים נזהרים

חוסן

מאמר ב

יהושע

עיונים

ולכן מתן תורה היה באופן של 'עלית למרום שבית שבי' (תהלים סח, יט) כדאיתא בשבת (פט, א), כלומר, התורה בעולם הזה הרי היא בגדר 'שבוייה' היות שהיא אינה חלק מהוויית עולם הבריאה.

וכמו שחז"ל למדו דבר זה, שאלמלא לא ניתנה תורה היינו למדים מבעלי חיים, ממה שאליהוא מחבריו של איוב הוכיח את איוב 'מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו' (איוב לה, יא) - למה לא למד דבר זה וכיצא בו מבהמות ומעוף (כמו שמפרש שם המהרש"א בח"א). אליהוא לא תבע את איוב על חוסר התעמקות והתבוננות בתורה [לפי הדעות שאיוב היה אחרי מתן תורה (עיי' ב"ב טו, ב)], הוא תבע ממנו מדוע לא השכיל לראות את דרכי ה' והשגחתו מהבריאה עצמה (דעת שרגא פר' תולדות).

אמנם ב'בן יהידע' (עירובין ק, ב) ד"ה אלמלא) דייק מלשון רבי יוחנן: 'אלמלא ניתנה תורה, שמשניתנה תורה אין אנו למדים מוסר מחתול, מנמלה, מיונה ומתרנגול. והקשה, מדוע אחר שניתנה תורה אין לנו ללמוד מהם? וביאר, שאחר שניתנה תורה ונאסר לשקר, אין ללמוד את מדת הפיוס מתרנגול, כמבואר בגמרא שם להלן, שאומר הרבה ואפילו מעט אינו מקיים. וכן אין לנו ללמוד מידות טובות מתרנגול, כדי שלא נבוא ללמוד ממנו גם מדות רעות, שהרי מרבה בתשמיש [כמבואר במסכת ברכות (כב, א) שלא יהיו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים]. וכן הגם שאפשר ללמוד מנמלה להתרחק מן הגזל, מכל מקום, יש לה מדה רעה שכל ימיה אוספת ואוגרת מאכליה, ויש לחוש שמא ילמד האדם להיות כל ימיו להוט לאסוף ממון ויתבטל מלימוד תורה. כמו כן בחתול, למרות שיש בו מדה טובה של צניעות, הרי יש לו גם מדות רעות שרודף כל היום והלילה אחר העכברים, וגם דרכו לגזול מהבתים מיני מאכלים. ולכן משניתנה תורה אין לנו ללמוד מבריות אלו כלום, פן נלמד גם ממידותיהם הרעות.

ובשם הגר"ח מבריסק הובא שהקשה: אם אכן למדים צניעות מחתול וכו', מדוע בבני אדם שאינם שומרים תורה ומצוות לא מצאנו שלמדים מדות מבעלי חיים? ותירץ, שזו כוונת הגמרא 'אלמלא לא ניתנה תורה' כלומר, קודם מתן תורה היה אפשר ללמוד מדות טובות מבעלי חיים, אבל לאחר שניתנה תורה אי אפשר ללמוד שום דבר אלא מן התורה (פניני רבינו הגר"ז עמ' קפב).

חוסן

מאמר ב

יהושע

²³ לְדַבֵּר קֶצֶת כְּפָרְטֵי הַדְּבָרִים ²⁴ לְהִבִּין מִשָּׁל וּמְלִיצָה, ²⁵ וּבָא זֶה ²⁶ וְלִמַּד עַל זֶה, ²⁷ וְהֵם.

ביאורים

23. לדבר קצת כפרטי הדברים. פרטי הדברים יבררו את האופנים השונים שעל האדם ללמוד מדרכי ההתנהלות בענייני המסחר לאופן שעליו לקנות בו את דברי התורה. 24. להבין משל ומליצה. על פי זה יובנו המשל - מדרכי המוסר, והנמשל - בדרך קניית התורה. 25. ובא זה. האופנים שנמנה בהמשך. 26. ולימד על זה. על אופנים שונים שלא התבארו, שבכולם יש ללמוד מעסקי המסחר לסחרה של תורה. 27. והם. פרטי הדברים יבארו להלן בפרקי המאמר.

פָּרָק אַ

כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיף הַקּוֹבֵעַ עֵתִים

א. כאשר יעריך
הקובע עתים לתורתו
את מן ערכו מול
חובש בית המדרש.
כתב בעיונים והערות:

מן הראוי לציין שהערכת הקובע עתים לתורה - את עצמו - כמוטע ערך ביחס לחובש בית המדרש, הוא רק משום שבוחן ומעריך את עצמו לפי כמות ואיכות לימודו, ועל כן מועט ערכו בעיניו, אך ודאי שכלפי שמיא, רב ערכו וגדולה חשיבותו עד מאוד, כמבואר באריכות בהמשך המאמר ד"לפום צערא אגרא". וכדברי חז"ל המובאים בהמשך: "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים", עכ"ד.

הנה אף שמצינו מעלה ב'עמל מלאכה' שהוא משכח עוון (ראה אבות פ"ב מ"ב), מכל מקום אין זה דומה לעסק ויגיעת התורה, ואף על פי שאפשר להתקרב באיזו שהיא קירבה קטנה אל הקב"ה גם על ידי עמל מלאכה שהוא משכח עוון, מכל מקום אין זה מגיע אפילו באפס קצהו לקרבת אלוקים שאפשר להגיע ולהשיג על ידי עמל התורה.

והוא על פי מה שאמרו חז"ל (סנהדרין צט, ב): "אמר רבי אלעזר, כל אדם לעמל נברא, שנאמר: 'כי אדם לעמל יולד' (איוב ה, ז), ואיני יודע אם לעמל פה נברא, אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר: 'כי אכף עליו פיהו' (משלי טז, כו), הרי אומר: לעמל פה נברא. ועדיין איני יודע אם לעמל לתורה, אם לעמל שיחה, כשהוא אומר: 'לא ימוש ספר התורה הזה מפני' (יהושע א, ח), הרי אומר: לעמל תורה. והיינו דאמר רבא, כולהו גופי דרופתקי ינינהו - כל הגופין לעמל נבראו), טובי לדזכי דהוה דרופתקי דאורייתא (- אשריו של מי שזכה ועמלו וטרחו בתורה)", ע"כ.

הנה ההוה אמינא בגמרא שהאדם נולד לעמל מלאכה, היא לכאורה דבר תימה, וכי יעלה על הדעת שתכלית האדם היא להיות כשור לעול וכחמור למשא? והסביר רבי יוחם ליבוץ המשגיח ממזי, על פי מה שאמרו חז"ל: יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שייגיעת שניהם משכחת עון (אבות פ"ב מ"ב), הרי שגילו לנו חז"ל, שעצם ענין היגיעה טומן בתוכו את הסגולה הנפלאה של 'משכחת עון', ולכן הסתפקה הגמרא אולי נברא האדם אפילו רק לעמל מלאכה, היות שגם על ידי יגיעה במלאכה אפשר להגיע לתכלית הרצויה, ולהיות רחוק מן העבירה, ובכך להיות קרוב לה, עכ"ד.

עיונים

וצריך להבין, למה באמת מסקנת הגמרא, שהאדם נברא רק לעמל תורה, הלא אפשר להגיע לענין "משכחת עון" גם על ידי עמל מלאכה. אמנם סוד הדברים הוא, שהנה יצירת האדם לא היתה אלא כדי להוציא מן הכוח אל הפועל, כלומר, המלאכים כולם הם יצירה וחטיבה אחת של ב'פועל' מתחילת הווייתם, שכל בריאתם היא רק כדי למלא שליחות מסוימת, וזוהי כל מציאותם ומהותם. אבל שונה היא הבריאה של האדם, שעליו נאמר: 'נעשה אדם בצלמנו כדמותנו', היינו לברוא אדם שיהא כולו ב'כוח', אבל נוספה לו מעלת הבחירה, שעמה הוא יכול להוציא את כל מציאותו בפועל (ספורנו בראשית א, כו; כב, יב).

והנה נעניינם של כל המצוות הוא הוצאה מן הכוח אל הפועל, אבל מצווה היא רק בגדר 'נר', כמו שנאמר: 'כי נר מצוה ותורה אור' (משלי ג, כג), אין המצווה מאירה אלא רק איזה פינה מסוימת בנפשו של האדם, וכאמרם ז"ל (מכות כג, ב) שרמ"ח מצוות עשה מכוונות לרמ"ח איברים, ואם כן הרי כל מצווה מאירה ומוציאה מהכוח אל הפועל איבר אחד מסוים שנברא כנגד המצווה המסוימת שעתה הוא קיים. אבל התורה מכונה בתואר 'אור', כי היא מאירה באורה על כל שלמות קומת האדם בעולם כולו. ולכן כל המצוות לא ישוו לדבר אחד מן התורה (ירושלמי פאה פ"א ה"א), כמו שאי אפשר להשוות אלף אלפי נרות לעומת אור השמש. ומהאי טעמא "קודשא בריך הוא חדי (- שמח) בפלפולא דאורייתא", מפני שב'פלפולא דאורייתא" מגיע עד שורש השורשים, וחושף את אור האורות העליונים ואת כוחות הנפשיים של האדם, ומביא את האדם עד תכליתו ועיקר מטרתו.

התורה היא חיי נצח ואור העולם, וכמו שמבאר רבנו משה חיים לוצאטו ז"ל (בדרך עץ החיים) שעל ידי אור התורה נדלק אור הנפש ומאיר באור חודר עדי תוך תוכו ועומק עמקו.

מעתה נבין היטב, תפקידו של האדם הוא להוציא מן הכוח אל הפועל את כל הכוחות הטמונים בו, האפשרות היחידה והטובה ביותר לכך, היא על ידי לימוד התורה, שאורה מאיר את כל מהותו ומציאותו של האדם באור נצח.

לכן קבעו חז"ל שאדם יולד לעמל תורה, כי אף על פי שאפשר להתקרב באיזו שהיא קירבה קטנה אל הקב"ה גם על ידי עמל מלאכה שהוא משכח עון, מכל מקום אין זה מגיע אפילו באפס קצהו לקרבת אלוקים שאפשר להגיע ולהשיג על ידי אור התורה, ולמלא בזה את תכלית בריאת האדם שהוא להוציא את כל

חוסן

פרק א

יהושע

עיונים

לְתוֹרָתוֹ אֵת ¹מִן עֲרֻכּוֹ, ²מוֹל חוֹבֵשׁ בֵּית הַמְדַרְשׁ הַמְשִׁים עָלֶיהָ לִילוֹת כְּיָמִים, ³הִנֵּה יִדְמָה אֶל עֶרְךָ הַפּוֹחֵר הַקָּטָן בְּקִנְיָנִים ⁴מִצְעָרִים, מוֹל הָעֲשִׂיר בְּמִסְתָּרִים גְּדוֹלִים. וּמְדַרְךָ הַמְסֻחָר, שְׂכָל עוֹד שֶׁתִּהְיֶה יַד הַפּוֹחֵר ⁵קֶצֶרָה מִהֲשִׁיג מִסְתָּרִים רַחְבִּים וּגְדוֹלִים, יִשְׁתַּדֵּל ⁶בְּיֹתֵר חֲרִיצוֹת בְּמִסְתָּרוֹ הַקָּטָן, ⁷וַיֵּאָזֵר חֵיל בְּעוֹ ⁸לְחֹשֶׁב בּוֹ מַחְשְׁבוֹת, ⁹וְלֹאֲמִין זְרוּעוֹתָיו, כִּי נִרְא לְנַפְשׁוֹ ¹⁰כִּן בְּעֲצֵלְתֵיּוֹם יִבֵּא כְּמַהְלֵךְ רִישׁוֹ ¹¹וְחֶסֶד יִבְוֹאֲנֵנוּ, וַיִּשְׁכְּרוּ הַמוֹעֵט אֲשֶׁר יִשָּׂא בְעַמְלוֹ, ¹²יִהְיֶה נֶחֱשָׁב בְּעֵינָיו

ביאורים

1. מן ערכו. מיעוט ערכו. 2. מול חובש בית המדרש. ביחס לשקדן החובש (-כולא) עצמו בבית המדרש יומם ולילה. [יש לציין שהערכת הקובע עיתים לתורה את עצמו כחסר ערך ביחס לחובש בית המדרש נעשית רק בהשוואה של הספק הלימוד ואיכות הלימוד של שניהם. בשני קריטריונים אלו הוא באמת פחות וחסר לעומת מי שתורתו אומנותו, ועל כן מועט ערכו בעיניו. אולם בעיני הקב"ה ערכו רב וחשיבותו רבה. בהמשך המאמר יבאר רבנו ש"לפום צערא אגרא", וש"אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים" - כך שערכו של הקובע עתים לתורה הוא באמת רב ועצום (עיונים והוספות)].
3. הנה ידמה אל ערך. הריהו דומה לערכו של הסוחר. - 4. מצערים. מועטים.
5. קצרה מהשיג. אינה מסוגלת להשיג. 6. ביותר חריצות. בתוספת השקעה של זמן ומאמץ. 7. ויאזור חיל בעוז. ויאסוף אומץ וגבורה. 8. לחשוב בו מחשבות. כיצד לפתח לבסס את מסחרו. 9. ולאמין זרועותיו. ולחזק את מסחרו. 10. כן בעצלתיים יבוא כמהלך רישו. שמה מפני עצלותו יבוא לידי עניות. 11. וחסר יבואנו. ויבוא לידי מחסור והפסד. 12. יהיה נחשב בעיניו למרובה. הוא ידע

חוסן

פרק א

יהושע

לְמַרְבָּה. ¹³הֲלֹא תִבְחַן תְּדַבֵּר בְּשֵׁהם עוֹמְדִים בְּקִצּוֹת רַחוֹקוֹת - ¹⁴הֲעֵנִי יִסְכַּב עֲשָׂרָה בָּתִּים בְּשִׁבִּיל סָפֵק הַשְּׁגַת ¹⁵קְשִׁיטָה אַחַת. וְהַמְפֹּלֵג בְּעֶשֶׂר ¹⁶לֹא יִנְיַעְהוּ רוּחַ מְסִים אֵף לְקוֹם מִמָּוְתוֹ בְּשִׁבִּילוֹ.

¹⁷וְכֵן תְּדַבֵּר בְּמִסְתָּר הַתּוֹרָה. הִנֵּה ¹⁸הַעֲסָקָן בְּטִיב הָעוֹלָם ¹⁹יִוֹדַע מִן עֲרֻכּוֹ בְּשִׁקִּידַת הַתּוֹרָה, וְצָרִיף אִם כֵּן לְהִיּוֹת מְדַקְדֵּק ²⁰עַל כָּל עֵתוֹתַי הַפְּנֹאֵי שְׁלוֹ, לְבַל יֵאָבְדוּ וַיַּעֲלוּ בַתְּחוּ חֲלִילָהּ. וְשָׁעָה שְׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה יִהְיֶה

ביאורים

להעריך ולהחשיב את שכרו המועט - כמרובה. 13. הלא תבחן הדבר כשהם עומדים בקצוות רחוקות. תוכל להיווכח בהבדל זה בין הסוחר העשיר לעני מתוך התבוננות במצבים הקיצוניים, למשל - 14. העני יסבב עשרה בתים כשבביל ספק השגת קשיטה. העני ידפוק על הדלתות בעשרה בתים כדי להרוויח מטבע הקרוי קשיטה. 15. קשיטה. מעה, והיא מטבע מועטת. כלומר, העני יטרח הרבה, גם אם ירוויח בטרחה זו רווח מועט. 16. לא יניעהו רוח מסויים אף לקום ממתו בשבילו. בעיני העשיר גם רווח מסויים, גדול מ"קשיטה", לא יהווה סיבה מספקת כדי לטרוח, אף לא טרחה מועטת כמו לקום ממיטתו. 17. וכן הדבר במסחר התורה. ינהיג עצמו כנהגת הסוחר הקטן ביחס לסוחר הגדול. [על פי המבואר בהמשך, תתחלק הנהגה זו לשני עניינים: א. שישתדל ביתר חריצות במסחרו הקטן. ב. יחשיב את שכרו המועט למרובה]. 18. העסקן בטיב העולם. הוא העוסק בפרנסתו. 19. יודע מן ערכו בשקידת התורה. יודע את דלותו בלימודו ביחס לחובש בית המדרש. 20. על כל עתותי הפנאי שלו. על כל הזמנים הפנויים שבהם אינו עוסק במלאכתו.

חוסן

פרק א

יהושע

עיונים

נְחֹשֶׁב בְּעֵינָיו כִּי־ב שְׁעוֹת שֶׁל הַשֶּׁקֶדָן. ²¹כִּי אִם לֹא זֹאת אֶפְוֵא, יִתְכַן ²²כִּי יִבְלַע זְמַנוּ מִבְּלֵי מֵשִׁים. ²³וְכָל עוֹד יִתְחַקֵּה עַל מַךְ עָרְבוּ יִזְדָּרוּ בְּיוֹתֵר לְאַחֵז בָּהּ, ^(c)לְכָל יִשְׂאֵר

ב. לכל ישאר חלילה נעור וריק מדיעת התורה. אף כשלומד האדם תורה, עליו לעשות תחבולות וחכמות בשביל שתתקיים התורה בידו. במסכת אבות (פ"ו מ"ו) מובא

ארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם. ויש ספרים שאחרי 'בעונה' גורסים 'בחכמה'. רבינו שם טוב (בפירוש ג') ורבינו מתתיהו היצהרי מפרשים, ש'בחכמה' הן תחבולות והתחכמות בדרך קניית התורה ושימורה. וכתב רבינו מתתיהו היצהרי שאחת מהתחבולות היא שילמד מעט מעט ויחזור הרבה פעמים, ולא ילמד הרבה בבת אחת. וכמו שדרשו חז"ל (עירובין נד, ב) מהו שכתוב (משלי יב, כז): 'לא יחרוך רמיה צידו', אמר רב ששת, צייד הרמאי יחרוך, והיינו יצלה ויאכל את העוף. כלומר צייד הרמאי, שהוא ערום וחכם באומנותו, הוא יחרוך, שדרך צייד הרמאי לשבר כנפי הציפורים שלוכד ראשון ראשון שלא יברח. וכמו שאמר רב דימי, משל לצייד שצד צפרים, אם ראשון ראשון משבר כנפיו, משתמר, ואם לאו אין משתמר. והנמשל הוא, האדם שחוזר על תלמודו כל זכרו כדי שיתקיים בידו, ורק אחר כך ממשיך לתמוד עוד.

אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא, מהו שכתוב (משלי יג, יא): 'הון מהבל ימעט וקובץ על יד ירבה', אם עושה אדם תורתו חבילות חבילות, מתמעט,

ביאורים

21. **כי אם לא זאת אפוא.** כי אם לא יצל את זמנו הפנוי לעסוק בתורה בכל כוחותיו, [וכמו כן אם לא יעריך את זמן לימודו] כפי הראוי, הרי ייתכן -.
22. **כי יבולע זמנו מבלי משים.** כי יתבזבז זמנו ויאבד לריק בלי שישים לב לכך.
23. **וכל עוד יתחקה על מך ערכו יזדרו ביותר לאחוז בה.** וככל שירבה להתבונן במיעוט ערכו ולהיות מודע לדלותו בתורה, כן ידרבן את עצמו להזדרז יותר להתפנות ללימוד התורה. 24. **לכל ישאר חלילה נעור וריק מדיעת**

חוסן

פרק א

יהושע

עיונים

חֲלִילָה נְעוֹר וְרִיק מִדִּיעַת תּוֹרָה. וְאִשֶּׁר לֹו לֵב לְהִתְבּוֹנֵן בְּמָה הוּא מִפְּסִיד וְאִבֵּד ²⁵בְּהִתְעַצְלוֹ פְּעוּתָיו הַפְּנָאִי שְׁלוֹ מַעְסוֹק הַתּוֹרָה, אוּ בַפְּנּוֹתָו אוּ לְדַכְרֵי הַבֵּל וְתַחוּ, ²⁶וְשִׁפְטֵי הַדְּכָר מִשְׁכָּרוֹ שִׁמְקַבֵּל עָלֶיהָ. וְדָכָר זֶה מִתְחַלֵּק לְאַרְבַּע הַתְּבוּנָנִיּוֹת:

ואם לאו, קובץ על יד ירבה. אמר רבא, יודעים החכמים דבר זה ועוברים עליו. אמר רב נחמן בר יצחק, אני עשיתי כן ונתקיים על בידך, שחזרתי על משנתי עד שהחזקתי בה, ואחר כך חזרתי ושמעתי עוד.

וכן מפרש הגר"א על הפסוק (משלי יג, כה): 'צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר', צדיק אוכל לשובע, שלומד בכדי שיהיה שבע ואינו רואה אם מעט ואם הרבה, רק שיהיה יודע על בוריו וישבע נפשו ויקיים. אך בטן רשעים תחסר, כי

- א. יתבונן, אלו היה לאחד שני בנים, אחד עני ואחד עשיר, והיה נותן לכל אחד עסקים שווים זה לזה ²⁷במפולם, ושכרם, ושניהם היו מתעצלים בו - על מי מהם היה**

אין כוונתם רק להתגדל בעיני הבריות וקובצים הרבה בפעם אחת, והוא אינו יכול לבלוע כל כך הרבה, ועל ידי זה יהיה בטנם חסר, כי לא ישתייר בהם מאומה.

ביאורים

- התורה - כדי שלא יפסיד חלקו בתורה ויהיה בור ועם הארץ. 25. **בהתעצלו בעתותי הפנאי שלו מעסוק בתורה.** אף אם לומד, אך עושה זאת בעצלתיות, ללא זריזות וללא חשק. 26. **ישפוט היכר משכרו שמקבל עליה.** כלומר, מהשכר הרב שמקבל מי שמנצל את זמנו כראוי ניתן לשפוט ולהבין את גודל ההפסד של המתעצל. 27. **במפולם ושכרם.** בכמות העבודה שיש להשקיע בה ובסיכויי השכר והרווח.

חוסן

פרק א

יהושע

עיונים

כּוֹעֵס בְּיוֹתֵר, וְאֵת מִי מְשַׁנֵּיהֶם הָיָה מַעֲנִישׁ עַל זֶה בְּיוֹתֵר - הֲלֹא אֵת הָעֵנִי, כִּי אִם דָּל הוּא, לֹא הָיָה לוֹ לְהִתְעַצֵּל.

כֵּן הוּא הָעֵנִי בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה. הַנְּהַ כְּבָר הַגֵּד כִּי הַקּוֹבֵעַ לָהּ עֵתִים עֲנִי הֵנְהוּ ²⁸ בְּעֶרְךָ הַשׁוֹקֵד עָלֶיהָ. וְנִמְצָא, כַּאֲשֶׁר שְׁנִיחָם יִבְטְלוּ שְׁעָה מְעַסְק בָּהּ, וְגִדְל עֵנֶשׁ הַסּוֹחֵר מִהַשְׁקָדָן, ²⁹ כִּי הָיָה לוֹ לְחוּס עַל בְּדֵי חֵייו וּפְרִנְסָתוֹ הַמְצַמְצָמָת ^{30(א)} לְבַל יִבְלַע בְּשֹׂאט נֶפֶשׁ בְּעוֹן בְּטוֹל תּוֹרָה.

ג. לכל יבולע בשאט נפש בעוון ביטול תורה. במסכת אבות (פ"ו מ"ו) שנינו, שאחד הדברים שהתורה נקנית בהם הוא "בתלמוד". ומקשים, מאי קא משמע לן בה, וכי היינו סבורים בלא לימוד יקנה את התורה? ובספר 'חלק לעולם הבא' (רבי שאול בראך) תירץ, שמשונה לימוד התורה מלימוד כל חכמות שבעולם, גם שבעסק התורה, גם אם מתמיד ללמוד, אם היה בכוחו ללמוד עוד ולא למד, אין התורה מתגלית אליו. ולמשל, יש אדם שטרוד בפרנסתו ואין ביכולתו ללמוד רק שעה אחת ביום, ונזהר מאד באותה שעה לבל יבטל אפילו רגע, ולפעמים

ביאורים

28. בערך השוקד עליה. הקובע עיתים לתורה נחשב לעני וחסר יחסית לחובש בית המדרש שתורתו אומנותו. 29. כי היה לו לחוס על כדי חייו ופרנסתו המצומצמת. כי היה לו לחוס על הזמן המועט, המוקדש לקיום חייו הרוחניים ולפרנסת נשמתו על ידי עסק התורה הקדושה, והלא בלאו הכי "פרנסה" זו מצומצמת. 30. לבל יבולע בשאט נפש. לבל יישחח הזמן ולבל יתבזבז לשווא מפני הזלזול בערכו.

עיונים

חוסן

פרק א

יהושע

גם דוחק עצמו ללמוד שתי שעות, ולעומתו יש אדם שיש לו פנאי ללמוד עשר שעות ביום ואינו לומד רק תשע שעות, הראשון ישיג בתורה יותר מן השני. כי רק אם התורה יקרה מאוד בעיניו, אז היא מתגלית אליו, כי ידיעת התורה היא סגולה ומתנת ה' ליראיו, והיא ניתנת רק למי שיִקְרָה בעיניו ושמח בה. וזו כוונת קנין התורה - 'בתלמוד', שהלומד אותה תמיד ואינו בטל ממנה אפילו רגע אחד, הוא יזכה לקנותה, ולא עשה כן לכל גוי בשום חכמה שבעולם, ע"כ.

וכאשר מנצל כל זמן פנוי ללימוד התורה, אזי עסק הפרנסה לא נחשב לביטול תורה. וכמו שאמרו בגמרא (ברכות לה, ב): "ואספת דגנך" - הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל". וכתב ב'אור שמח' (הל' ת"ח): נמצא מצות תלמוד תורה אשר בודאי אם יבקש האדם טרף ומזון, בכל זאת אינו נחשב למפריע מצות תלמוד תורה, 'ואספת דגנך' כתיב.

והביאור הוא, כמו שכתב ב'קובץ שעורים' (ח"ב סי' יט): חיוב תלמוד תורה אינו חל על האדם אלא בשעה שהוא פנוי ובטל מעשיית צרכיו, דקרא כתיב 'ואספת דגנך', אבל בשעה שהוא צריך לעשות מלאכתו או אינו מחויב כלל בתלמוד תורה, עכ"ל. וכן כתב ב'ברכת שמואל' (קידושין סי' כז אות ד): אפילו במקום שמותר להפסיק, כגון לעשות אומנותו או מצוה שאי אפשר לעשות על ידי אחרים וכו', אין הביאור דאומנות דוחה איסור ביטול תורה, אלא על ידי שעושה מצוה או דרך ארץ שהוא גם כן מצוה, אז אין זה ביטול תורה, עכ"ל.

ביאורים

31. אמרו חכמינו זכרונם לברכה. כלל הנאמר במשנה במנחות לעניין הבאת הקורבנות עשוי לשמש גם בנוגע ללימוד התורה, כמבואר בהמשך. 32. נאמר בבבבמה. נאמר בתורה בעניין קורבן בהמה, שדמיה מרובים ומחירה גבוה. 33. ונאמר בעוף. בקורבן עוף שדמיו מועטים מן הבהמה, ומחירו זול יותר.

חוסן

פרק א

יהושע

עיונים

34 וַיִּנְאָמֶר בְּמִנְחָה (שם ב, ב) **35** רִיחַ נִיחֹחַ - **36** לֹאמֹר לְךָ: **37** אַחַד הַמְּרַבָּה וְאַחַד הַמְּמַעֵיט וּבְלִבְךָ שִׁיכּוּן לְבוֹ לַשָּׁמַיִם. ⁽¹⁾ וְכֵן אָמְרוּ (ברכות יז, א) לְעֵינֵי עֶסֶק הַתּוֹרָה, לְמִי שָׂאִין

ד. וכן אמרו לעיני עסק התורה למי שאין לו היכולת בידו ללמוד הרבה שאין לו לב פתוח. במסכת ברכות (יז, א) אמרו: "מרגלא בפומיהו דרבנן דיבנה: אני בריה וחברי בריה, אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתי במלאתי והוא משכים למלאכתי, כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי כך אני איני מתגדר במלאכתי. ושמא תאמר: אני מרבה והוא ממעיט, שנינו, אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים". המהרש"א שם כתב לפרש, שמה שאמרו החכמים 'חברי בריה' אין כוונתם על עמי הארצות שאינם עוסקים בתורה כלל, אלא על אנשים העוסקים בתורה מעט לפי כוחם, ולאחר מכן הולכים למלאכתם בשדה, לפי שאינם יכולים להרבות בלימוד מחמת קוצר השגתם, ועל כך אמרו החכמים: 'אני בריה וחברי בריה', כלומר, דבר זה מי ראו להיות חכם ומי לא, גזר על האדם בתחילת ברייתו, וכפי שאמרו בנדה (טז, ב): 'אותו מלאך הממונה על ההריון 'לילה' שמו, ונטל טפה ומעמידה לפני הקב"ה,

ביאורים

34. ונאמר במנחה. בקרבן מנחה שדמיה מועטים אף ממחיר קורבן העוף, ודרכו של העני להביא קורבן זה. **35. ריח ניחוח.** בכל הקורבנות הללו נאמר הביטוי: 'ריח ניחוח', כלומר, הקורבן מקובל ומרוצה לפני הקב"ה, קורבן העני כקורבן העשיר. [התורה חזרה על הביטוי הזה בכל שלוש הפעמים: בקורבן בהמה, עוף ומנחה, אף על פי שיכול היה הכתוב להזכיר 'ריח ניחוח' בעולת העוף בלבד, והיינו מבינים בדרך של קל וחומר שגם עולת בהמה עולה ל'ריח ניחוח' (אוה"ח ויקרא א, יד ד"ה אשה)]. **36. לומר לך.** כדי לומר לך, כלומר, למד מכאן אחד - **37. אחד המרבה ואחד הממעיט.** בהבאת הקורבנות. אם הביא אדם קורבן שמחירו מועט (עוף) או אפילו מועט מאוד (מנחה), מתקבל קורבנו לרצון ולריח ניחוח לפני ה', ולשלושתם - מביא הבהמה, העוף והמנחה, איש איש כפי יכולתו - ייתן שכר זהה.

עיונים

חוסן

פרק א

יהושע

וְהִיכַלְתָּ בְיָדוֹ לְלַמֵּד הַרְבֵּה, שָׂאִין לוֹ **38** לֵב פֶּתוּחַ, **39** וְעֵינָיו רְשׁוּי שָׁם. וְנִמְצָא לְפִי זֶה, שֶׁהַעֲוֹסֵק מִשָּׁךְ זְמַן מַעֲתוֹת זְמַנּוֹ בְּמִשְׁאֵל וּמִתֵּן לְהַכְרִחַ פְּרֻנְקָתוֹ, וְקוֹבֵעַ עֵתִים הַפְּנוּיּוֹת לוֹ לְתַלְמוּד תּוֹרָה - הִנֵּה הַעֲתוֹת הָהֵם מַעֲלָה עֲלָיו הַכְּתוּב בְּאֵלּוֹ עֶסֶק כָּל הַיּוֹם בַּתּוֹרָה, (אף שָׂאִינוֹ דוֹקָה מִמֶּשׁ לְתוֹרָתוֹ אֲמֵנוֹתוֹ, עִם כָּל זֶה שֶׁכָּרֵשׁ לוֹ אֵף עַל הַשְּׁעוֹת שָׂאִינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, כִּיּוֹן שֶׁמְכַרְחָה הוּא כִּם לְעֶסֶק בְּמִשְׁאֵל וּמִתֵּן שָׁלוֹ. ⁴⁰ עֵינָיו שׁוֹ"ע יוֹר"ד סִימָן רמ"ג סעיף ג.)

ואומר לפניו: ריבונו של עולם: טפה זו מה תהא עליה, גיבור או חלש, חכם או טיפש, עשיר או עני'. והוסיפו ואמרו: 'שמא תאמר אני מרבה והוא ממעיט', ולפיכך לא יהא לו שכר כמותי, אין הדבר כן, שהרי שנינו 'אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים', ומאחר והוא לומד כפי כוחו ומכוין לשמים, יטול אף הוא את שכרו כמותי.

ביאורים

38. לב פתוח. ויישוב הדעת, בשל טרדות הפרנסה. **39. ועיניו רש"י שם.** שכתב שאף הטרוד במלאכתו חייב לעסוק בתורה, ואינו יכול לפטור עצמו בטענה שאין לו 'לב פתוח להרבות בתורה' כמו השקדן. לשניהם: המרבה ללמוד והממעיט ללמוד שכר זהה. **40. עיניו שו"ע יו"ד סימן רמ"ג סעיף ג.** בשולחן ערוך בעניין הדינים המיוחדים הפוטרם תלמידי חכמים ממש וכו' אומר המחבר מהו הנכלל בהגדרה זו, וז"ל: 'ודווקא תלמידי חכמים שתורתם אומנותם, אבל אין תורתם אומנותם - חייבין, ומיהו אם יש לו מעט אומנות או מעט משא ומתן להתפרנס בו כדי חייו ולא להתעשר, ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על דברי תורה ולומד תדיר, נקרא תורתו אומנותו'. עכ"ד. דברי המחבר דנים באדם שמתפרנס "כדי חייו", ומידה זו מוסברת ב"באר היטב" (שם) כך: לאו דווקא אדם שמתפרנס "כדי חייו" בצמצום, אלא אף כדי השגת

חוסן

פרק א

יהושע

עיונים

וְעַל כֵּן, הַמִּתְרַפֵּה מִדְּבַרֵי תוֹרָה בְּשַׁעוֹת הַפְּנִיּוֹת לוֹ, מִפְּסִיד לְפִי עֲרַף שֶׁכֶר שֶׁהָיָה מַעֲלָה עֲלָיו הַכְּתוּב ⁴¹כְּאִלּוֹ לְמֹד גַּם פְּשָׁאִין לוֹ פְּנָאִי. לְמֹשֶׁל, ⁴²הַלּוֹמֵד אַרְבַּע שָׁעוֹת בְּיוֹם שָׁל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעָה - ⁴³כֹּל שָׁעָה מוֹשֶׁכֶת שֶׁכֶר עֲצֻמָּה וְעוֹד שְׁנַיִם שָׁל עֶסְקוֹ בְּמִשְׂא וּמִתָּן, ⁴⁴בְּכַחֲנִית אַחַד הַמְּרַבָּה. וְנִמְצָא, ^(ה)כְּשֶׁמִּכְבָּטֵל שָׁעָה, מִכְּבָטֵל שָׁעָה זֶה שָׁל לְמֹד

ה. כשמכבטל שעה מכבטל שעה זו של לימוד התורה בפועל ועוד שתי שעות שהיה מעלה עליו הכתוב. כתב ה'חפץ חיים' בספרו 'שם עולם' (ח"א פ"ה), שהלומד תורה בזמנו הפנוי מקבל שכר כולם, וכך לשונו: הכתוב אומר (משלי ג, ו): 'בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחותיך', והכוונה, שבכל פעולותיו שעושה בעסקיו

ובענייניו יכוון שרוצה להשתכר כדי שיהיה לו במה לחיות ויוכל לעבוד השם יתברך בלימוד התורה ובקיום המצוות [וכעין מה דאיתא בבבא מציעא (צא, ב): הולך - כעושה מעשה דמי (פירוש), אם הולך מתלם לתלם, אף שאינו עושה

ביאורים

כל הדברים הצריכים לו. ובלבד שתהיה תורתו קבע ואינו מתבטל מלימודו, כי אם לזון את בניו ובני ביתו וכו', עיי"ש ובש"ך. **41. כאילו למד גם כשאין לו פנאי.** לפי העיקרון האמור שה'ממעית' מקבל שכר גם על הזמן שבו עסק במשא ומתן. **42. הלומד ארבע שעות ביום של שתיים עשרה שעה.** נמצא עוסק בפרנסתו שמונה שעות. **43. כל שעה מושכת שכר עצמה ועוד שנים של עסקו במשא ומתן.** על כל שעת לימוד הוא מקבל שכר על שעת הלימוד, ועל עוד שתי שעות שבהן עוסק במשא ומתן. **44. בכחנית אחד המרבה.** "אחד המרבה ואחד הממעית ובלבד שיכון לבו לשמים". שכר המרבה בלימוד ושכר מי שנאלץ להמעיט בלימוד שווים. נמצא לפי החשבון הנ"ל, שעל כל שעה של לימוד תורה יקבל שכר כאילו למד שלוש שעות.

חוסן

פרק א

יהושע

עיונים

אז במלאכתו של בעל הבית, כיון שהוא לילך לתלם אחר לעשות מלאכתו של בעל הבית חשוב כעושה מעשה), ומותר בשביל זה לאכול מפירותיו של בעל הבית, כמו שהרשתה התורה (דברים כג, כה): 'כי תבוא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך', דמייירי בפועל בשעת גמר מלאכה, כמו שאמרו חז"ל (שם פז, ב). וכעין זה איתא גם כן בשבת (ה, א), שאם העביר ארבע אמות ברשות הרבים וביתיים עמד - פטור, ואם עמד כדי לכתף - לא נחשב עמידה כלל, כיון שהוא כדי לכתף ולהשלים הליכתו. והכי נמי בענייננו, כיון שבעת קימתו הוא מקבל עליו עול מלכות שמים ועל מצוות לעבוד להשם בכל מה שיוכל, ומה שהולך אחר כך לעסקיו, הוא גם כן רק כדי שיצא מזה תועלת לבסוף לעבודת השם, חשיב כולו עבודת השם], וממילא חושב לו השם יתברך לכל דרכיו שהם ישרים ותמימים, ומקבל שכר עבור כולם.

וכל זה דוקא אם בעת שנשאר לו פנאי ללימוד, או ביום שבת שהוא בוודאי בטל ממלאכתו הוא רץ ללימוד התורה. לא כן אם אפילו בעת שנשאר לו פנאי הוא עוסק בטיול ובדברים בטלים, אז לא די שהוא מפסיד אלו השעות גופא, אלא הוא מפסיד כל פעולותיו של כל ימות השבוע.

והרי דבר זה דומה למי שבנה חצר גדולה, והוציא עליה עשרים אלף רובל כסף עד שגמר אותה, והיו בה עשרים דירות להשכרה, שיכלו להרוויח מהן שלשת אלפים רובל לשנה, ואחר שגמר ושכלל אותה כהוגן נטרפה דעתו ויסגור כל דירות החצר, ולא נתן לשום אדם לנכנס בו כל השנה, בלא שום טעם. ופגע בו איש אחד ואמר לו: הוי סכל, הפסדת עשרים אלף רובל כסף לחינם, כיון שהחצר עומד סגור כל השנה.

כן הוא ממש הדבר הזה, אם בעת שהוא בטל ממלאכתו, כגון: ביום השבת וכדומה, הוא רץ ללימוד התורה, אם כן, היה תועלת בכל פעולותיו שעשה כל ימות השבוע, ויכול השם יתברך להתחסד עמו ולחשוב כל פעולותיו שעד היום גם כן לדרכים ישרים, וכמו שכתוב (שם): 'והוא יישר ארחתיך'. לא כן, אם אז הוא עוסק בענייני הבלים, ממילא מינכר למפרע, שכל פעולותיו שעשה עד עתה, גם כן לא היו לכבוד השם יתברך כלל, אם כן לשווא היה כל עמלו עד עתה.

וכעין זה שמעתי בשם ספר 'תולדות יהושע' (לרבי יהושע העליר), שפירש מה דאיתא באבות (פ"ד מ"י): 'אם בטלת מן התורה, יש לך בטלים הרבה כנגדך, ואם עמלת בתורה' וכו', רוצה לומר: אם בטלת בעת שיש לך פנאי -

חוסן

פרק א

יהושע

עיונים

חוסן

פרק א

יהושע

התורה בפעל, ועוד שתי שעות
שְׁהִיָּה מַעֲלָה עָלָיו הַכָּתוּב וְכֹאמֹר.

אז יתבעו ממך עוד על יתר הזמנים שבטלת כדי להשיג הבלי הזמן, אחרי שנראה בעליל שלא היה כוונתך כלל לכבוד השם יתברך, ואם עמלת בתורה בעת שהיה לך פנאי, יש לו שכר הרבה ליתן לך, והיינו אפילו בעד יתר כל הפעולות שעשית, אחרי שכולם היו סיבות להשלים רצון השם יתברך.

ג. וְלֹא זֶה בְּלִבְךָ, אֲלֵא¹ שְׁחַחְשְׁבוֹן מִתְכַּפֵּל וְהוֹלֵךְ עוֹד, שְׁמָה שְׂאִמְרוּ אֶחָד הַמְּרֻבָּה וְאֶחָד הַמְּמַעֵיט, הוּא² כְּשֵׁאִין בִּידוֹ לְהִרְבּוֹת - לְעֵנְיֹתוֹ, אֲבָל⁵ כְּשֵׁאִישׁ בִּידוֹ לְהִרְבּוֹת אִף מְעַט יוֹתֵר מִמֶּה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה, הִנֵּה⁶ לֹא נֹאמֵר בּוֹ אֶחָד הַמְּרֻבָּה וְאֶחָד הַמְּמַעֵיט.⁷ תַּדַּע - שְׁהָרִי אִם הֵבִיא מִנְחָה (הַמּוֹבֵאת בְּדִלִי דְלֹת), שְׁחֻזְבְּתוֹ קָרְבַּן עוֹף - לֹא יֵצֵא. וְכֵן הוּא הָעֵנֵן בְּנִתְיֵנת הַצְּדָקָה, אִם גַּם מֵאֲשֶׁר תִּשְׁיג יָדוֹ יִפְחַת, הִנֵּה הוּא בְּעַצְמוֹ מְעִיד עָלָיו,⁹ כִּי אֵין קֹצֵר יָדוֹ מוֹנְעוֹ, וְאֵין זֶה כִּי אִם רַע לֵב. וְלִמָּה זֶה¹⁰

ביאורים

1. שהחשבון מתכפל והולך עוד. חשבון השכר הולך ומכפיל את עצמו.
2. שמה שאמרו. בנוגע להבאת הקורבנות. 3. כשאין בידו להרבות. אין ביכולתו להרבות בקורבנותיו, ואינו יכול להביא קורבן בהמה. 4. לענייתו. מפני עוניו.
5. כשיש בידו להרבות. כשיש ביכולתו להביא קורבן משובח יותר, והוא ממעיט.
6. לא נאמר בו אחד המרובה ואחד הממעיט. וודאי שאינו שווה למי ש"מרבה" לפי כוחו. הוא הדין גם בעסק התורה - אם בידו זמן פנוי והוא יכול להרבות בעסק התורה ואינו עושה כן, הריהו מפסיד בכפל כפליים: ראשית, הוא מפסיד את השכר שהיה מקבל על הזמן המתוסף על המינימום שהורגל בו, ושנית, על הזמן שעסק בתורה אינו מקבל שכר אלא על השעות שלמד בפועל, והוא מפסיד את הכפלת השכר, כפי שיבואר בהמשך. 7. תדע. וכן מוכח שהרי - 8. בדלות שחזבתו קרבן עוף לא יצא. כלומר, העני והדל, שמחוייב בקורבן עוף בלבד בשל עוניו, והביא מנחה שהיא קורבנו של אדם עני ממנו, קורבן שמובא אך ורק בדלי דלות, הרי לא יצא ידי חובתו. האדם צריך להביא קורבן כפי כוחו, ואם הביא קורבן פחות מיכולתו, לא מילא את חובתו. 9. מאשר תשיג ידו. ממה שביכולתו לתת. 10. כי אין קוצר ידו מונעו. הוא נמנע מלתת צדקה לא מפני חוסר יכולת, שהרי

חוסן

פרק א

יהושע

עיונים

יִכְפַּל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁכָרוֹ, אֶף כִּמָּה שְׂאֵין יְדוֹ מִשְׁנֵת, אַחֲרֵי שְׁלֵא הַשְּׁלִים חֲקוֹ כִּמָּה שְׁפִידוֹ.

וְכֵן הוּא הַעֲנִין בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה: אִם בְּפָנָתוֹ מִעֲסָקוֹ מִקְדָּישׁ עֲתוּתָיו לְתַלְמוּדוֹ - הִנֵּה שְׁכָרוֹ אֵתוֹ לְקָרוֹת עָלָיו אַחַד הַמְרֻבָּה כו', וְאוֹלָם אִם אֶף מִשְׁעוֹת הַפְּנוּיֹת לוֹ ¹¹ יִבְטַל שְׁעָה - הִנֵּה בָּזָה מְעִיד עַל עַצְמוֹ ¹² כִּי

לֹא הִכְרַח עֲסָקוֹ מִפְרִיעַ תַּלְמוּדוֹ כֹּל הַיּוֹם, ^(א) רַק יִצָּר לְכַבּוֹ, ¹³ כִּי בְרַע הוּא, וּבָזָה מְאֹד מִמֶּנּוּ טוֹבָה הַרְבֵּה, ¹⁴ וְהוּא - מֵה שָׁה' יִתְבָּרַךְ הָיָה מַעֲלָה עָלָיו ¹⁵ בְּאֵלֵי עֶסֶק בַּתּוֹרָה כֹּל הַיּוֹם. וְנִמְצָא, כִּי מִחֲמַת ¹⁶ עַת קִצְרָה שְׁמִכְבִּיל מִשְׁעָה הַפְּנוּיָה לוֹ, מִפְסִיד שְׁכָר שֶׁל כָּל הַשְּׁעוֹת שְׁעוֹסֵק

ביאורים

ביכולתו לתת יותר, הריהו מעיד על רוע לב. 11. יבטל שעה. גם אם יבטל מלימוד התורה שעה אחת בלבד. 12. כי לא הכרח עסקי מפריע תלמודו כל היום. כי לא ההכרח לעסוק בפרנסה הוא המאלץ אותו להמעיט בלימוד התורה. 13. כי ברע הוא. כי הוא הולך בדרך רעה באופן תמידי. 14. והוא. הטובה הרבה מפורשת להלן. 15. כאילו עסק בתורה כל היום. כאילו למד כל היום, גם בזמן שהיה טרוד בעסקיו. 16. עת קצרה. זמן קצר.

חוסן

פרק א

יהושע

עיונים

הכרח. [וכן כתב במשנה ברורה (סי' קנו סק"ב): אלא יעשה רק כדי פרנסתו, אך בזה גופא צריך להיזהר מפיתוי היצר שמפתהו שכל היום צריך השתדלות על הרווחה זו, והעיקר שיתבונן בעצמו מה הוא הכרח האמיתי שאי אפשר בלעדו, ואז יכול להתקיים בידו, שיהא מלאכתו עראי ותורתו עיקר. ובשער הציון (סק"ג) הוסיף: וכדי שלא ירמה אותו היצר, יתבונן אילו הוא היה מתחייב לזון את חבריו ולהלבישו לפי ערכו, מה היה אומר אז, איזה דבר הוא הכרח].

ובחן אחי ורואה, היאך היצר מסמא את עינינו בזה, כי הלא לפי טבע האדם אם ייטיב עמו רעהו אשר הוא בשר-ודם כמוהו במתנת חיים, או אם הוא בעל מלאכה וישכרנו בעל-בית אחד למלאכתו, כל שיתן לו יותר, הוא יותר נכנע ויותר זריז בעבודתו לעשותה על צד הטוב, ואילו בעבודת מלכו של עולם, אשר גם בה אנו נחשבים כשכירי יום, כמאמרם ז"ל (עירובין סד, א): 'אנן אגירי יומי אנן', היצר-הרע מטה את דרכנו לעשותה מהיפוך להיפוך, כי כל מה שהקב"ה יוסיף לו בטובה ויריח לו בעסקיו יותר, יסיתנו היצר לאמר: כי עתה לפי עשרך שנתן לך הקב"ה אתה מוכרח לדור בדירה נאה יותר, ולילך במלבושי רקמה, ולהתנהג כדרך בעלי בתים הגבוהים, שאם לא כן תתבזה לעיני חבריך, ולכן אתה מוכרח עתה לבטל בפעם הזאת את הקביעות עיתים לתורה שלך וליסע למקום פלוני ופלוני להרויח. ואחר כך כשיעזור לו הקב"ה ויצליח למעלה מעלה, יסיתנו היצר שיטול עסקים רבים תחת ידו, וכשלא יהיה ביכולתו בעצמו לפרנס בכל העסקים ההם, יראנו היצר הכרח אחר, ויאמר: שעתה לפי ריבוי העסקים שנתן לך הקב"ה, אתה מוכרח ליטול אנשים רבים תחת משמרתך, ולהעמיד כל איש על פקודתו, כדי שישרתוך בעסקיך, ויהי לך לבד כל העסקים. ומידי יום ויום יתרבו עסקי יותר ויותר וטרדותיו יותר ויותר.

בקיצור, סוף דבר יהיה, כל מה שהקב"ה יוסיף לו בטובה ויתן לו הצלחה בעסקיו, יותר יסיתנו היצר על פי דרכי הכרחיותיו לבטל מתורה ועבודה, עד שלבסוף, לא יניח לו פנאי אפילו לתפילה בציבור, ויראה לו היצר בכל זה, כי הוא מוכרח לפי עושרו וכבודו ועסקיו הרבים, וידמה את עצמו כאוהבו באמת ומתכוין רק לטובתו, כדי שלא יהיה ללעג וביזיון בפני שארי חבריו שבעיר, כשלא יעלה מעלה מעלה.

ובעניני עולם הבא, ירגילנו היצר במידת ההסתפקות, שיהיה אפילו עני שבענינים, שלא יהיה לו אפילו מקום מחסה להסתיר מן הקליפות, כמאמרם

חוסן

פרק א

יהושע

עיונים

**בָּהֶם כְּמִשָּׂא וּמִתֵּן, שֶׁהָיָה מַעֲלָה עֲלָיו
הַכֶּתִיב כְּאֵלֹהֵי לְמַד כֶּהֵן.**

**ד. תִּנְיָא (מנחות מג, ב) הָיָה רַבִּי מְאִיר
אוֹמֵר: ¹⁷קִשָּׂה עֲנִשׁוּ שָׁל לְבָן
¹⁸מֵעֲנִשׁוֹ שָׁל תְּכַלֵּת, מִשָּׁל לְמִלְךָ
כְּשֶׁר וְדָם שָׁאֵמֵר לְשֵׁנֵי עֲבָדָיו, לְאַחַד
אָמַר לוֹ: הֵבֵא לִי ¹⁹חֹתֶמֶת שָׁל טִיט,
וְלְאַחַד אָמַר לוֹ: הֵבֵא לִי ²⁰חֹתֶמֶת שָׁל
זָהָב. וּפְשָׁעוּ שְׁנֵיהֶם ²¹וְלֹא הִבִּיאוּ.**

ז"ל (ילקוט משלי רמז תקמד; מדרש משלי יד): 'בנתה ביתה' (משלי ט, א) - זו תורה וכו', שכל מי שקנה לו דברי תורה, קנה לו בית לעולם הבא וכו'. כי סביב הגן עדן הוא הגיהנום, וממילא חס וחלילה כשלא יהיה לו בית בגן-עדן, מוכרח הוא להיות חס וחלילה תחת ידי הקליפות ורחמנא ליצלן. ותחת שהראה לו היצר הזה העולם פנים צהובות לילך במלבושי רקמה, שם יקטרג הוא בעצמו עליו, שיהיה לבוש בגדים מחלאת עוונותיו, כמו שמפורש בזכריה (ג, ג-ד): 'ויהושע היה לבוש בגדים צואים, ועומד לפני המלאך וגו', הסירו הבגדים הצואים' וגו', וכמו שמפורש בספרים הקדושים. על כן מאוד מאוד צריך להתיישב בזה, איזה הוא הכרח אמיתי שבלתו אי-אפשר בשום פנים, והיותר יחרים, עכ"ל ה'חפץ חיים'.

ביאורים

17. קשה ענשו של לבן. גדול עונשו של מי שאינו שוחר חוטי לבן בכסותו.
18. מענשו של תכלת. יותר מעונשו של מי שאינו שוחר חוטי תכלת, מכיוון שקל להשיג חוטי לבן והם מצויים בהישג יד, מה שאין כן חוטי תכלת שאינם מצויה בכל מקום ולא בכל זמן. (רמב"ם הלכות ציצית ב, ט). 19. חותם של טיט. חותמת העשויה מטיט [נהוג היה לתת חותם של טיט על בהמה או עבד בזמן הקנייה כסימן של עבדות (ר"ש)], ואותו חותם היה קל להשגה. 20. חותם של זהב. קשה להשיגו. 21. ולא הביאו. את החותם שביקש המלך.

חוסן

פרק א

יהושע

עיונים

**אֵיזָה עֲנִשׁוּ מְרַבָּה? זָה שָׁאֵמֵר לוֹ:
הֵבֵא שָׁל טִיט וְלֹא הִבִּיֵא, עַד כָּאֵן.**

**24 וְדוֹן מִינָה לְעֲנִין עוֹן כְּטוֹל תּוֹרָה,
הֵנָּה ²⁵הַשּׁוֹקֵד צָרִיף לְהַתְּיַגֵּעַ
- לְהַרְוִיחַ שְׂכָר שָׁל לְמוֹד תּוֹרָה כָּל
הַיּוֹם - ²⁶כְּעֶסְקוּ בָּהּ כָּל הַיּוֹם. אוֹלָם
²⁷הַעֶסְקוּן - כְּעֶסְקוּ ²⁸בָּהּ כָּל עֲתוֹתָיו
הַפְּנוּיֹת לְבַד, מַעֲלָה עֲלָיו הַכֶּתִיב
כְּאֵלֹהֵי עֶפְק בָּהּ כָּל הַיּוֹם, וּכְמוֹ
שֶׁנִּתְּבָאָר לְעֵיל. ^{29(ג)}וְכֹאשֶׁר גַּם בָּם**

ב. וכאשר גם כם יתרפה ויתעצל יתרבה ענשו מעונש השוקד. אין קביעות העתים לתורה פוסרת מללמוד בשאר זמנים, וכפי שכתב ה'חפץ חיים' בספר 'תורת הבית' ריש פ"א: מה דאיתא בשבת (לא, א) ששואלים לאדם בשעת הדין 'קבעת עתים לתורה', לא שבשביל זה מיפטר מיתר העת שיש לו וכו', אלא שקביעות עתים הוא החיוב, אפילו אם הוא טרוד

גדול למחייטו מחויב לקבוע עת לתורה, שעת הזה לא יבטל בשום אופן, עכ"ל. שקביעות העתים' לא נאמרה אלא להחמיר, שלא ימשוך כל היום בדרך ארץ,

ביאורים

22. איזה. מהם. 23. זה שאמר לו הבא של טיט ולא הביא. זה שאמר לו המלך: הבא לי חותם של טיט, ולא הביא אף על פי שקל להשיגו - הוא שיענש בחומרה רבה יותר. באותו אופן יהיה עונשו של הנמנע מלהטיל חוטי לבן בבגדו גדול מעונשו של מי שנמנע מלהטיל חוטי תכלת בבגדו, משום שקל יותר להשיג חוטי לבן. 24. ודון מינה. ולמד מזה. 25. השוקד. בתורה כל היום. 26. כעסקו בה כל היום. כלומר, רק אם יעסוק בפועל בתורה כל היום, אזי יקבל שכר תלמוד תורה על הלימוד של כל היום. 27. העסקן. העמל לפרנסתו בענייני מסחרו. 28. בה. בתורה. 29. וכאשר גם כם יתרפה ויתעצל. וכאשר גם בזמנים המועטים הפנויים ללימוד התורה יתרפה ויתעצל מלעסוק בה.

חוסן

פרק א

יהושע

עיונים

כמו שכתב בשו"ע הגר"ז (או"ח סי' קנו סט"ז). וכן כתב רבי יחזקאל סרנא (אחר האסף, מצות ת"ת וחלקיה עמ' נא): נראה דמה שמשמע מלשון רש"י שבת שם שצריך לקבוע עתים לתורה, שנראה לכאורה שבקביעות עתים סגי, שאינו כן, אלא שזו היא גם כן חומרא ולא קולא וכו', ומפני הטעם שכתב רש"י ז"ל, שלא ימשך כל היום לדרך ארץ וכו', שאם לא כן יש חשש שיקרה יום כזה שימשך בו כל היום לדרך ארץ ויתבטל מתלמוד תורה לגמרי וכו', שאף לבעלי מסחר ובעלי אומנות אין הדין שחיובם הוא לקבוע עתים לתורה, אלא שחיובם הוא להגות בה יומם ולילה אלא שהאומנות פוטרם וכו', וגם כל רגע דביני ביני מחויב הוא בתלמוד תורה כגדולי חכמי ישראל, עכ"ל.

וכן משמע ב'פרי מגדים' (או"ח סי' קנה סק"א) דאייירי שם בקביעות עתים, וכך לשונו: מיד אחר בית הכנסת ילך לבית המדרש לערך שעה וכדומה, ואחר כך ילך למשא ומתן, ואחר כך ללמוד, עכ"ל.

ואם קובע עצמו שלא ללמוד מעבר לקביעות עתיו, אמרו בירושלמי שהרי זה בכלל מיפר ברית ח"ו, וכך כתב הגר"ח קניבסקי ב'שם אורחותיו' על 'ארחות חיים להרא"ש' (אות מד): הא דאמרינן בירושלמי שלהי ברכות 'כל הקובע עתים לתורה מיפר ברית', התם מיירי שקובע שלא ילמד בזמן אחר, וכבר כתב כעין זה החיד"א בפירושו לספר חסידים ברית עולם אות יז עי"ש.

וגם בעלי בתים, מחויבים בתלמוד תורה בכל זמנם הפנוי, וכפי שכתב הגר"ז (הל' ת"ת פ"ג ס"ו): גם המתפרנס ממעשה ידיו ואפילו תורתו עראי בקביעות עתים, לא הותר לו מן התורה אלא לעסוק בעסקיו שהם צרכי פרנסתו וכו', אבל לא בדברים בטלים לגמרי, בין לדבר בין לשמוע, כי בכל עת שאינו עוסק בפרנסתו חייב לעסוק בתורה בכל עת שאפשר לו, ואפילו כשהולך בדרך, וכמו שכתוב: 'ובלכתך בדרך', עכ"ל.

ועיין ב'אגרת התשובה' לרבינו יונה (דרוש א יום א): כשבני אדם פוסקים ממלאכתם ומעסקיהם והולכים לבתיהם או יושבים בקרנות והם בטלים ומשיחים בדברים בטלים, רעתם רבה וחטאתם כבדה מאד, לפי שהם מבזים את התורה וכו'. על כן חייב כל אדם לתקן מקום בביתו, וישים לו שם הלכות או מקרא או תהלים או סידור תפלות, וכאשר יפנה מעסקיו ומדי עברו ממלאכתו יסור שמה לשנות או לקרות.

עיונים

חוסן

פרק א

יהושע

וה'חפץ חיים' ב'קונטרס תפארת האדם' (פרק ז) כתב: זוהי תוכחה מגולה לאותם האנשים שהולך אצלם כמה שעות ביום לבטלה בזמן שפנויים הם מעסקיהם, והיה להם לעסוק בתורה אז, כידוע שמצות תלמוד תורה אין לה שיעור, ובכל שעה שהוא פנוי הוא מחויב ללמוד תורה.

והביא הח"ח ראייה לזה מברכת התורה, זו"ל: שהרי ברכת התורה

וְתַרְפָּה וְיִתְעַצֵּל, יִתְרַבַּה עֲנָשׁוֹ מֵעֲנָשׁ הַשְּׂוֹקֶה, כִּי לְפִי עֵרֶךְ³⁰ קְלוֹת הַפְּעֻלָּה, כֵּן יִתְרַבַּה הָעֲנָשׁ בְּהִתְרַפּוּת מְמֻנָּה.

אֱלֹהִים הֵם אַרְבַּע הָעֲרוֹת בְּהִתְפַּנְנוּת אֲשֶׁר יֵשִׁים אֵל לְבוֹ הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה³¹ בְּעֵת קְבוּעַ לְבָד. וְהַמְשַׁפֵּיל יִצְרָפֶם אַחַת לְאַחַת³² לְמִצְאָה חֲשֹׁבוֹנִם, וְאֵז לֹא יִתְרַבַּה כְּשׁוֹם אַפֵּן לְחֻזְנֵיחַ תִּלְמוּדוֹ בְּפְנֵיתוֹ מְעַסְקָיו, וְלְהַאֲבִיד זְמַנּוֹ הַיֶּקֶר בְּתַהוֹ, וְיִשְׁגִּיחַ

אינו מברך אפילו בעל עסק כי אם פעם אחת ביום, ואם רוצה ללמוד בצהרים אין צריך שוב לברך, וכדמוכח בשו"ע או"ח סימן מ"ו, והטעם, דבזה לא שייך היסח הדעת, דאימתי שהוא פנוי מחויב ללמוד, ועל כן קאי הברכה שמברך בבקר על כל היום (בתורתו יהגה ח"א עמ' שלב).

ביאורים

30. קלות הפעולה. ככל שקל יותר לבצע פעולה טובה, כך גדל העונש על ההימנעות מאותה פעולה. העובדה, שקל לעסוק בתורה שעות מועטות ביום, בשעות הפנאי, יותר מאשר ללמוד כל היום, מעצימה את עונשו של המתבטל מלימודו באותן שעות פנויות. **31. בעת קבוע לבד.** שאין תורתו אומנותו, אלא רק קובע עתים ללימוד התורה. **32. למצוא חשבונם.** שיהיו ארבע ההערות האלו מצויות לפניו וקרובות לליבו, להעמיק ולהתבונן בגודל חיובו ללמוד. צירוף החשבונות זה לזה מרגיש את חובתו של הקובע עתים לתורה לשמור על קביעותו.

חוסן

פרק א

יהושע

עיונים

חוסן

פרק א

יהושע

על ³³מַצְבו הַנְּמוּךְ ³⁴וּפְרִנְסָתוֹ ג. שבת יעשה כולו
הַמְצַמְצָמָת, בְּלוֹמֶה, עַל עֵתוֹת עֶסְקוּ תורה. בספר 'שם
בַּתּוֹרָה כִּי ³⁵מִזְעָרִים הֵמָּה, וְאֵי יִתְאַמֵּן ³⁶לְכוֹנְנָה
וּלְאַשְׁרָה. וּבִפְרֵט בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, ³⁷שְׁחַפְּצִי אֲסוּרִים בּוֹ.
וּבִתְנָא דְבִי אֱלִיָּהוּ רַבָּה (פ"א): אָמַר לְהֵם תְּקַדּוּשׁ בְּרוּךְ
הוּא לְיִשְׂרָאֵל כּוֹ, ³⁸אָף עַל פִּי שְׂאֵתֶם עוֹשִׂים מְלֶאכֶה כָּל
שְׂשֵׁה יָמִים, ³⁹(ג) שַׁבַּת יַעֲשֶׂה בְּלוֹ תּוֹרָה. ⁴⁰מִכָּאן אָמְרוּ:
יִשְׁכִּים אָדָם וְיִשְׁנֶה בַּשַּׁבָּת כּוֹ, לְפִי שְׂאֵין לוֹ ⁴¹מְנוּחָה
לְתְּקַדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא ⁴²אֵלָּא עִם עוֹשֵׂי תּוֹרָה בְּלִבָּד, שְׂנֵאֲמַר
(ישעיה סו, ב): ⁴³וְאֵלֶּיָּה אָבִיט וְגו' וְחָרַד עַל דְּבָרָי."

ביאורים

33. מצבו הנמוך. בעבודת ה' יתברך. 34. ופרנסתו המצומצמת. ופרנסת
נשמתו בעזרת עסק התורה הקדושה, שהיא מצומצמת מעצם טבעה.
35. מזערים. מועטים. 36. לכוננה ולאשרה. לחזקה ולהצליחה. 37. שחפציו
אסורים בו. חפצי האדם ובכללם כל ענייני פרנסתו אסורים והם בבחינת
מוקצה. אפילו לטייר בנכסיו לראות מה צריך לתקן בימות החול וכל כיוצא בזה
- אסור בשבת, כמבואר בשו"ע או"ח סימן ש"ו. 38. אף על פי שאתם עושים
מלאכה כל ששה ימים. נאלצים אתם לעסוק בפרנסתכם ואינכם יכולים ללמוד
כל היום, מכל מקום שבת - 39. שבת. יום השבת שאין בו מלאכה. 40. מכאן
אמרו. משום כך אמרו שלא די לו לאדם במה שמענג את השבת במאכל
ובמשתה, אלא ישכים - 41. מנוחה להקב"ה. נחת רוח להקב"ה בעולם.
42. אלא עם עושי תורה. לומדים את התורה ומקיימים אותה. 43. ואל זה
אביט וגו' וחרד על דברי. כל הבריאה כולה לא יצאתי אלא למען העוסקים
בתורה ומקיימים אותה, שהם מכונים 'עני ונכה רוח', מפני שאין דברי תורה
מתקיימים אלא במי שדעתו שפלה.

עיונים

עולם' 'לחפץ חיים' ('ח"א פ"ה) האריך הרבה בענין גודל החיוב של לימוד
התורה ביום השבת, וכך לשוננו: אמרו חז"ל (מדרש הובא בטור או"ח סי' רצ)
שהתורה שאלה להשם יתברך: כשישראל יכנסו לארץ זה רץ לזיתו וזה רץ
לכרמו, אני מה תהא עלי? השיב לה: שבת יהיה בן זוגך. וכעין זה איתא גם כן
בירושלמי (שבת פט"ו הל' ג): לא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל, אלא כדי
לעסוק בהם בתורה. והענין הוא, מפני שכל ימות החול הם טרודים במלאכתם
ומסחרם, ואין להם פנאי לעסוק בה בקביעות, ובשבת הם פנויים ממלאכה
ויכולים לעסוק בה כראוי. ומשום זה איתא בגמרא (גיטין לח, ב): בתלת מלי
נחתי בעלי בתים מנכסיהו, וחד מניהו, דקבעי סעודתא בשבתא בעידן בי
מדרשא [כלומר, שקובעים סעודה בשעה שדורשים בבית המדרש דברי תורה
ברבים אחר השינה, כנהוג בזמננו], אלא יקדים אותה (- את הסעודה) או יאחר
אותה. וזהו תוכחת מגולה לאותם האנשים שמטיילים בעת ההיא בשווקים
וברחובות, כי אפילו סעודת שבת שהיא מצוה אסור אז מפני ביטול תורה, וכל
שכן לטייל ולהרבות אז בשיחה בטילה שאסור, עכ"ל.

אמר הסבא מקלם: הנה בכל זמן שהוא יקר ומסוגל יותר ללימוד, כשבתות
ומועדים, כן מתגבר בהם היצר לבטלו אז מלימוד התורה בכל מיני טרדות
וביטולים, על דרך אמרו: 'כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו'.

עוד בענין חובת הלימוד ביום השבת, ראה בספר 'נפש היפה' לרבי חיים נסים
יצחק פלאגי (מערכת שבת אות קפו) שכתב: אמרו חז"ל דהקב"ה נתן השבת
לישראל שיעסקו בתורה וכו', בפסיקתא, והובא בליקוט תהלים (רמז תתפח)
בפסוק 'מים ייצרו ולא אחד בהם' - שבת יעשה כולו תורה, מכאן אמרו, ישכים
אדם ביום השבת וילך לבית הכנסת ולבית המדרש ויקרא בתורה וכו', וכן כתוב
בתנא דבי אליהו (סדר א"ר פ"א): אמר להם הקב"ה לישראל, לא כתבתי לכם
בתורת (יהושע א, ח): 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיך?' - אף על פי שאתם
עושים מלאכה כל ששה ימים, שבת - יעשה כולו תורה. מכאן אמרו, ישכים
אדם וישנה בשבת וילך לבית הכנסת ולבית המדרש ויקרא בתורה וכו', עיין
שם. וזהו שאמר דוד המלך ע"ה בתהלים (עח, ה): 'ויקם עדות ביעקב ות'ורה
ש'ם ב'ישראל', ראשי תיבות 'שבת', לרמוז, כי בשבת הוא מה שישראל עוסקים
בתורה שבטלים ממלאכתם. וזהו שאמרו בהקדמת התיקונים (ג, א): 'ועשו
ארון' - דא שבת, כלומר, 'ועשו ארון' שהוא רומז לתורה, ואימתי קורין בה שהרי

חוסן

פרק א

יהושע

עיונים

חוסן

פרק א

יהושע

כָּלֹּזוּ שֶׁל דָּבָר, צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְאַמֵּץ לְהַחְזִיק בְּ"עֵץ הַחַיִּים" - חַיֵּי עוֹלָם הֵזֶה וְעוֹלָם הַבָּא, ⁴⁵כָּכֵל עַז כָּפִי יְכַלְתִּנוּ, וְלֹא יְכַלֶּה זְמַנּוּ

בששת ימי המעשה עסוקין במלאכתן? לזה אמר 'דא שבת', שהם יכולים לעסוק בתורה. וכמו שאמרו חז"ל שכשנכנסו ישראל לארץ אמרה

תורה: עתה ישראל מתעסקים זה בשדהו זה בכרמו, תורה מה תהא עליה? ואמר לה הקב"ה: נתתי לכם את השבת שיעסקו בתורה, עכ"ל.

וכתב בספר 'סדר היום' (סדר הנטילה והאכילה ליום השבת): אחר שמברך ברכת המזון וכו' ישב ללמוד במקומו או במקום קביעותו, בין עם יחיד בין עם רבים, בין לבדו, כדי ללכת מחיל אל חיל, כי האכילה בשבת מצות עשה. ואם אחר שהתחיל בלימוד חוטפתו שינה, וצער לו אם לא יישן, טוב לו להטות עצמו כדי לישון, לנוח ראשו ואיבריו, והוא מכלל עונג שבת. אבל לא ירבה בשינה כדי שיינח מקום לעסוק בתורה, כי לא ניתנה שבת כי אם לעסוק בתורה, שאין לו מי שיעכב על ידו, ואין לו טרדה ולא מחשבה בשום עסק ולא בשום מלאכה בעולם. ולכן ראוי לכל בעל נפש שישתדל בהוצאת [זמן] יום השבת, שלא יוציא אותו בדברי חול ושחוק והיתול וטיול, אלא יקבע עצמו במקום אחד כמסמר תקוע. ויקח ספר תורה בידו, כל אחד כפי השגתו והכנתו, ויעסוק בו כל היום עד שיגיע זמן המנחה.

וכל שאינו חושש על הוצאת היום, ומוציא אותו בשיחה בטילה או בדברים של חול, ענשו גדול במאוד מאוד, כי פוגם קדושת היום וכו'. וכן אמרו בזוהר (פר' ויקהל רה, ב): 'ומאן דאשתדל במילין אחרינין ובמילין דעלמא, דא איהו בר נש דקא מחלל שבתא וכו', ועל דא בעי לאשתדלא בצלותא ובשירין ובתושבחן דמאריהון, ולאשתדלא באוריתא, וכו', עכ"ל ספר 'סדר היום'.

ביאורים

⁴⁴ כַּעֵץ הַחַיִּים חַיֵּי עוֹלָם הֵזֶה וְעוֹלָם הַבָּא. 'עץ החיים' היא התורה הקדושה אשר נאמר עליה: 'עץ חיים היא למחזיקים בה' וגו'. היא היא המקנה לאדם את חלקו בעולם הזה ועולם הבא, לכן היא הקרויה "עץ חיים". ⁴⁵ כָּכֵל עוֹז. בכל הכוח ובכל החוזק.

בְּהֶבֶל וְתַהוֹ, ⁴⁶וּכְמוֹ שֶׁכְּתוּב (מְשַׁלֵּי לֹא, יז): ⁴⁷"חֲגֹרָה כְּעוֹז מְתַנֶּיָה, וְתַאמֵּץ זְרוּעֶתֶיהָ".

ביאורים

⁴⁶ וּכְמוֹ שֶׁכְּתוּב. בפרק 'אשת חיל' שרומז לתורה. ⁴⁷ חֲגֹרָה כְּעוֹז מְתַנֶּיָה וְתַאמֵּץ זְרוּעֶתֶיהָ. פועלת בזריזות בעזרת הכוחות האצורים במותניה ומתחזקת בחריצות ידיה.

חוסן

פרק ב

יהושע

עיונים

פָּרָק ב

בְּתַת הָעוֹסֵק בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ אֵל לְבוֹ לְהַקְדִּישׁ מַעֲתוֹת זְמַנּוֹ² לְשָׁמַיִם, וְיִתְּנֶן לִיִּצְרַר לְהַפְרִיעוֹ מִזֶּה, בְּאֶמְרוֹ: הֵן עֲתָה אֵינְ הָעַת פְּנִינִיהָ לְךָ כָּל כֶּךָ, וְאֵינְ שְׁעַתְךָ חֲפְשִׁית

א. כַּתַּת הָעוֹסֵק בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ אֵל לְבוֹ לְהַקְדִּישׁ מַעֲתוֹת זְמַנּוֹ לְשָׁמַיִם. ה' אָמַר לְמִשָּׁה רַבִּנוּ: "קַח אֶת הַמְטָה וְהַקְהֵל אֶת הָעֵדָה אֹתָהּ וְאֶהְרֵן אַחֲרָיָהּ וְדַבַּרְתֶּם אֵל הַסְּלַע לְעִינֵיהֶם וְנָתַן מִיַּמִּי וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מוֹם מִן הַסְּלַע וְהַשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֵת בְּעִירָם" (במדבר כ, ח). וְאֵיִתָּא בִּילְקוּט שְׁמַעוּנִי (רַמְזוֹ תַּשְׁס"ג): "וְדַבַּרְתֶּם אֵל הַסְּלַע שְׁנָה עֲלֵיו פֶּרֶק אֶחָד וְהוּא מוֹצִיא מִיָּם מִן הַסְּלַע".

רַצָּה הַקֶּבֶה" לְהַרְאוֹת לְבַנֵּי יִשְׂרָאֵל שֶׁמַּהֲסַלְע יוֹצֵאִים מִיָּם עַל יַדֵּי לִימוּד הַתּוֹרָה, וְזֶה לִימוּד נְחוּץ בְּטֶרֶם נִכְנָסִים אֶל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

כִּשְׁבַּנֵּי יִשְׂרָאֵל הָיוּ בְּמַדְבַּר בְּלֵי שׁוּם טְרֻדוֹת וְדַאגוֹת, לֹא הָיוּ לָהֶם שׁוּם צוּרִךְ וְאַפְשָׁרוֹת לְסַחֲרוֹ, וְאֵף לֹא הִיתָה לָהֶם הָאַפְשָׁרוֹת לְצַאֵת מַעֲנֵנֵי הַכְּבוֹד וּלְכַת לְמִקּוֹמוֹת אַחֲרִים. לִכֵּן כָּל יִשְׂרָאֵל יִשְׁבוּ וְעַסְקוּ בַּתּוֹרָה, וְכַמֵּאֲמָרוֹ חֲז"ל: "לֹא יִתְנֶה תּוֹרָה אֶלָּא לְאוֹכְלֵי הַמֶּן בְּלִבּוֹ" (מְכִילֵתָא בְּשַׁלַּח יז. תַּנְחוּמָא בְּשַׁלַּח כ).

אַבְל כִּשְׁכִּינְסוֹ לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל וְיִפְסַק הַמֶּן, יִלְכוּ הָעַם לְזוֹרַע וְלַחְרוֹשׁ וְלַקְצוֹר וְלַסַּחֲרוֹ, וְהָרִי הֵם עֲלוּלִים לְעוֹבוֹ אֶת הַתּוֹרָה בְּגַלְל חַיִּי שְׁעָה, (וְהַשׁוּוֹה לְדַבְרֵי רַשְׁבִּי בְּבִרְכוֹת לָה, ב).

לְצוּרִךְ זֶה רַצָּה הַקֶּבֶה" לְהַרְאוֹת לְבַנֵּי יִשְׂרָאֵל, אֵיךְ עַל יַדֵּי לִימוּד פֶּרֶק אֶחָד יוֹצֵא מִיָּם מַהֲסַלְע, לְלַמֵּד, שֶׁלֹּא הָעֵבֻדָה שְׂאֵדָם עוֹבֵד הִיא מְבִיאָה לוֹ אֶת הַפְּרִנְסָה,

בִּיאורִים

1. כַּתַּת הָעוֹסֵק בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ. בְּזִמְנֵן שֶׁהָאָדָם הָעוֹסֵק בְּמַלְאכָה אוּ בְּמַסְחָר נוֹתֵן אֶל לְבוֹ. 2. לְשָׁמַיִם. לְעַסְקֵי שְׁמַיִים, הֵינּוּ לְעַבּוּדַת ה' וְלַקְבִּיעַת עֵינַיִם לְתוֹרָה. 3. יִתְּנֶן לִיִּצְרַר לְהַפְרִיעוֹ מִזֶּה בְּאֶמְרוֹ. יִתְּנֶן שֶׁהֵיִצְרַר הָרַע יִפְרִיעַ לוֹ וְיִמְנַע מִמֶּנּוּ הַקְּדִישׁ מִזְמַנּוֹ לְלִימוּד הַתּוֹרָה וְלִקְיוּם מִצְוֹתֶיהָ בְּטַעֲנוֹת שׁוֹנוֹת וּבְדַבְרֵי חֲלָלְקוּת: הֵן -.

עיונים

חוסן

פרק ב

יהושע

אֶצְלָךְ, הֲכֵן בְּחוּיִךְ מְלֵאכְתְּךָ וְתֵן סֵדֶר לְעַסְקֶיךָ, וְגַמְרֵ מִשְׁאָךְ וּמִתְנַךְ אֲשֶׁר אֹתָהּ עוֹמֵד בּוֹ עֲתָה כְּאֵנִיָּה בְּלִבְ יָם, וְהָיָה כְּהֵנִיחַ ה' לְךָ מִכָּל הַמִּית

אֵלָּא אֲדַרְבָּה זֶה שְׁיֹשֵׁב סַפּוֹן בְּאוּהֵלָה שֶׁל תּוֹרָה וְאֵינְנוּ מַתְעַסֵּק בְּגַשְׁמִיּוֹת, הוּא נִיזוֹן בְּהַרְחַבָּה מִיַּדוֹ הַמְּלֵאָה וְהַפְּתוּחָה שֶׁל הַקֶּבֶה". לִימוּד הַתּוֹרָה בְּכוּחוֹ

לְהַפְרוֹ מְדַבֵּר צַחִיח לְגוֹן פּוֹרַח, וְלַהּוֹצִיא מִיָּם מַהֲסַלְע, אֲמַנֵּם בְּמַבְט טַבְעִי נִרְאָה בְּבִירוֹ, שְׁמִי שְׁיֹשֵׁב בְּאוּהֵלָה שֶׁל תּוֹרָה אֵינְ לוֹ שׁוּם אֲפְשָׁרוֹת לְהַתְּפַרְנֵס. אַבְל הָאֲמַת הִיא, שֶׁאֲדַרְבָּה לִימוּד הַתּוֹרָה מִתּוֹךְ הַתְּנַתְּקוֹת מוֹחַלְטַת מַעֲבּוּדוֹת הָאֲדָמָה, הוּא מְפַרְנֵס אֶת הָאָדָם.

זֶהוּ הַלִּימוּד שֶׁרַצָּה הַקֶּבֶה" לְלַמֵּד אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטֶרֶם יִכְנָסוּ לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי שְׁבַעַת כְּנִיסַתָם לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל הַתְּבַטְלָה הַהִנְהָגָה הַנִּיִּסִּית עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אִם כֵּן יֵשׁ חֲשֵׁשׁ שִׁיפְסִיקוֹ לְלַמּוֹד, לִכֵּן בֹּא לְלַמְדוֹ שְׁמִי שִׁיעֲסוֹק בַּתּוֹרָה מוֹבְטָחִים לוֹ הַפְּרִנְסָה וְכָל צִרְכֵי בְּרוּחַ.

וְלִפִּי זֶה מוֹבֵן הֵיטֵב מְדוּעַ הִיתָה תְּבִיעָה גְּדוּלָה כָּל כֵּךְ עַל מִשָּׁה רַבִּינוּ, עַל שֶׁלֹּא דִּיבַר אֵל הַסְּלַע, וְנִתְּבַע בְּחַרִּיפוֹת "יַעַן לֹא הָאֲמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי" (בְּמַדְבַּר לְהֵלֵן שֶׁם פְּסוּק יב), וְנִתְּקָשׁוּ הַמְּפַרְשִׁים בְּמָה הִיָּה חֲטָאוֹ שֶׁל מִשָּׁה רַבִּינוּ כָּל כֵּךְ חֲמוּר, עַד שֶׁנִּחְשַׁב שֶׁלֹּא הִקְדִּישׁוּ אֶת הַקֶּבֶה" בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל.

וְלִפִּי דְבַרֵּי חֲז"ל בִּילְקוּט שְׁמַעוּנֵי הַדְּבַר מַחוּרוֹ הֵיטֵב. הַקֶּבֶה" צוּה לְמִשָּׁה רַבִּינוּ לְלַמּוֹד פֶּרֶק אֶחָד וְעַל יַדֵּי כֵךְ לְהוֹצִיא מִיָּם מִן הַסְּלַע, כְּדִי לְהוֹרוֹת לְבַנֵּי יִשְׂרָאֵל אֶת הַדֶּרֶךְ הַנּוֹנֵה שִׁיעֲסוֹ בַּתּוֹרָה גַּם בְּשַׁעָה שֶׁנִּכְנָסִים לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִלְכוּ לְעַסְקוֹ לְפִרְנַסְתֶּם, וְהִיּוֹת שֶׁמִּשָּׁה רַבִּינוּ לֹא עָשָׂה כֵן, הָרִי הוּא מַנַּע מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַלִּימוּד הַנִּפְלָא זֶה, וְעַל כֵּךְ נִתְּבַע.

ב. וְהָיָה כְּהֵנִיחַ ה' לְךָ מִכָּל הַמִּית עַסְקֶיךָ וְכו' אוּ תְּבוֹר וְכו' לְקַבּוֹעַ עֵתִים

בִּיאורִים

4. הֲכֵן בְּחוּיִךְ מְלֵאכְתְּךָ. צַבּוֹר תַּחִּילָה וְכוּשׁ לְפִרְנַסְתֶּךָ - עַסְקִים, שְׁדוֹת וּמַטְעִים.
5. גַּמְרֵ מִשְׁאָךְ וּמִתְנַךְ אֲשֶׁר אֹתָהּ עוֹמֵד בּוֹ עֲתָה כְּאֵנִיָּה בְּלִבְ יָם. סִיִּים אֶת עַסְקֶיךָ בְּשַׁלַּח זֶה, כָּל זִמְנֵן שֶׁהָעַסְקִים אֵינֵם יְצִיבִים, וְהֵם כִּסְפִינָה מְטַלְטֶלֶת בְּלִבְ יָם.
6. וְהָיָה כְּהֵנִיחַ ה' לְךָ מִכָּל הַמִּית עַסְקֶיךָ. וְרַק כִּשְׁזִכָּה אוֹתוֹךָ ה' בְּמַנּוּחָה מִכָּל

חוסן

פרק ב

יהושע

עיונים

עֲסִקְוּ, וְתִשְׁקֹט עַל שְׁמִרְיָה, ⁸ אֲזֵי תָבֵר לְךָ הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה הַלְלוּ - לְקַבֵּעַ עֵתִים לַתּוֹרָה בְּאֵין מִפְרִיעַ.

וְאוֹלָם, יְדוּעַ הַדֶּרֶךְ הַסּוֹחֵר,

לתורה. התנא במסכת אבות (פ"ב מ"ד) אומר: "אל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה". כלומר, אל תאמר כשאתפנה מעסקי וטרדותי, אשב ואלמד תורה, שמא לא תפנה לעולם. וביאר רבינו יונה: שכן טרדות העולם אינן פוסקות, ונמצא בטל מדברי תורה כל ימי חייו.

וכתב ה'מגן אבות', כי תשובה זו נאמרה לפי דעתו שחושב שילמד כאשר יתפנה, לפיכך אמרו לו שיתכן ולא יתפנה לעולם, אבל לפי האמת, אפילו אם יתפנה למחר, הרי זה 'מעוות לא יוכל לתקון', שכן בכל שעה מוטל עליו ללמוד תורה, ומה שילמד מחר אינו מתקן את מה שיכול היה ללמוד היום.

וכעין זה כתב שם רבינו יונה (משנה יד): "אפילו אם יפנה, היום ההוא חלף עבר, ובטל אותו ממלאכת ה', ולא יוכל לשלמו כל ימיו. כי כל הימים אשר הוא חי על האדמה, חייב הוא לתקן עצמו ולעסוק במצוות, ואין לו רשות ליבטל ממלאכתו, ואפילו שעה אחת".

וכתב החינוך (מצוה טיט): "מה שאמרו שלא יאמר אדם לכשאפנה אשנה שמא לא יפנה לעולם, כי לא ידע האדם מה ילד יום, שעסקו של עולם מתחדש יום יום, ומדיח את האדם מדבר לדבר ומטרדה לטרדה, ונמצאו כל ימיו יוצאים בבהלה, אם לא יתן פנאי על כל פנים וידחוק עצמו לעסקה של תורה. וכל שעושה כן וחפץ בברכה, מן השמים מסייעים אותו ומקילים מעליו טרדות העולם המבנהלות, ומעבירים ממנו עולן של בריות, ושוכן בשמחה כל ימיו בעולם הזה, וטוב לו לעולם הבא, ואשרי המדבר לאוזן שומעת", עכ"ד.

ביאורים

טרדות עסקיך. **7. ותשקוט על שמרריך.** ותנוח במקומך בשלווה, ללא נענועים וטלטלות. את האדם הנינוח משווה רבנו ליין צלול, המונח ללא תנועה, כך ששמריו שוקעים בתחתיתו, והוא אינו מפיג טעמו. **8. אז תבור לך הדרך הישרה הלזו.**

חוסן

פרק ב

יהושע

שִׁבְחֵהוּדְמֶן לֹא סְחוּרָה נְאוֹתָהּ אוֹ עֶסֶק נְכוֹן, ⁹ לֹא יִתְעַבֵּב מִקְּחָתוֹ עַד אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ לְכַסֵּף מוֹצֵא דֵי מִקְּנָתוֹ, ¹⁰ כִּי אִם כַּה יַעֲשֶׂה - לְעוֹלָם לֹא יִקְנֶה וְלֹא יִרְוֶיהַ, וְכָרַב פְּעָמִים ¹¹ יֵד הַסּוֹחֵר קֶצֶרָה מִקְּנֹת בְּמִזְמָן ¹² לְרֹב הַקְּפוּתָיו, ¹³ וְלֹהֲמֵצֵא אֹתוֹ סְחוּרוֹת נוֹשָׁנִים (פֶּאֶר לַעֲנַעֲנֵעַ) ¹⁴ וְכִיּוֹצֵא. וְאוֹלָם, בְּהַזְדַּמֵּן לֹא סְחוּרָה, ¹⁵ וְאֵין לֹא כְּדֵי גְּאֻלְתָּהּ, ¹⁶ יִישִׁית לֹא עֲצוֹת כַּה וְכַה: מָעַט ¹⁷ יִמְצֵא אֹתוֹ; מָעַט יִשְׁיֵג לְלוֹת; ¹⁸ מָעַט יִזְיֵל וְיִמְכֹר מִסְּחוּרוֹתָיו; מָעַט יִקְרַף - וְיִקְנֶה

ביאורים

אז, כשעסקיך יתבססו ודעתך תהיה פנויה, תוכל לבחור לך דרך ישרה זו לקבוע עיתים לתורה. **9. לא יתעבב מקחתו עד אשר יהיה לו לכסף מוצא די מקנתו.** כשיזדמן לסוחר עסק טוב, ימחר לחתום על העסקה. על פי רוב הוא יהיה כה להוט לגמור את העסקה, כך שלא ימתין עד שימצא מיזמן כספי בעבורה. **10. כי אם כה יעשה.** כי אם ישתהה עד להשגת הכסף, לא יצליח לבצע דבר. **11. יד הסוחר קצרה מקנות.** ובאמת, בדרך כלל אין ביכולתו של הסוחר לקנות סחורה במזומן. **12. לרוב הקפותיו.** הוא עצמו מוכר ללקוחותיו בהקפה, באשראי ובפרישת תשלומים, ולכן אין בידו כסף מזומן. **13. ולהמציא אתו סחורות נושנים.** גם כאשר הוא מרוויח במכירת סחורות, הכסף לא נמצא בידו, מפני שהוא ממחר להשקיע אותו בקנייה של סחורות נוספות. על פי רוב, מחזור הקניות-תשלומים-רווחים-השקעות אינו מותיר ביד הסוחר כסף מזומן. **14. וכיוצא.** וסיבות שונות נוספות לחסרון המזומנים. **15. ואין לו כדי גאולתה.** ואין לו כסף מזומן כדי לקנותה. **16. ישית לו עצות כה וכה.** יעלה בלבו תכניות ותחבולות איך לגייס את ההון הנדרש לרכישת הסחורה. **17. ימצא אתו.** מעט מן הסכום מצוי ומזומן אצלו. **18. מעט יזייל.** חלק מן הסכום ישיג כשימכור סחורה קודמת למי שחפץ בה במחיר מוזל.

חוסן

פרק ב

יהושע

עיונים

וַיְרִיחַ, וַיִּכְמוּ שְׂפָתָיו (משלי י, ד):
19 "וַיֵּד הַרוּצִים תַּעֲשִׂיר".

20 "וַיֵּן הָעֵינַן בְּמַסְחָר עֶסֶק הַתּוֹרָה,
הִנֵּה כִּבְרָ אָמַר הַתְּנָא (אבות ב,
ד): אַל תֹּאמַר 21 לְכַשְׁאֲפָנָה אֲשַׁנָּה.

ג. אל תאמר לכשאפנה אשנה. כתב ב'ארחות צדיקים' (שער הזריות): "ואתה צריך לדעת, כי מדת הזריות היא תחילה לכל המידות. כי אין האדם יכול להיות תדיר על הספר, כי צריך לאכול ולישון ולעשות צרכיו, לכן צריך זריות וזרירות לחזור לספרו וללמוד. ואל יחשוב: עוד היום גדול והשנה גדולה, כי על זה אמרו חז"ל: "אל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה". גם אל יאמר אדם: עת ערב הוא כבר, אם אלך ללמוד, אצטרך לעמוד מיד להתפלל, כי טובה שעה אחת ללמוד, ואפילו דיבור אחד, מכל דבר שבעולם, ועל זה נאמר: "מסיר אזנו משמוע תורה, גם תפלתו תועבה" (משלי כח, ט), וכן כתוב: "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף" (תהלים קיט, עב), וכן נאמר: "כי טוב יום בחצריך מאלף" (שם פד, יא) - אמר הקב"ה: טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה, מאלף עולות שעתידי שלמה בן הקריב לפני על גבי המזבח (שבת לא א), עכ"ל.

על הפסוק: "כי טוב יום אחד בחצריך מאלף", כתב רש"י בפירושו לתהלים שם: "כי טוב יום אחד בחצריך, ולמחר ימות, מלחיות אלף שנים במקום אחר". ויש לבאר שכונת דוד המלך על כל אדם ואדם, שטוב לו יום אחד בעסק התורה ולמחר ימות, מאשר לחיות אלף שנים במקום אחר בלא עסק התורה.

ביאורים

19. **ויד הרוצים תעשיר.** ידו החרוצה ופעולותיו של האדם יזכו אותו בעושר ובהצלחה. 20. **וכן העינין במסחר עסק התורה.** על האדם לפעול בתחום לימוד התורה כמו בעסק כלכלי - אם אין בידו 'מזומנים', כלומר, אין לו זמן פנוי לעסק התורה, ישית עצות לאסוף וללקט רגעים וזמנים שונים לצורך עסק התורה. רבנו ירש זאת בהמשך. 21. **לכשאפנה אשנה.** כשאתפנה מעסקי הכלכליים, אעסוק בתורה.

חוסן

פרק ב

יהושע

עיונים

וּבְסִפְרֵי (הובא בילקוט משלי י):
22 תְּלַמֵּיד חָכֵם שׁוֹנֵה שְׁנַיִם וְשָׁלֹשָׁה
פְּרָקִים 23 בְּשַׁבַּת שְׁנַיִם וְשָׁלֹשָׁה
דְּבָרִים בְּיוֹם, שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ פְּרָשִׁיּוֹת
בְּחֻדְשׁ, נִמְצָא עֲשִׂיר לְאַחַר זְמַן.
וְעָלְיוּ נְאֻמָּר (משלי יג, יא): 24 "וְקִבֵּץ
עַל יַד יָרֵבָה" 25 אַבְל אִם אָמַר: לְמַחֵר

וכמו שכתב בספר 'סודי הדעת' (עמ' קפד) על דברי רש"י אלו, חז"ל: כמה גדול ויקר וחשוב יום אחד להיות בבית ה' בעסק התורה והיראה, אשר כדאי לחיות רק יום אחד בעולם ולהיות עוסק בתורה ולמחר ימות, מלחיות אלף שנים במקום אחר,

ואפילו לא חיים של חטא ועון כי אם לחיות חיים פשוטים כחיי אנשי רוב העולם, גם עם מעשים טובים אבל בלי עסק התורה, - הנה יום אחד להיות בבית ה' עם עסק התורה הוא יקר וחשוב יותר מלחיות אלף שנים במקום אחר. והנה לכמה יגיעו ערך שנותינו אם נהיה בבית ה' בעסק התורה לא יום אחד כי אם הרבה ימים וגם שנים? לכמה יגיעו מספר שנותינו? [לפי החשבון שיום אחד שקול יותר מאלף שנות חיים!] דברי רש"י אלו ראויים להיות מפורסמים בעולם לפני כל יודעי תורתנו הקדושה, ונדע להעריך כמה יפסיד מי שיכול לעסוק בתורה ואינו עוסק, כמה אלפי שנים מפסיד זה, עכ"ל.

ביאורים

22. **תלמיד חכם שונה שנים ושלושה פרקים בשבת וכו'.** בספרי הגירסא: "תלמיד חכם שונה שנים ושלושה דברים ביום, שנים ושלושה פרקים בשבת, שנים ושלוש פרשיות בחודש". והכוונה, שכל יום הוא לומד שנים או שלוש הלכות (-שנים ושלושה דברים), והוא צובר לו פרק במשך שבוע ופרשה שלמה במשך חודש. 23. **בשבת.** בשבוע. 24. **וקבץ על יד ירבה.** מי ש"חוטף" ומלקט רגעים ובהם לומד משנה אחר משנה, פרק אחר פרק, מעט מעט בכל פעם, והוא גם מקפיד לשוב ולשון - מתקדם בלימודו וגם חוזר היטב על מה שלמד עד שנעשה שגור בפיו - יזכה שירבה תלמודו. חוקי המסחר מלמדים ש'שכל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול' (סוטה ח, ב). 25. **אבל אם.** דוחה את הלימוד של עכשיו, ואומר למחר -

חוסן

פרק ב

יהושע

עיונים

אֲנִי לֹמֵד, לְמַחֵר אֲנִי שׁוֹנֵה, נִמְצָא
26 שְׂאִין בִּידוֹ בְּלוֹם, וְעָלְיוֹ נֶאֱמַר (שם ;
ה): 27 "נִרְדָּם בְּקִצִּיר בֶּן מְבִישׁ", וְנֶאֱמַר
(שם כ, ה): 28 "מַחֲרָף עֲצֵל לֹא יַחְרֹשׁ,
29 וְשָׂאֵל בְּקִצִּיר וְאִין". וְאֵם קָשָׁה עָלְיוֹ
עֵתָה הַדְּבָר, לְהַפְרִישׁ לוֹ שְׁעָה קְבוּעָה
לְתַלְמוּדוֹ, 30(ה) אַזּוֹר חֵיל לְקִמּוֹן מְעַסֵּת

ה. יאזור חיל לקמיון מעיסת זמנו להגינה של תורה. כתב החפץ חיים' (אבות פ"ב מ"ד): שמעתי על גדול הדור אחד, שפגש באברך אחד שהיה מכירו מאז, שהיה מתמיד גדול בתורה, ולבסוף היה בטל מן התורה לגמרי. ואמר לו: אמת ששמעתי עליך

שנעשית מטופל בבנים, אבל מכל מקום הלא צריך לקבוע עתים לתורה כמו שאמרו חז"ל, וטוב היה לפנות כעת ללמוד על כל פנים פרק משניות או דף גמרא. השיב לו האברך: הלא אנכי הורגלתי מאז ללמוד עשר שעות ביום, ומה אצלי פרק משניות, וכשאפנה מעסקי אחזור ללימוד כימים הראשונים. השיב לו: מי יודע אם תפנה. ועל מצבך כעת אמשול לך משל, ענין דומה, לאחד שנעשה חלוש גדול, ונתן לו הרופא תרופות לחולשתו, וצוה אותו שלא להיכנס לבית המרחץ במשך שנה, והיה בעוד איזה חדשים, נתאהו לו לילך לבית המרחץ, ושהה שם כשעה ונחלש עד שהיה קרוב לעילוף, והתחיל לרוץ למקוה של מים קרים, כדי להתקרר מעט והנה היא סגורה, ויורץ איש לחוץ, והביא לו ספל מים קרים ויתן מעט על לבו ועל פניו שלא

ביאורים

26. **שאין בידו בלום**. הוא לוקה בכפל: מפסיד את הלימוד של היום וגם הלימוד של מחר לא יתקיים בידו, שהרי ביום המחר יצונו הטרדות של מחר. כך שהוא נמצא חסר מפה ומפה - ולימוד התורה ירחק ממנו. 27. **נרדם בקציר בן מביש**. מי שמתעצל בזמן אסיפת התבואה, יישאר בבושה ובחסר כול. ההחמצה של שעת הכושר היא מעשה מביש. 28. **מחורף עצל לא יחרוש**. העצל שלא יחרוש את אדמתו בחורף. 29. **ושאל בקציר ואין**. לשווא יבקש תבואה בימי הקציר. הוא החמיץ את ההזדמנות לזרוע ולשאת פרי. 30. **יאזור חיל לקמיון מעיסת זמנו להגינה של תורה**. יאסוף כוחו ליטול מעט מכלל זמנו בעבור עסק התורה, והיינו "גנוב" מעט מהזמן המוקצב לשינה, מעט מהזמן המיועד לאכילה, מעט

עיונים

חוסן

פרק ב

יהושע

זְמַנּוֹ לְהַגְיֹנָה שֶׁל תּוֹרָה - מְעַט
מַחְרָנָעִים הַפְּנּוּיִים לוֹ לְגַמְרֵי, מְעַט
מַרְנְעֵי הַשְּׁנָה, מְעַט מַרְנְעֵי הָאֲכִילָה
וְהַטִּיּוֹל, מְעַט מַרְנְעֵי שִׁיחוֹת בְּמִלּוֹת,
וּמְעַט גַּם מַרְנְעֵי הַמְּסַחֵר, עַד 31 כִּי
בְּהַקְבִּין הַרְנְעִים יִצְטָרְפוּ לְהַשְׁבִּין
שְׁעָה אוֹ שְׁעוֹת קְבוּעִים, וְיַעֲלֶה בִּידוֹ
סְחָרָה שֶׁל תּוֹרָה עַל יְדֵי הַצְּטָרְפוֹת
עֵתוֹת שׁוֹנוֹת, 32 כְּמוֹ שְׂאִיחוֹ בְּסַחֵר
כְּסָף עַל יְדֵי 33 הַצְּטָרְפוֹת מְעוֹת שׁוֹנוֹת,
34 וְכֶאֱמֹר.

יתעלף. היתכן שיאמר: דוקא מקוה שלמה אני רוצה לקרר עצמי אבל לא ספל מים. ואף בעניינין כן [- אמר הגדול לאברך], כי אף שאמת הוא, שבעת תגבורת הדינים ואש הגיהנם שורף, אם היינו יכולים להביא מקוה שלמה של מים [שהתורה נמשלה למים, כדמובא במסכת תענית (ז, א), וכאשר האדם לומד כראוי, ולא מבטל אותה כלל אם לא להכרחיותו, היא מכבה לגמרי את האש],

ולשפוף על האש לכבותה, בודאי טוב יותר, אבל מכל מקום כשאין לו זכות התורה כל כך שנוכל לברוא מקוה שלמה, יובא אז זכות של פרק משניות או דף גמרא, להמעיט את כח הדין ולהחלישו שלא יהיה נידון כל כך בדין חזק, גם כן לשמחה גדולה יחשב לו אז, עכ"ד.

ביאורים

מהזמן שנועד לטיול ולשיחות רעים. 31. **כי בהקבין הרנעים**. אותם מעט רגעים שנוטל מכלל זמנו לשם עסק התורה. 32. **כמו שאיחו בסחר כסף**. ההתנהגות בעסק התורה תהיה כמו ההתנהלות בסחר כסף, זה כדוגמת זה. 33. **הצטרפות מעות שונות**. צבירה של כספים "קטנים" - מעט שהשיג בהלוואה, מעט שהשיג ממכירה, מעט שהיה ברשותו, יוצרת את הסכום הכולל הנדרש לחתימת עסקה. 34. **וכאמור**. לעיל, שאם אין לו זמן פנוי לעסק התורה, ילקט זו "רגע גנוב" מזמן השנה, "דגע" נוסף מזמן הבטלה, וכן הלאה, עד שתהיה בידו שעה של לימוד.

חוסן

פרק ב

יהושע

עיונים

עיונים

חוסן

פרק ב

יהושע

וְנִכְוֶן לוֹ לְאָדָם לְחַיֵּשׁ וְלֹא לְהִתְמַדְּמָה בְּקִבְעֵית הָעֵתִים לְתִלְמוּד תּוֹרָה, ¹כִּי עַד מָתַי יִתְעַנֶּה וַיִּיזוּל, ²הֲלֹא צָבָא לְאַנּוּשׁ עָלַי אַרְיִן, ^{3(א)}וְתַמּוּל עוֹד לֹא יָשׁוּב. ⁴מֵאֲבַד זְמַנּוֹ בְּחַמַּת עֵבְשׁוֹב, ⁵מִבּוֹקֵר לְעֶרֶב יָבֵת שְׂאִיָּה, ⁶יִסְתַּעַר לְרוּחַ

א. ותמול עוד לא ישוב. כתב בספר 'אור יהל' (ח"ג לפסח): "ביציאת מצרים למדנו יסוד ועיקר, לדעת כמה יקר הוא רגע בחיי אדם, שהרי כל עיקר מצות אכילת המצה לחם עוני הוא - 'כי בחפזון יצאת מצרים', ולא הספיק בצקם להחמיץ. וכל כך

למה? ידוע שבני ישראל היו אז במ"ט שערי טומאה, ואילו היו נשארים במצרים עוד כמה רגעים בכדי שיחמיץ בצקם היו נשקעים חס ושלום בשער החמישים, ושוב לא היו יכולים לצאת לעולם. אם כן כל הצלחת יציאתנו ממצרים וכל קיומנו בעולם, היו אותם הרגעים המעטים שהקדים הקב"ה והוציאנו משם בחפזון, והרי יצאנו מאפילה של מ"ט שערי טומאה לאור גדול של מ"ט שערי קדושה עד לקבלת התורה. והרי עד כמה יכול אדם להחיות את נפשו ולהטיב לעצמו נצח, אם יקדים אף ברגע אחד לשוב אל קונו, כי מי יודע מה יוולד ברגע אחר כך, ואולי ח"ו יהיה נשקע שלא יוכל לצאת עוד ח"ו, ועל פי זה לאבדו עוד כמה שאמרו חז"ל: 'אל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה' (אבות פ"ב מ"ד), אין הכוונה "לכשאפנה למחר", ו"שמא לא תפנה למחר", אלא אל

ביאורים

1. כי עד מתי יתענה ויזיול. עד מתי יבזבו ויוציא זמנו לריק.
2. הלא צבא לאנוש עלי ארין. פסוק הוא באיוב (ז,א) ופירושו - הרי ימי של האדם בעולם הזה קצובים ויש להם סוף.
3. ותמול עוד לא ישוב. ויום האתמול חולף ואינו, ולא ישוב עוד.
4. מאבד זמנו בחמת עבשו. המאבד זמנו יענש בארס נחש. ואפשר שהכוונה היא שהאדם המאבד זמנו עוסק בהרס ולא בבנייה.
5. מבוקר לערב יוכת שאייה. המאבד זמנו יישבר, ובמקום להביא לצמיחה ישחית את עולמו עד לשממה.
6. יסתער לרוח היום. המאבד זמנו ימצא את עצמו בסוף היום נרגז

תאמר לכשאפנה בעוד רגע אשנה, אלא ברגע זה שאתה מוצא ומצוי לך, חטוף ושנה פרקן, שמא לא תפנה אם תאחר הרגע, וזהו 'כי בחפזון יצאת ממצרים', עכ"ד.

הַיּוֹם ⁷נִבְוֶךְ כְּעוֹטְיָהּ, ⁸וּמָה יִתְרוֹן לוֹ כָּכָל עֵמְלוֹ, ⁹כְּאֲשֶׁר יִשְׁלַט עָלָיו אֲשֶׁר לֹא עָמַל בּוֹ וְלֹא גָדְלוֹ. וְאָמְרוּ בְּיְרוּשָׁלַיִם (שַׁבַּת פּו"ד ה"א): ¹⁰לְמָה הוּא הַמְּשִׁיל כָּל כָּאֵי עוֹלָם לְחִלְדָּה? ¹¹מָה חִלְדָּה גּוֹרְרַת וּמְנַחַת, גּוֹרְרַת וּמְנַחַת, ¹²וְאִינָה יוֹדַעַת לְמִי מְנַחַת, כִּךְ כָּל כָּאֵי עוֹלָם ¹³גּוֹרְרִין וּמְנִיחִין, ¹⁴וְאִינָן יוֹדְעִין לְמִי מְנִיחִין. וְהִינּוּ דְבַתִּיב (תהלים לט, ז): ¹⁵יִצְבֹּר וְלֹא יֵדַע מִי אִסְפָּם, עַד כָּאֵן.

ביאורים

וכועס על עצמו. 7. נבוך כעוטיה. המאבד זמנו יהיה אובד עצות כאדם שמחפש את אבידתו ואינו מוצא. 8. ומה יתרון לו בכל עמלו. איזה רווח הרוויח מכל מאמציו ומכל יגיעתו במסחר ובצבירת ההון? 9. כאשר ישלט עליו אשר לא עמל בו ולא גדלו. כאשר לאחר מיתתו ישלוט היורש בממונו, יורש שלא עמל ולא טרח בצבירתו של ממון זה. 10. למה הוא המשיל כל באי עולם לחולדה. למה הכתוב ממשיל את כל בני האדם לחולדה, שנאמר (תהלים מט, ב): 'שמעו זאת כל העמים האזינו כל יושבי חלד? אלא מה - 11. מה חולדה גוררת ומנחת. שכשם שהחולדה הזאת גוררת מזון רב ומניחה אותו במחבואיה. 12. ואינה יודעת למי מנחת. שהרי היא עצמה אינה זקוקה למזון כה רב. 13. גוררין. אוספים הון. 14. ואינן יודעים למי מניחין. בני האדם אינם יודעים בשביל מי הם צוברים את הונם, כפי שמוכיח אותם הכתוב בפסוק אחר - 15. יצבור ולא ידע מי אוספם. ציטוט זה נחשב המשך לפרק התהלים שמוזכר בו הביטוי 'ושבי חלד' ובו מוכיחים בני קורח את בני האדם על ההשתקעות בחיי הבל ובטרחא אינסופית לאסוף הון, ולבסוף משאירים את הונם ליורשיהם.

חוסן

פרק ב

יהושע

עיונים

חוסן

פרק ב

יהושע

עיונים

ומי שיש לו אשה קראוהו 'נשוי' (עי"ש יג, א). הנה כלפי שקראוהו 'פנוי' פירוש שפנוי הוא מעול ריחיים בצווארו, היה לנו לכנות בעל אשה 'נושא' כי הוא נושא בעול להביא טרף לביתו זו אשתו, ולמה קראוהו 'נשוי' על שם הנישואין?

הנה ראה דרכינו, בנוהג שבעולם הבחורים מתפתים ביצורם הרע לאמר: מתי אעשה אנכי לביתי הנה נא זקנתי ומאין יבא עוזי כנגדי, ומי שלבו פנוי מדאגה, ההיא וכבר נשא אשה ומתפרנס מנכסי תרומות בי נשא, להם ניתנה התורה, ואם יביאנו ה' הלום, כמוני כמוהם, אשא קולי אספוק כף אל כף להשמיע כלמידים, והנה זהו קורא לבעל אשה 'פנוי', שלבו פנה מדאגת נישואין.

ויש מי שאומר לאידך גיסא, התורה ניתנה לבחור הפנוי מדאגה, יקיימו בעצמם פת במלח תאכל ומכתתים רגליהם מעיר לעיר, ואי ביש ליה בהאי מתא אזיל למתא אחרינא, ומי יאמר לו מה יעשה, ומי יתנני כירחי קדם לא נופל אנכי מהם, אבל עתה כתיב (קהלת ט, ט): 'ראה חיים עם האשה אשר אהבת', ודרשו חז"ל (קידושין ל, ב): 'חיים' - זה פרנסה, כדכתיב (משלי כז, כז): 'תן חיים לנערותיך' (וכחולין פד, א), ואם כן 'ראה חיים' בצווארו ויעסוק בתורה, עד כאן דברי היצור. אבל שקך נחלו כל האומרים כן, אבל כן דרך הדבקים בה' ובתורתו אל ימנעוהו מונע, ואל יטרדהו טורד, וכל חפצים לא ישוו, ומהפך כל הדברים לטובה.

כשהוא בחור אומר: מי יודע מה יולד יום, אולי לאחר הנישואין אהיה מוטריד על המחיה ועל הכלכלה, ולא כל אדם זוכה לשתי שולחנות, על כן אעשה הואיל וידי עמדי ואני לעצמי, ואי משום דאגת נישואין לאו ידידי היא, ה' יגמור בעדי. וזהו הפירוש 'אל תאמר לכשאפנה אשנה' כשאהיה פנוי לאחר הנישואין, אז אשנה, 'שמאל לא תפנה', שמאל תטריד אחר כך בטרודת העולם.

ולאחר הנישואין חושב בהיפך, כשהייתי פנוי לא היתה תורתני רצויה ומקובלת כל כך, השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה, שרוי בלא חומה (יבמות סב, ב), והוי שברי כלי ואין השכינה שורה עליו, ואינו ניצל מהרהור עבירה בכל יום, ועכשיו התורה מקובלת ביותר, וצריך אני לזרז עצמי ביותר שלא לאבד ימי חלדי, ואי משום 'בני חיי' ומוזוני, השלך על ה' יהבך, ואמרו הראשונים: איכא קורמא באגמא [- ירקות באגם, ראה עירובין כב, א].

היוצא מזה, הבחור ידמה בעצמו כאילו הוא עכשיו פנוי משום דאגה, וידאג אולי אחר הנישואין ישא עול ברזל על צווארו, וישתדל עכשיו בכל כוחו. ומי שנשא אשה, ולו בנים, ידמה בהיפך, כאילו היה נושא עול בימי בחרותו מהרהורים

16 וְאַחַר צֵאתוֹ מֵהָעוֹלָם - הוּא יִחַבֵּק בְּקִבְרוֹ אֲשֵׁפֶתוֹת,

17 וְשִׂאֲחָרָיו יִשְׁתַּרְעַ בְּחַדְרֵ הַמִּטּוֹת;

18 הוּא יִשְׁבַּע מְרוֹרוֹת פְּתָנִים,

19 וְשִׂאֲחָרָיו יִרְעָה בְּשׁוֹשְׁנִים;

20 מְשׁוֹבְתוֹ תּוֹכִיחֵהוּ, הִבְלוּ יְסוּבְכֵהוּ

- אִו - אִו - אִו בְּעֵינָיו יִרְאֶה וּלְבָבוֹ יִבִּין,

21 כִּי אֵךְ יִרְחִי שְׂוֹא וְשִׁנּוֹת עֲמָל מְנוּ

לוֹ פֶה פְּעוֹלָמוֹ. וְכֵן שְׁלֹמֹה הוּא

אֹמֵר (קהלת ט, י): ^{22(ז)} כֹּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בְּכַחֲךָ

ביאורים

16. ואחר צאתו מהעולם הוא יחבק בקברו אשפתות. אחרי פטירתו מן העולם יישאר האדם חסר כול. הביטוי "יחבק אשפתות" נועד לתאר מי שמוכן לעשות מעשה מביש המעיד על דלי דלות - לחטט באשפה ולחפש אוכל. 17. ושאחרייו ישתרע בחדר המיטות. ואילו יורשו יתענג וישתעשע בירושה שהשאיר אחריו. 18. הוא ישב מרורות פתנים. הוא יספוג רעל נחשים. והיינו, ייסורים של חיבוט הקבר. 19. ושאחרייו ירעה בשושנים. ויורשו יתענג בירושתו. 20. משובתו תוכיחהו הבלו יסובכהו. אז, לאחר מיתתו, ייווכח עד כמה הרבה לחטוא ולעסוק במעשי שובבות של הבל, ודברי השטות חסרי הערך שאסף כל ימי חייו יקיפוהו ויסובבוהו. 21. כי אך ירחי שוא ושנות עמל מנו לו פה בעולמו. אז יגלה כי חודשים שבזבז בדברים שאין בהם תועלת ושנים שעמל בהם לריק ולהבל נמנו לו ועברו עליו במשך חייו בזה העולם. 22. כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה. כל מה שיש באפשרותך לעשות כדי למלא את רצון קונך - עשה, כל עוד כוחך במונתך.

חוסן

פרק ב

יהושע

עיונים

עֲשֵׂה, ²³כִּי אֵין מַעֲשֵׂה וְחֶשְׁבוֹן וְדַעַת וְחֶכְמָה בְּשִׂאֵל אֲשֶׁר אֵתָה הַלֵּךְ שְׂמָחָה. וְאָמַר (שם יב, א): ²⁴”וְזָכַר אֵת בּוֹרְאֵיךָ בִּימֵי בַחֲוֵרְתֶיךָ, עַד אֲשֶׁר לֹא יָבֹאוּ יְמֵי הַרְעָה ²⁵וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין לִי כָהֵם חֶפְזִי”.

וכדומה ועכשיו הוא פנוי, ולכן קוראים לבחור 'פנוי' באמת, ולבעל אשה 'נשוי', שהיה פעם אחת נושא עול ולא עתה. והיינו דקאמר הלל: 'אם אין אני לי, היינו לאחר הנישואין שאז אהיה משועבד לאשתי, ואז 'מי לי' ילמוד בשבילי, כך אמר בימי בחרותו, ואחר כך אמר בהיפוך: 'כשאני לעצמי' היינו כשהייתי בחור 'מה אני', מה נחשבת תורתי אז, על כן בכל זמן שהיה עומד היה אומר: 'אם לא עכשיו אימתי, עכ"ד.

ביאורים

23. כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאל אשר אתה הולך שמה. שהרי לאחר המוות לא תוכל עוד לקיים מצוות ובהיותך בקבר, שאלו אתה צועד כל חיין, לא יועילו לך תחבולות וערמה ופקחות לזכות ולהינצל בדין. על פי דברי רש"י, אפשר להסביר פסוק זה בדרך אחרת: בשאל ובמוות שאתה צועד אליהם אין דרך לזכות אותך. אם תעשה רצון קונן בעורך בחיים - "אין... חשבון" שידאיג אותך. סומך ובטוח תהיה במה שצברת לך, ואם תהיה רשע - "אין מעשה... דעת וחכמה" שיוכלו לתקן את המעוות שעשית בעורך בחיים.
24. וזכור את בוראיך בימי בחרותיך עד אשר לא יבואו ימי הרעה. ומלא את חובותיך כלפי הבורא כל עוד אתה במלוא כוחך, בטרם יגיעו ימי הזקנה והחולשה.
25. והגיעו שנים אשר תאמר אין לי כהם חפזי. כל עוד אתה חי, זכור שעוד יבואו ימים שלאחר יום המוות, ובהם לא יהיו בחירה ורצון ביד האדם, וכאמור לעיל.

עיונים

חוסן

פרק ג

יהושע

א. עת הקבוע. "אם בחקתי תלכו" (ויקרא כו, ג). פירש ה'כלי יקר': "בקבוע עתים לתורה, והוא מרגיל עצמו לבוא לבית המדרש בעת ידוע עד שנעשה הדבר לטבע לרגליו".

בְּעֶסֶק

פֶּרֶק ג

הַתּוֹרָה יִמְצְאוּ זְמַנִּים שׁוֹנִים: ^(א)עַת הַקְּבוּעַ

וענין הקביעות נפסק בשלחן ערוך (יו"ד סי' רמו ס"א) שחייב לקבוע זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה. וענינו הוא, שיקבע לו זמן ידוע לתורה, שלא לשנותו בשום אופן, אפילו סבור הוא להרויח הרבה (או"ח סי' קנה ס"א). וכתב ה'חפץ חיים' ב'שמירת הלשון' (שער התורה פ"א): "לא לחנם נמשלה התורה ללחם, דכתיב (משלי ט, ה): 'לכו לחמו בלחמי, לומר לך, כשם שלחם הוא סועד הלב כמו שכתוב (תהלים קד, טו): 'ולחם לבב אנוש יסעד', ואם לא יאכל לחם יום או יומיים, נחלש לבו, וכל שכן אם לא יאכל לחם שבוע, נחלש לבו מאד, וקשה לו להשיג הכוחות שאבד על ידי זה, כן ממש לימוד התורה הוא סועד את נפש הקדושה שיש באיש הישראלי, ואם לא ילמד איזה ימים, וכל שכן שבוע שלם, נחלשת עד מאד, על כן צריך להיזהר עד מאד, שלא לבטל את הקביעות אפילו יום אחד. ולבד שזה הוא היזק ליום השני ושלישי שאחר זה, כי קרוב הדבר שגם בהם לא ילמד, כמו שאמרו חז"ל (ירושלמי סוף ברכות): במליצת התורה שאומרת: 'אם תעובני יום, וימים אעזבך, וקשה לו מאד אחר כך להתגבר על יצרו מחדש ולקבוע עתים לתורה, אלא אפילו אותם הימים שהוא לומד, אם הקביעות אינה בתמידות, אין רוח הקדושה שורה כל כך על הלימוד ההוא, מה שאין כן אם הקביעות שלו היא בתמידות, קדושה גדולה ונוראה שורה על כל לימוד ולימוד. על כן, אם מחמת דוחק גדול מוכרח לבטל באיזה יום הקביעות שלו, יהיה עליו ממש כמו חוב, וימחר לפרוע במעת לעת זה, כמו דאיתא בעירובין (סה, א) על רב אחא בר יעקב, דהוה יזיף (ביממא) ופרע (בליליא), וכפירוש רש"י שם, שכשהיה טרוד לפרנסתו, לוזה מזמנו ביום, והיה פורע בלילה קביעת עתו ללימוד התורה, עכ"ל.

ביאורים

1. עת הקבוע ועת ההודמן. ניתן לחלק את זמן לימוד התורה לשניים: זמן

חוסן

פרק ג

יהושע

ועת ההודמן. כמו שהוא הענין ברב הסוחרים, כי יש להם שני מסחרים: קבוע וארעי, הקבוע - יחזיק במעוזו במעוזו כחו, יכוננהו, יבוננהו, יצננהו פאיסון בת עין. לא יעצרהו כל מצוק לכסף, ולא יפריעהו שום אהבה בתענוגים, כי הוא לחמו ושמלתו, ספוקו וכל קנינו, אושרו ואשר בניו אחריו. אולם, מסחר העראי הוא אשר יקרה לעתים איזה מסחר וקנין שאינו תדירי אצלו - הנה בגללו לא יפריזו בחותיו כל כך, ועם כל זה יגש אליו לאחזו בו פאומרו: לא אעזבהו כי פרכה בו.

ביאורים

קבוע ללימוד התורה, וזמנים מזדמנים בשעות של פנאי. 2. יחזיק במעוזו במעוזו כוחו. בזמן הקבוע למסחר משתדל האדם להשתקע בעסקיו בכל כוחו. 3. יבוננהו. יעמיד את עסקיו על כנם ויכין להם בסיס יציב. 4. יבוננהו. יתבונן כיצד לפתח את עסקיו. 5. יצרנו כאישון בת עין. וישמור עליהם מפני משברים או מתחרים בהזיות רבה, כשם שהוא שומר על בבת עינו. 6. לא יעצרהו כל מצוק לכסף. כל מחסור והעדור לא יעמדו בדרכו להרוויח כספו. 7. ולא יפריעהו שום אהבה בתענוגים. לא יתבטל מעסקיו בשל כל תענוג שהוא. 8. כי הוא לחמו ושמלתו ספוקו וכל קנינו אושרו ואשר בניו אחריו. כי רווחי מסחרו הקבוע נועדו לקניית לחם, בגד ושאר הצרכים הכרחיים. העסקים הקבועים הם מקור פרנסתו ובהם תלויה כלכלת אנשי ביתו. 9. וקנין שאינו תדירי. עסקים מסוג אחר הם אלו המזדמנים, הם בבחינת מסחר שאינו תמידי ולא קבוע. 10. הנה בגללו לא יפריזו בחותיו כל כך. הנה בעבור זה לא יתאמץ כל כך בעסקים המזדמנים ולא ישתדל במלאכתם בכל כוחו. 11. ועם כל זה יגש אליו לאחזו בו. ולמרות זאת - לא ישתמש מלעסוק גם בהזדמנויות כלכליות אקראיות, כי הן עשויות להניב רווחים נאים.

עיונים

חוסן

פרק ג

יהושע

ב. יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ. כתב השו"ע (או"ח סי' קנו ס"א): "אחר כך ילך לעסקיו, שכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, כי העוני יעבירונו על דעת קונו, ומכל מקום לא יעשה מלאכתו עיקר, אלא עראי, ותורתו קבע, וזה וזה יתקיים בידו". וכתב ה'משנה ברורה' (סי' קנו סק"ב): אלא יעשה רק כדי פרנסתו. אך זוה גופא צריך להיזהר מפיתוי היצר, שמפתהו שכל היום צריך השתדלות על הרווחה זו. והעיקר, שיתבונן בעצמו מה הוא הכרח האמיתי שאי אפשר בלעדו, ואז יכול להתקיים בידו שיהא מלאכתו עראי ותורתו עיקר, עכ"ל.

וב'שער הציון' (סק"ג) כתב: "וכדי שלא ירמה אותו היצר, יתבונן, אילו הוא היה מתחייב לזון את חברו ולהלבישו לפי ערכו, מה היה אומר אז איזה דבר הוא הכרח".

ובחובת ההתבוננות בזה, כתב בספרו 'שם עולם' (ח"א שער החזקת התורה פי"ג בהערה) שסיבת מיעוט ידיעת האדם בתורה היא שמשקיע את ראשו בבגדים נאים ומאכלים כדרך העשירים, וחושב שזה הכרח. וכשואלים לאדם בשעת הדין על ידיעת כל התורה, אין זה אלא מחמת שיכול לדעת הכל רק החליף את הכוחות והדעת שנתנו לו בדברי מותרות, ובעיונותינו הרבים דפי הש"ס פרושים אצלנו על כותלי בתינו היפים והכיסאות והשולחנות המפוארים, כי יכולנו להשקיע כוחותינו בלימוד התורה, עכ"ל.

ביאורים

12. קביעת עתים להגיונה. זהו הזמן האחד ללימוד התורה: הקפדה על הקדשת זמן קבוע ללימוד תורה בכל יום. 13. יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ. יפה השילוב של תלמוד תורה עם מלאכה או סחורה, משום 'שיגיעת שניהם' - היגיעה בתורה המתשת כוחו של אדם והיגיעה במלאכה המפרכת את גופו - ההתייגעות בשתי אלו 'משכת עונו' - מרחיקה מן האדם את היצר הרע.

חוסן

פרק ג

יהושע

עיונים

חוסן

פרק ג

יהושע

לו¹⁴ שַׁבָּאוֹתָיו הָעֵת ¹⁵ לֹא יִשְׁבִּיתֶהוּ ג. אִין חֲמֵי לְמִיתֵי דְכָר, ¹⁶ וְלֹא יִטְרִידֶהוּ רַעִיּוֹן. ¹⁷ כִּי קָרוֹשׁ הוּא לֵה', ¹⁸ אֲשֶׁר הִזִּירוּ מִכָּל מַשָּׁךְ זְמַנּוֹ בְּעוֹלָמוֹ. וּכְמוֹ שְׁאֶמְרוּ בְּרוּשְׁלָמִי (כּוּטָה פ"ט ה"ג) אָמַר רַב זְעִירָא: ¹⁹ אֲנָשִׁי אֲמַנָּה - תּוֹרָה, ²⁰ כְּהָדָא חַד רַבִּי הוּי קָרִי לִיה לְאַחֵיהּ בְּצוּר. ²¹ וְהוּי צוֹחִין בְּפִרְגָּמְטִיא. ²² וְהוּי אָמַר: לִית אֲנָא מְכַבֵּל עֲנַתִּיהּ, ^{23(a)} אִין חֲמֵי לְמִיתֵי, מִיתֵי הוּא, עַד כָּאן.

ביאורים

14. שבאותו העת. שקבע לעצמו לעסק התורה. 15. לא ישביתהו דבר. ראוי לאדם לקבל על עצמו שלא יבטל זמן זה לשום עניין שבעולם ושום סיבה אינה מספיקה כדי לבטל זמן זה. 16. ולא יטרידהו רעיון. לא ייתן למחשבות זרות להטרידו בשעת הלימוד, אלא ירכז את כל מחשבתו בשעה זו אך ורק בלימוד התורה. 17. כי קרוש הוא לה'. הזמן הקבוע צריך להיות מוקדש כולו לה' וללימוד התורה. 18. אשר הזירו מכל משך זמנו בעולמו. כי זה הזמן שהפריש האדם מכל עיתותיו לשם עסק התורה. 19. אנשי אמנה תורה. בני אדם העוסקים בתורה והם מאמנים ובוטחים בה' שיתן להם פרנסתם, אף על פי שהם בטלים מעסקיהם (פני משה; יפה מראה). פירוש אחר: אנשי אמנה תורה - אנשים שתורתם אומנותם, והם בזים לכל האומנויות מתוך ביטחון שה' ייתן להם פרנסתם (קרבן העדה). 20. כהדא חד רבי הוי קרי ליה לאחיה בצור. כמו המעשה במלמד אחד שהיה קורא במקרא לאחיו ומלמדו בעיר צור. 21. והוין צוחין בפירגמטיא. והיו הקונים צועקים למלמד שיבוא למכור את סחורתו. 22. והוי אמר לית אנא מכביל ענתיה. והיה אומר: אין אני מפסיק את שעת הקביעות של לימוד התורה. 23. אין חמי למיתי מיתי הוא. אם ראוי לבוא לי רוח, יבוא בכל מקרה. [ה'משנה ברורה] (קנה, א) מצטט גמרא זו כשהוא דן בדברי ה"שולחן ערוך" שלא יבטל אדם את הזמן הקבוע ללימוד, אפילו הוא סבור שמזדמן לו רוח גדול באותה שעה].

עיונים

ה'קרבן עדה' שם: היה אומר, אין אני מבטל השעה שקבעתי ללימוד התורה בשביל הרווחת ממון, אם ראוי שיבוא לי רוח, יבוא הוא מעצמו מהקב"ה אף לאחר שאגמור קביעות לימודי, וזהו הנקרא 'תורתו אומנותו', שמבזה כל האומנות, ובוטח בה' שיתן לו פרנסתו.

וכתב ה'חפץ חיים' ב'שמירת הלשון' (ח"א שער התבונה פ"ט): "הנה זה דבר שהשכל יחייבהו ודאי, כי איך יתכן שהקב"ה יגרע מן האדם מזונו שקבע לו בראש השנה עבור שלא רצה לבטל הזמן הקבוע לו לתורה. ואפילו אם אירע לו שעל ידי קביעת עתים שלו נסבב לו מניעת הריווח ביום זה, אף על פי כן אל ידאג מזה, כי הרבה סיבות יש למקום, ואם לא ביום זה, ייתן לו ביום אחר, וידע לנכון, כי עד כלות זמן הקבוע לטרף של שנה זו, והוא עד ראש השנה, כמו שאמרו חז"ל, בוודאי משלם מה שנגזר לו מן השמים. ואין החריצות וההשתדלות ביותר מועיל מאומה, כי בוודאי לא יתווסף לו מאומה על ידי זה שיעבור על רצונו של הקב"ה, ויפריע את העת הקבועה לו לדברי תורה, וכן מליתן ממונו לצדקה וכדומה, אם לא מי שכפר לגמרי בה' ובהשגחתו, שעליו כתיב: 'ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו'.

ואפילו אם הוא רואה שיש איזה אנשים שמבטלים לגמרי מלימודם ומצליחים בעסקם, יתבונן היטב תמיד בעניינם ויראה, שכמה פעמים יזדמן להם סיבובים שיבוא עליהם גייס וכדומה מעניני הסיבובים, ויכלה הרבה מממונם על ידי זה, והוא מה שקיבץ את המעות שאינן שלו (כמו שאמר הכתוב: 'עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבונו'), או בזמן שאינו שלו, כי היה לו ליחיד עת זה לתורה ולעבודת ה'. כמו דאיאת באבות דרבי נתן (פרק כט) וזה לשונו: כל הבוטל מדברי תורה, מוסרין לו בטלנין כנגדו [- שיבטלו אותו מעניניו שעמל בהן עד עתה], כגון: ארי וזאב ונמר וברדלס ונחש, והגייסות והלסטים באין מקיפין אותו, ונפרעים ממנו, שנאמר: 'אך יש אלהים שופטים בארץ' עכ"ל. והוא מדה כנגד מדה, דתחת שהוא מבטל מתורה ועמל לאסוף הון רב, מוסרים לו בטלנין כנגדו, שיבטלו אותו מעניניו שעמל בהן עד עתה, דאפילו אם אין הורגים אותו הארי והזאב, נסבב לו על כל פנים על ידם הפסד בממונו, כגון שצריך לברוח מהם ולהפקיר את רכושו, או לרפאות את עצמו ממכותם. ופעמים רבות נסבב לו מן השמים יסורים רבים ומחלות גדולות, עד שלבסוף מוציא אותן המעות שלא רצה ליתן לצדקה, וכמאמרם: 'ביתא דלא פתוח לעניא - פתוח לאסיא'. וגם זה גופא בא לפעמים

חוסן

פרק ג

יהושע

עיונים

וְאֵלֶיךָ, נִמְצָא לֹא עוֹד מִסְחָר בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה, וְהוּא אַחַר אֲשֶׁר יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ בְּשַׁעַת הַקְּבוּעַ לּוֹ, וְגַם מֵעֵסְקֵי זְמַנּוֹ הוּא מִפְּנֵי מִכָּל צָר, הֵנָּה נִכּוֹן לּוֹ מְאֹד לְכָל יֵאבֵד אִם זְמַנּוֹ הַשּׁוֹקֵעַ בְּתוֹהוּ, אַחֲרָי אֲשֶׁר יֵשׁ לּוֹ עֵתָה בְּמַה לְקַנּוֹת דְּבָרֵי תוֹרָה בְּהִרְוָחָהּ, וְיֵשׁ לּוֹ לְזִמְן מוֹצֵא²⁸ וְלִשְׁקִידָה מְקוֹם. וְיָטוּב לּוֹ

עבור ביטול תורה, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות ה, א): 'אם רואה אדם שיסורין באין עליו, יפשפש במעשיו, יפשפש ולא מצא, יתלה בביטול תורה'.
ואם כן אחי, למה לך לקבץ מעות שאינן שלך, או לעכב מהמעות שאתה צריך ליתן לחלקו של הקב"ה, והיא הצדקה, או לגזול מהזמן שאתה צריך לייחד לשמו של הקב"ה ולקבץ בזה הזמן מעות, אשר לבסוף תוכרח להחזירם על ידי יסורים וצרות [כגון גייסות ומחלות רח"ל וכנ"ל], ולשמוח אשר נפשך נשאת לך בחיים מהן. כללו של דבר, העולם ומלואו של הקב"ה, והוא ברא כל הברואים לכבודו, כמו שאמר הכתוב 'כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתי' וגו', ובוודאי לא יגרע ממנו שם סיבה אפילו בזה העולם שיגמר רצונו בין לטוב בין למוטב, ולזה אמר הכתוב: 'בטח בה' ועשה טוב', עכ"ל הח"ח.

ביאורים

24. עוֹד מִסְחָר בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה. זמן נוסף שניתן לנצל ללימוד התורה ולהרוויח את שכר הלימוד. 25. וְגַם מֵעֵסְקֵי זְמַנּוֹ הוּא מִפְּנֵי מִכָּל צָר. כאשר הוא פנוי מעסקי פרנסתו. 26. הַשּׁוֹקֵעַ בְּתוֹהוּ. טבעו של הזמן שהוא חולף והולך לאיבוד, מתבזבז לשווא ואינו חוזר עוד. לכן כדאי לנצל את הזמן שהתפנה לפתע ללימוד התורה. 27. וְיֵשׁ לּוֹ לְזִמְן מוֹצֵא. יש לו מוצא ודרך איך לנצל את הזמן הפנוי. 28. וְלִשְׁקִידָה מְקוֹם. ויש לשקידה אפשרות להתקיים. כשנקרית ההזדמנות - יש לנצל אותה. 29. וְיָטוּב לּוֹ לְאֵחָז בּוֹה. הדרך הטובה היא להקדיש את שתי העיתים ללימוד התורה: הן בשעות הקבועות, והן -

עיונים

חוסן

פרק ג

יהושע

לְאֵחָז בּוֹה בְּשַׁעַת הַקְּבוּעָה לּוֹ, וְגַם מִזֶּה אֵל תַּנַּח יְדוֹ בְּעֵתוֹת הַמְּקַרְיִים. וּבְאֵלֶיךָ³¹ רָאָה זֶה רְעָה הוֹלָה אֲשֶׁר בְּקָבַע לּוֹ אָדָם עֵת אִם שְׁעוֹר לְלַמֵּד - הֵנָּה אַחַר שְׁשֻׁלָם וּפְרַע חוֹבוֹ, וְיִמְצָא אֵת עֲצָמוֹ בֵּין חוֹרֵין מִמְּנֵה כָּל הַיּוֹם, אֵף כִּי בְּכַמָּה מִשְׁעוֹתָיו הוּא פְּנוּי מִכָּל מִסְחָר וְטוֹרָה, וְיִבְקֹשׁ לּוֹ אִם לְבַלּוֹת זְמַנּוֹ בְּתוֹהוּ וְהִבֵּל: (ה) יִשְׁמַח

ד. ישמח כמוצא להקת אנשים משיחיים. התשוקה לְדַבֵּר דברים בטלים ביאר הגר"א (משלי א, כג) על הפסוק: 'הנה אביעה לכם רוחי', וזה לשונו: "נגד בעלי הלצון ויושבי קרנות שאין להם תאוות עולם הזה, אלא הלצון חמד להם, כי רוחם לא נחה ולא שקטה עד שידברו דברי הלצון, ומזה להם נחת

רוח. והטעם, מפני שבכל דבר שאדם עושה, נותנים לו רוח ממרום, והוא המסייע אותו לעשות עוד דברים כאלו, וזה הרוח אינו נח ושקט עד שעושה עוד דברים כאלה, והוא נוהג מהם, ומזה יש לו נחת רוח, הן בדבר מצוה או בדבר עבירה. וזהו 'עבירה גוררת עבירה ומצוה גוררת מצוה'. וכל דבר עבירה שהיא גדולה, גם הרוח הבא ממנה היא גדולה, ומתאוה יותר לעבירה עוד. וכן בדבר מצוה גדולה, בא רוח ממרום, קדוש מאוד, ומתאוה מאוד למצוה, ונהנה מאוד מחמת זה ממצוות. וידוע שהמצוה הגדולה מכל המצוות היא לימוד התורה, ולהיפך - דברים בטלים וליצנות שהוא היפך התורה, ולכן יש הנאה מדברים בטלים וליצנות יותר מכל העבירות אף שאין בזה עולם הזה, אך מחמת שהרוח הטומאה גדולה עד מאוד,

ביאורים

30. וְגַם מִזֶּה אֵל תַּנַּח יְדוֹ בְּעֵתוֹת הַמְּקַרְיִים. כשנקרית שעה פנויה במפתיע כהזדמנות אקראית. 31. רָאָה זֶה רְעָה הוֹלָה. זה הרגל רע. 32. יִמְצָא אֵת עֲצָמוֹ בֵּין חוֹרֵין מִמְּנֵה כָּל הַיּוֹם. כיוון שפרע האדם את חובו בקביעת עתים לתורה בשעות הקבועות, הוא חש עצמו בשאר שעות היום פטור ומשוחרר מן החובה לעסוק בתורה.

חוסן

פרק ג

יהושע

עיונים

בְּמוֹצָאוֹ ³³ **לְהִקֵּת אֲנָשִׁים מְשִׁיחִים,**
או ³⁴ **חֶבֶל עֲלִיזִים,** ³⁵ **כִּי יִסְעֶוּהוּ**
לְקָצֵר עָלָיו מִשֶּׁךְ חֲלָדוֹ הָאֲרָבִים לוֹ.

³⁶ **וַיַּהֲרֹגְלֵהוּ הָרַע הַזֶּה** ³⁷ **יִזְלַל בְּעֵינָיו**
הָאָדָם עֵתוֹת זְמַנּוֹ
הַיָּקָר, ³⁸ **לְבַל יַחֹשׂ אָנָּה יַפְנּוּ, וְלִבַּל**
יִתֵּן לֵב אָנָּה יִלְכּוּ לָהֶם, ³⁹ **וּמִתּוֹךְ כֶּף**
נִלְכַּד בְּשַׁחֲתוֹת עוֹן הַחֲמוּר וַיַּהֲרֹא
⁴⁰ **שָׁל** ^(ח) **אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה**

והיא כמעין הנובע - היפוך התורה שהיא כמעין הנובע. זה אומר, הלא אין בזה "עולם הזה" כלל, רק ההנאה היא מחמת שהוא היפוך התורה, והיא עבירה גדולה, והרוח נובע. "הנה אביעה לכם רוח" - ואז יהיה לכם על ידי רוח הקודש ההנאה הגדולה כמעין נובע, ובוודאי תהיה הנאה יותר גדולה מזה, כי התורה כנגד כולם, והנאת רוח

הקודש גדולה מרוח הטומאה מפני שזוהי הנאה אמיתית, "עכ"ל. ה. אפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, בפרשת שלח (במדבר טו, לא) נאמר: "כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש היא עונה בה". במבט

ביאורים

33. להקת אנשים משיחים. חבורת אנשים משוחחים. 34. חבל עליזים. קבוצת אנשים שמחים ומתבדחים. 35. כי יסיעוהו לקצר עליו משך ימי חלדו הארוכים לו. ישמח בחברתם של אלו, משום שהם מסייעים לו להעביר בנעימים את זמנו הפנוי, הנדמה בעיניו ארוך ומתמשך. 36. וההרגל הרע הזה. ההרגל לזלול בזמני הפנאי שבהם האדם פטור הן מעסקי פרנסתו והן מחובתו לעמוד בזמני הלימוד הקבועים. 37. יזלול בעיני האדם עתות זמנו היקר. יביא אותו לזלול ביקרת הזמן, ולא יראה עוד את הזמן כדבר רב ערך שיש לנצלו. 38. לבל יחוש אנה יפנו. הוא לא יחשוש לאן נעלמו עיתותיו ואין התבזבז זמנו. 39. ומתוך כך נלכד בשחיתות עוון. ומתוך שהוא בטל מדברי תורה בזמני הפנאי שהם מעבר לחובתו לקביעת עיתים לתורה, הוא נתפס בעוון - 40. של אפשר לו

חוסן

פרק ג

יהושע

עיונים

וְאִינוּ עוֹסְקִים. ⁴¹ **וְהוּא מִהַשְׁלֵשָׁה**
שֶׁהַקְדוּשׁ כְּרוּךְ הוּא בּוֹכָה עֲלֵיהֶן
בְּכָל יוֹם. וּבְמִדְרָשׁ שְׁמוּאֵל רִבְתָּא
(פ"א) רבי פנחס ורבי חלקיה בשם
רבי סימון: ⁴² **הַעוֹשָׂה תּוֹרָתוֹ עֵתִים**
(פְּרוּשׁ: שָׁבַל שָׂאֵר שְׁעוֹת הַיּוֹם פּוֹטֵר

ראשון נדמה, שהנכלל ב"כי דבר ה' בזה" הוא בוודאי מי שהשחית את מעשיו והפר את התורה. אמנם הגמרא בסנהדרין (צט, א) מביאה כמה דעות מי נכלל בזה, ולהלכה הובאה דעת רבי

ישמעאל ש"כי דבר ה' בזה" זה כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק (רמב"ם הל' ת"ת פ"ג הל' יג, וש"ע י"ד סי' רמו סעי' כה).

רבינו יונה ב'שערי תשובה' (שער ג אות קעז) כתב על הקובע עצמו לשיחה בטילה ובטל מדברי תורה, וז"ל: "יש בדבר הזה דרכי מוות, כי אין לא זכר ולא שם על ליבו כי בעיתים ההם אשר הוא משחיתם, יוכל להשיג הנעימות, ולקנות חיי עולם... כי אשמת הביטול מן התורה בעת היכולת לעסוק בה, אש הוא עד אבדון תאכל, כאשר אמרו: "כי דבר ה' בזה" על כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק".

חז"ל במסכת אבות (פ"ג מ"ב) אמרו: "שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה, הרי זה מושב ליצים, שנאמר: 'ובמושב ליצים לא ישב'". ויש להבין, וכי שניים שיושבים ומשוחחים בעיני עולם הזה, ליצנות יש בזה? אלא ש'ליצנות' פירושה זלזול. אין מתלוצצים מאדם שיש הערכה כלפיו. כך מי שיש לו אפשרות ללמוד תורה ואינו מנצל אפשרות זו, סימן הוא שאיננו מבין את ערך התורה, וזהו הגורם לזלזול בתורה (שפתי חיים ח"א עמ' שח).

ביאורים

- לעסוק בתורה ואינו עוסק. של מי שיש לו אפשרות לעסוק בתורה ואינו עוסק בה. 41. והוא מהשלשה שהקדוש ברוך הוא בוכה עליהן בכל יום. כמבואר במסכת חגיגה (ה, ב): "תנו רבנן: שלשה הקב"ה בוכה עליהן בכל יום: על שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק (בה)...". 42. העושה תורתו עתים. הלומד תורה רק בעתים (בזמנים) מסוימות, אף על פי שביכולתו ללמוד תורה בכל שעות היום.

חוסן

פרק ג

יהושע

עיונים

חוסן

פרק ג

יהושע

עצמו כמנה), ⁴³הרי זה מפר ברית, ⁴⁴שנאמר (תהלים קיט, קכו): ⁴⁵עַתָּה לַעֲשׂוֹת לְה', הַפְּרוּ תוֹרַתְךָ, אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: ⁴⁶⁽¹⁾מָה הַתִּינוּק הַזֶּה מִבְּקֵשׁ לֵאכֹל (בִּירוּשָׁלַיִם: לִינוּק) בְּכָל שְׁעוֹת הַיּוֹם, כִּף אָדָם צָרִיךְ לְהִיזֵת

ו. מה התינוק הזה מבקש לאכול בכל שעות היום. בירושלמי (ברכות ט, ה) הגירסא: "מה התינוק הזה צריך לינוק בכל שעה שביום". ה'פה מראה' מבאר מדוע תינוק זקוק לינוק בכל שעה ושעה, לעומת מבוגר

שדי לו לאכול בזמנים מסוימים, ומדוע לימוד תורה דומה למאכלו של תינוק דוקא. א) החלב שהתינוק יונק הוא מאכל עדין המתעכל מהר, לעומת מאכלים כבדים של מבוגר השוהים בגוף זמן ממושך; אף חכמת התורה דקה מאד, ונאמר בעניינה (משלי כג, ה): 'התעיף (- תניד עפעף) עיניך בו ואיננו', ואמרו חכמים (חגיגה טו, א), שדברי תורה קשים לקנותם ככלי זהב, ונוחים לאבדם ככלי זכוכית. ב) תינוק זקוק למאכל לא רק כדי להתקיים, אלא גם כדי לגדול, ולכן עליו לאכול בכל שעה; כך האדם, בכל עת צריך להוסיף בשלמות נפשו על ידי לימוד התורה. וראה עוד בדבריו.

ביאורים

43. הרי זה מפר ברית. אמנם אדם זה לומד תורה - הוא עושה זאת בזמנים הקבועים לו ללימודה - ועם זאת הריהו מפר את הברית שכרת הקב"ה בעניין לימוד תורה, אותה ברית האומרת ש"אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת" (ירמיהו לג, כה). (פני משה) 44. שנאמר. מהו המקור לכך? שנאמר -. 45. עת לעשות לה' הפרו תורתך. שפירושו, 'הפרו תורתך' - האנשים הקובעים עת מסוימת "לעשות לה" ובכך פוטרם את עצמם מלימוד התורה בכל זמן אחר שמזדמן להם, וכלשונו של רש"י (תהלים קיט, קכו): "איש פנוי [ממלאכה] וטיילן העושה תורתו עיתים, [הריהו] מפר ברית, שאדם פנוי צריך להיות יגע בתורה כל שעות היום 46. מה התינוק הזה מבקש לאכול בכל שעות היום. בירושלמי (ברכות ט, ה) הגירסא: "מה התינוק הזה צריך לינוק בכל שעה שביום".

יִנַּע בַּתּוֹרָה ⁴⁷בְּכָל שְׁעוֹת הַיּוֹם. ⁴⁸וּמִי זֶה סָגַר בְּפִנּוּי בְּעֵתוֹת הָהֵם דְּלִתּוֹת בֵּית מִדְרָשׁוֹ - ⁴⁹מִי זֶה צָר תְּעוּדָה אֲזַ וְחַתֵּם תּוֹרָה מִלְּמוּדוֹ - ⁵⁰מִי זֶה פָּרַשׁ רִשְׁת לְרַגְלָיו וּכְלָאֵם בְּסוּגַר, לְבָלִי תַת לָהֶם מַחְלָכִים בֵּית ה' - ⁵¹הֲלֹא רַעִיוֹנוֹ הַמִּתְעַה אֹתוֹ לְבָלִי אֲחֻז בַּתּוֹרָה בְּשְׁעוֹתָיו הַפְּנוּיוֹת, ⁵²וְהִסְתַּפֵּק בְּמַעַט בְּשַׁעָה הַקְּבוּעָה לוֹ.

ביאורים

47. ככל שעות היום. בשעותיו הפנויות בידו מעסקו לפרנסתו (שהרי מדובר באדם שעול הפרנסה על צווארו). 48. ומי זה סגר בפניו בעתות ההם דלתות בית מדרשו. בתמיה. והכוונה להוכיח את האדם ולתובעו: וכי היה מי שהפריע לך ללמוד בעיתות שבהן אתה פנוי?! 49. מי זה צר תעודה אז וחתם תורה מלימודו. מי קשר (צרו) את התורה הקדושה וסגר אותה בלי לתת לך אפשרות ללמוד בה?! 50. מי זה פרש רשת לרגליו וכלאם בסוגר לבלי תת להם מחלכים בית ה'. האם היה מי שמנע מן האדם את האפשרות ללכת לבית המדרש: שם מלכות לרגליו או כלא אותו?! 51. הלא רעיונו המתעה אותו. הלא רק מחשבתו היא אשר מתעה אותו. 52. והסתפק במועט בשעה הקבועה לו. והיא, אותה מחשבה, אומרת לו שדי לו בשעות הלימוד הקבועות ואין לו צורך לנצל ללימוד זמנים מזדמנים.

חוסן

פרק ג

יהושע

עיונים

הָבֵא בְּךָ תִּלְמוּד לִזְמַר (שם ח): "גַּם בֵּן וְאָח אֵין לִי". וְעַל בֶּן נִבּוֹן לֹא לְאָדָם לְהַשְׁקִיף עַל זְמַנוּ בְּעֵין הַדְּרָתָה. וּכְמוֹ שֶׁצָּרִיךְ שְׂיִהְיֶה יָקָר בְּעֵינָיו עַת קְבִיעָתוֹ לְתִלְמוּדוֹ, (ג) בֶּן לֹא יִזְלַל בְּיָתֶר מִשֶּׁךְ זְמַנוּ בְּעַתּוֹת הַפְּנּוּיּוֹת לֹא.

ג. בן לא יזלול ביתר משך זמנו בעתות הפנויות לו. כתב השל"ה (מסכת שבועות פרק נר מצוה אות יא): במדרש [אמרו], רב פנחס בשם רבי חלקיאי אמר: הקובע עיתים לתורה מיפר תורה, שנאמר (תהלים קיט, קכו): 'עת לעשות לה' הפרו תורתך'. עכ"ל, ולכאורה תמוה, דהא קביעות עיתים לתורה היא המעלה הראשונה שעליה האדם נשאל בתחילת דינו (שבת לא, א)?

אלא לא קשיא, אדם שהוא פנוי מעסקי הזמן ואינו טרוד במחייתו, מחויב ללמוד יומם ולילה בלי ביטול רגע כמימריה, רק הזמן שמתפלל והאכילה ומעט שינה, ואם הוא רוצה לקבוע עת, הוא מיפר התורה, רק תמיד בתורת ה' יהיה חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה, וענין מעלת קביעות העיתים נאמר על מי שטרוד במחייתו או במלאכתו, אזי על כל פנים יקבע עיתים לתורה, ואמר 'קובע עיתים' לשון רבים, ולא אמר 'קובע עת', כי לא די בקביעת עת אחת, רק יהיה לו הרבה עיתים בכל יום, דהיינו בכל העתות שהוא פנוי מעסקיו וצרכיו, עכ"ל השל"ה.

ומבואר בדבר השל"ה שבלימוד התורה ישנם שתי דרגות: אדם שפנוי מעסקי הזמן ואינו טרוד במחייתו, מחויב ללמוד יומם ולילה בלי ביטול רגע כמימריה, מלבד זמן תפילה אכילה ושינה. ואילו אדם העסוק במלאכתו להביא טרף לביתו, עליו לקבוע זמן קבוע ללימוד התורה, אך גם הוא לא די לו בקביעות עת אחת ביום, אלא צריך שיהיה לו כמה עיתים, שבכל עת שפנוי מעסקיו וצרכיו יעסוק בתורה.

ביאורים

אותו בעודו נתון בצער עונשי הגיהנום? 17. להשקיף על זמנו בעין חודרת. להביט ולהתבונן בכנות ובעמקות.

עיונים

חוסן

פרק ג

יהושע

18 וְהַמְשַׁכִּיל עַל דְּרָכָיו וּבַעַל נַפְשׁ יִרְדּוּ עִצְמוֹ 19 בְּהַשְׁכִּילוֹ לְדַעַת אִם הָיָה עוֹבֵר עָלָיו מִשֶּׁךְ זְמַן בְּשִׁקְדַת הַתּוֹרָה, וַחֲבָרוּ הָיָה עוֹסֵק 20 בְּאוֹתוֹ הַפֶּרֶק 21 כְּמוֹשָׂא וּמִתֵּן וְהָיָה מְרוּיַח בּוֹ - הֲאִם הָיָה מִתְרַצֵּה בְּלֹל לְהַשְׁתַּתֵּף עִם חֲבָרוֹ, וְלִתֵּת לוֹ מַחְצִית מִשֶּׁכֶר תּוֹרָתוֹ, בְּעַד מַחְצִית (או אף בל) הַרְדוּחַ שֶׁל חֲבָרוֹ, 22 הֲלֹא בּוֹז יִבּוֹז לוֹ. וּכְמוֹ שֶׁסִּפְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל (בוטח נא, א): הֲלֵל וְשִׁבְנָא 23 אַחֵי הוּוּ, הֲלֵל עֵסֶק בְּתוֹרָה, שִׁבְנָא 24 עֵבֶד עֵסְקָא, 25 לְכוּף אִמְרַי לֹא: 26 תָּא נַעֲרֹב וְנַפְלֹג. (י) יִצְתָה בַת קוֹל וְאִמְרָה: 27 אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בְּאַהֲבָה בּוֹז יִבּוֹזוּ לֹא" (שיר השירים ח, ז). 28 וּמִזֶּה יִקְיַשׁ הָאָדָם וְיִדְוֶן עַל הַיָּמִים הַבָּאִים

ביאורים

18. והמשכיל על דרכיו ובעל נפש. והמתבונן על מעשיו וענייניו והוא בעל רגש לדאוג לעתידו. 19. בהשכילו לדעת. על ידי שישכיל להתבונן. 20. באותו הפרק. באותו פרק זמן שבו הוא עסק בתורה הקדושה. 21. כמושא ומתן. במסחר. 22. הלא בוז יבוז לו. לא ישמע ולא יסכים לו. 23. אחי הוו. הלל ושבנא אחים היו. 24. עבד עסקא. עסק במסחר. 25. לכוף אמר לו. שבנא להלל. 26. תא נערוב ונפלוג. הבה נהיה שותפים, ונחלוק בינינו את שכרנו. 27. אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו. אם יציע אדם את כל נכסיו הרבים כדי לקבל בתמורה חלק בשכרו התורה שלמד חברו, ידחו אותו בבוז ובלעג, לעולם לא יסכימו ל"עסקה" כזו. 28. ומזה יקיש האדם.

חוסן

פרק ג

יהושע

עיונים

אמרו: רבי מתנא אמר, המכא 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה ובטוב לבב' (דברים כח, מז), איוו עבודה שבשמחה ובטוב לבב, הוי אומר: זה שירה, ואימא דברי תורה דכתב (תהלים יט, ט): 'פקודי ה' שרים משמחי לב', ותירצו: 'משמחי לב' אקרי, 'טוב לב' לא אקרי.

והקשו בתוספות, מהא דאמרינן במדרש רבה (רות פ"ה ט"ו) על הפסוק (רות ג, ז): 'ויאכל בעז וישת וייטב לבו' - 'וייטב לבו' שעסק בדברי תורה. ותירצו, שמכל מקום לא כתיבי בהדיא.

ועדיין דברי המדרש סותרים את דברי הגמרא, שבגמרא אמרו שבדברי תורה לא שייך ענין של 'טוב לבב', ואילו במדרש אמרו ש'ייטב לבו' היינו בדברי תורה? ויש ליישב על דרך מה שכתב הגר"א (משלי טו, טו) על הפסוק 'וטוב לב משתה תמיד', ש'טוב לב' הוא זה שמסתפק במה שיש לו, ולבו שמח תמיד, כמו האיש אשר משתה בביתו שלבו שמח בעת שהוא שתוי בין עד שאפילו המלך אינו שווה לו, ע"ש. ובדרך זו מבאר בדרשות 'חתם סופר' (ח"ג עמ' מז) דהא דדברי תורה 'טוב לב' לא אקרי, אין זה ח"ו חסרון במעלת התורה, אלא שלרום מדרגתה 'טוב לב' לא אקרי, שרק בתאוות עולם הזה שאינם טוב בעצם ובהחלט, שייך בהם 'טוב לב' כשמילא כבר כל תאוותיו, שאז טוב לבו ואינו חפץ יותר, וכלשון הכתוב 'כטוב לב המלך בין', אמנם בדברי תורה לא שייך הסתפקות, שהרי בכל יום יוסיף אומץ ותאוה וחשק והשתוקקות ודבקות בה' אלוקיו, וכל שהוגה בה - מוצא בה טעם ושמח בעמלו ומתאוה למדרגה שאחריה, וכשמשיגה שמח בזה ומתאוה למה שאחרי זאת המדרגה, כי התורה היא 'טוב' בעצם והחלט, ולכן לא ייטב לבו בה לעולם, כי יותר יכסוף ויתאוה לטוב ההוא, ולכן אמרו חכמים: 'משמחי לב' אקרי, 'טוב לב' לא אקרי, אם כי היא טוב, לא ייטב לבו בה לעולם, עכ"ד.

נמצא, שדברי תורה 'טוב לב' לא אקרי, אינו אלא מצד ה'חפצא' של התורה, שהיא טוב בעצם ולא ייטב לבו בה לעולם, אבל פשוט הוא שלאותה מדרגת 'טוב לב' היוצאת ממשתה היין, ודאי שגם בתורה אפשר להגיע על ידה, שכשם שעל ידי משתה היין נעשה טוב לב, משום שנדמה לו שהכל שלו עד שגם המלך לא ישוה לו (כמו שכתב הגר"א הנ"ל), כמו כן אפשר הדבר על ידי לימוד התורה שגם אם בפועל אין לו כלום והוא עני וחסר כל, מכל מקום לא נחשב בעיניו מלא עולם כסף וזהב למאומה, כמו שכתב ה'אור החיים' (דברים כו,

חוסן

פרק ג

יהושע

עיונים

יא) על הפסוק 'ושמחת בכל הטוב', וז"ל: 'ירמוז בכל הטוב אל התורה כאמרם ז"ל 'אין טוב אלא תורה', שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה, ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה", עכ"ל.

ולפי זה, מה שאמרו שדברי תורה 'טוב לב' לא אקרי, כל זה מצד עצם התורה, שהיא בעצמה אינה קרויה 'טוב לב' משום שלעולם לא שייך בה הסתפקות, שתמיד היא מעוררת רצון לעוד ועוד, ומכל מקום אין זה סותר למה שאמרו במדרש 'ייטב לבו' - בדברי תורה, שעד כמה שאדם מטיב לבו בין משאר קנייני עולם הזה, יכול להטיב לבו גם בתורה, שלעומת עונג התורה נעשים כל קנייני העולם הזה בעיניו כהבל הבלים אין בו ממש ואינו חסר מאומה (בתורתו יגהה ח"א עמ' תמה).

פָּרָק ד

לְפַעֲמַיִם יִתְכַּן לַיֶּצֶר לְמִשְׁךָ
הַעֲסִקֵן מִקְצֵב
תְּלַמּוּדוֹ, בְּאִמְרוֹ אֱלֹוֹי: ²מַה יִּמְרִיץְךָ
הַשְּׁעָה הַמּוֹעֵטָת, ^(א)הָאֵם מִמְּנָה

א. האם ממנה תוחיל לקנין תורה. במסכת אבות (פ"ב מט"ז) אמרו: "היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק". בספר 'אורות מן האבות' פירש: 'היום קצר והמלאכה מרובה וכו', עיין ברטנורא שכוונת המשנה לכך שחיי העולם הזה קצרים, והתורה ארוכה, וקיימת דרישה בתורה למלאותם בלימוד תורה. משל זה ממחיש את חולשתו של האדם מול יצר הרע, שאף שידוע האדם שהיום קצר, ואף שידוע שהמלאכה מרובה, ואף שידוע שהוא פועל עצל ויש חשש שלא יספיק, ואף שידוע שהשכר הרבה, ואף שידוע שבעל הבית דוחק, דהיינו, קיימות כל הסיבות לכך שהוא יעבוד במלא המרץ ולא יתרשל, בכל זאת טבע האדם להתרשל בלימוד התורה, עד כדי כך שהמשנה צריכה לדחוף אותו לכך, למרות שבעצם האינטרס שלו הוא להתאמץ ולהצליח כפי הגורמים והעילות האמורים במשנה.

ואין ניתן להסביר את הענין, כיצד מצליח היצר לגבור על כל הנימוקים הנ"ל הידועים היטב אצל האדם ולשרדו שלא להתייחס אליהם ולהמשיך בבטלתי? הרי היהודי יודע שחיינו מוגבלים בזמן, יודע שהתורה רחבה וגדולה, מכיר בחשיבות לימוד התורה, יודע היטב ששכרה רב בעולם הבא ואף בעולם הזה, ובכל זאת

ביאורים

1. למשוך העסקן מקצב תלמודו. לפעמים בא היצר הרע לאדם העסוק בפרנסתו ובד בבד עם העיסוק בפרנסה הוא קובע עתים לתורה ומנסה לרפות את ידיו.
2. מה ימריץ השעה המועטת. למה לך לקבוע עיתים לתורה ומדוע הנך נמרץ כל כך בבואך ללמוד בשעה היחידה והמועטת הפנויה מעסקך. מה תוכל להספיק בזמן כה מועט?
3. האם ממנה תוחיל להגיע לקנין תורה. האם יש לך תקווה להגיע לקנין התורה בשעה מועטת זו? מה תצפה משעה קלה כל כך?

מאזין ליצרו, הכיצד תוחיל להגיע לקנין תורה? ⁴התרמה במה כוחו של היצר?

נראה שהיצר הרע למד להשתמש באותם טיעונים עצמם, כדי להסית את האדם לבטלה, דכרכו בכל מהלכו שמשתמש בטוב כדי להרע, כך שלמעשה לא רק שהאדם מתעלם מהעילות הנ"ל כדי להזדרז ללמוד תורה, אלא עוד משתמש בהם בתודעתו כדי שלא ללמוד. כך שח לו יצרו: דע לך שהיום קצר, חייך קצרים ומלאים טרחה ועמל, כך שאף אם תרצה ותשאף היטב, בכל אופן אין לך כל סיכוי להגיע להישגים. כן מוסיף ואומר: התורה כה גדולה ורחבה ואין לך שום סיכוי לדעת אפילו את מקצתה, וממילא אין טעם שבכלל תתחיל להתאמץ לצמוח בתורה. ועוד מוסיף לו: ממילא כל הפועלים עצלים, מה לך לקום ולהתאמץ, לך אחר הציבור הבטל, אל תפרוש ממנו! ונכון, השכר רב, אך ישולם לך ברובו רק בעולם הבא, וכי עכשיו תתחיל לדאוג לעוד הרבה שנים? ומסיים את דבריו: דע שבעל הבית דוחק, הקב"ה מפציר ללמוד כל הזמן, אך הסיבה והצורך להפצרותיו הינה משום שהלימוד התמידי כה קשה, ואם כך הוא, אין סיכוי שבכוחותיך הדלים תצליח לעמוד יפה במשימה, ואם כן, תוותר מראש! אלו טיעוני היצר אשר משתמש במשנה זו להצדקת דרכו, ולצערנו, רוב בני אדם נופלים ברשתו, ונכנעים מראש בסברם כי ממילא לא יגיעו להישגים לימודיים תורניים, ופה בדיוק טמונה הטעות.

היצר היעיל ביותר הוא היצר המכונה "בין כה וכה", והוא זה שלוחש לאדם כל היום באוזנו: בין כה וכה לא כוונת בתפילה עד עכשיו, כך שתפילתך כבר לא שווה, אז מה, תתחיל לכון עכשיו? הרי תפילתך כבר אבודה. או: בין כה וכה לא למדת תורה עד הגיעך לגיל הפנסיה, אז מה תתחיל עכשיו ללמוד? לאיפה בכלל תוכל להגיע? וכן כהנה וכהנה, ובכך מייאש את האדם מראש. ברם, האדם החכם מבין שכל הטיעונים הללו הם רק תחבולת היצר, ונחלץ חושים למלא כל עתותיו בתורה ומצוות ככל שיוכל, ובחכמתו לא יתייאש אף בעת משברים או הפרעות בלימוד, ביודעו שכל רגע של לימוד תורה הרי הוא כאוצר של ממש.

ביאורים

4. התרמה כנפשך להידמות לחובשי בית המדרש. האם תתיימר להיות כאחד מחובשי בית המדרש? האם תוכל להשוות עצמך אליהם?

חוסן

פרק ד

יהושע

בַּנְּפֶשֶׁךָ לְהַדְמוֹת לְחֹבְשֵׁי בַּיַּת הַמִּדְרָשׁ, אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם
 5 וְזִמְנָם חֲפָשִׁי? 6 הַתְּמַשִּׁיל עֲנִינְךָ לְמוֹשְׁלִים בְּיַצְרֵם עַל יְדֵי
 תוֹרָתָם כֹּל הַיּוֹם? 7 הַתְּעַרְךָ שְׁלַחַן הַגִּיּוֹן לְמַעַרְכַּת הַשׁוֹקְדִים
 בְּלִי הַסַּח הַדַּעַת? הֲלֹא אַחֲרֵי אֲשֶׁר נָתַנּוּ עֲלֶיךָ 8 עֲבוֹתוֹת
 הַעֲמָל, 9 כְּכֹר לֹא תוֹחִיל לְהַמְנוֹת בְּשׁוֹמְרֵי תוֹרָה. וְכִמּוֹ
 שְׂאֵמָרוּ ז' ל' (קִירוּשֵׁין כט, ב): 10 רַחֲמִים בְּצַוְאָרוּ וְיַעֲסֹק בַּתוֹרָה?
 - 11 בַּחֹן נָא רַעֲיוֹנוֹתֶיךָ בְּשַׁעַה שְׂאֵתָה הוֹגֵה בָּהּ, 12 אִיךָ הִמָּה
 מְהוּלִים בְּרַעֲיוֹנֵי הַמִּשָּׂא וּמִתֵּן, 13 וְכִי רַחוּק הוּא לְהַצְלִיל

ביאורים

5. זמנם חפשי. כל זמנם חופשי ומיועד לעיסוק בתורה. 6. התמשיל ענייך למושלים ביצרים על ידי תורתם כל היום. האם אומנם תדמה את מצבך לאותם צדיקים אשר בכוחם להתגבר על יצרים בזכות שקידתם בתורה כל היום? 7. התעריך שולחן הגיון למערכת השוקדים בלי הסח הדעת. התשווה את לימוד תורתך לאיכות לימוד התורה של השוקדים עליה ללא הפסקה ובלי היסח הדעת. איך תוכל להשוות עצמך למי שאין לו בעולמו דבר, ואין דעתו נוטה לשום עניין אחר בעולם? 8. עבודות העמל. עול עמל הפרנסה. מאחר שאתה עוסק בניין אחר ובעסקים - 9. כבר לא תוחיל להימנות בשומרי תורה. כבר לא תוכל לצפות לכך שתהיה נחשב ונמנה בין שומרי התורה בשלימות הראויה. 10. רחיים בצוארו ויעסוק בתורה. כלומר, אם עול הפרנסה מוטל על צווארו, איך יוכל לפנות את לבו לעסוק בתורה? 11. בחון נא רעיונותיך בשעה שאתה הוגה בה. תבחן את מחשבותיך ותעקוב אחריהן בשעה שאתה עוסק בתורה. 12. איך המה מהולים ברעיוני המשא ומתן. תוכל להיווכח שהמחשבות מעורבות בהרהורים על ענייני המסחר ובתכנונים ותוכניות הקשורים לעסקי הפרנסה. הלא גם בשעה המוקדשת ללימוד התורה אינך פנוי לחלוטין להגות בה ורק בה. 13. וכי רחוק הוא להצליח דעתך לתלמודך. וכמה קשה וכמה נדיר שתהיה דעתך צלולה בעת שתלמד. הלא גם בזמן הלימוד

חוסן

פרק ד

יהושע

ב. ואין הקומין משביע את הארי. מי שמחשיב דברים 'קטנים', זוכה לגדולה. כך למדנו מדבריו של משה רבנו אל קרח (במדבר טז, ט-י): "המעט מכם, כי הבדיל אלהי ישראל אתכם מעדת ישראל להקריב אתכם אליו, לעבד את עבודת משכן ה' ולעמוד לפני העדה לשרתם, ויקרב אתך ואת כל אחיך בני לוי אתך, ובקשתם גם כהונה". דבריו של משה רבנו טעונים הסבר, וכי משום שקיבלו את עבודת הלויים לא יבקשו את הכהונה? הלא זה דרכו של כל עובד ה' בעניינים רוחניים, לא להסתפק במה שהשיג אלא לשאוף ליותר.

אחת מטענות היצר, כשבא להרפות את ידי האדם מלעבוד את ה' היא: אתה קטן מדי, לא כדאי לך להשקיע בעצמך. בחור צעיר אומר לעצמו: "כשאהיה 'גדול', אלמד עשרים שעות ביום, ואתפלל בכוונה. אבל עכשיו? מה אני כבר שווה? בין כה וכה לא אהיה 'מצטיין'!"... אדם שמשכורתו דלה אומר: "אני אהיה בעל צדקה? כשאהיה עשיר אתן בלי נדר! אבל עכשיו, מה אני כבר יכול לעזור!"... בעל הבית הנהנה מיגיע כפיו אומר: "כמה אני יכול כבר להספיק ללמוד! חצי שעה ביום? לא כדאי!"

האמת היא, כמובן, שזוהי עצת היצר. בעניינים גשמיים אין אדם מתנהג כך; אחת מטענות היצר, כשבא להרפות את ידי האדם מלעבוד את ה' היא: אתה קטן מדי, לא כדאי לך להשקיע בעצמך. בחור צעיר אומר לעצמו: "כשאהיה 'גדול', אלמד עשרים שעות ביום, ואתפלל בכוונה. אבל עכשיו? מה אני כבר שווה? בין כה וכה לא אהיה 'מצטיין'!"... אדם שמשכורתו דלה אומר: "אני אהיה בעל צדקה? כשאהיה עשיר אתן בלי נדר! אבל עכשיו, מה אני כבר יכול לעזור!"... בעל הבית הנהנה מיגיע כפיו אומר: "כמה אני יכול כבר להספיק ללמוד! חצי שעה ביום? לא כדאי!"

ביאורים

צפים ועולים ענייני המסחר. 14. ולמה זה תכבוש כעוז ותלהוין בחזקה את מרבית ענייך. לשם מה תעמול במאמץ ובקושי רב לדחוק את ענייניך הרבים ותצמצם את זמן העיסוק בפרנסתך כדי למצוא זמן ללימוד התורה. 15. ואין הקומין משביע את הארי. זהו ניב ומשל שכונתו לומר, שכשם שאין מעט אוכל משביע את הארי הגדול, כך אפסית היא התועלת שתוכל להפיק מלימוד כה ירוד מבחינה איכותית וכמותית לשם מילוי החובה הנדרשת לקניין התורה, שהיא כה רחבה ומקיפה.

חוסן

פרק ד

יהושע

עיונים

וְאֵלֶיךָ עַד כָּאן יִבְרִי יֵצֵר הָרַע הֵם. וּמִמְסַחְרוּ יִלְמְדוּ.¹⁶

אף אחד לא מוותר על פרוטה בגלל ש"ממילא" לא יהיה מזה עשיר. כאן הכלל

הוא: "הכל רווח!" וכך גם צריך לנהוג בעניינים רוחניים, מקל וחומר. ראשית, למה לוותר על דבר קטן? ועוד, ברוחניות אין "דברים קטנים" בכלל. "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא" (מדרש קהלת פ"ד). ושלישית, "קובץ על יד ירבה" (משלי יג, יא) - הרבה מצוות קטנות מצטרפות בסופו של דבר לשכר גדול.

ויש להוסיף נקודה חשובה מאד. בנוהג שבעולם, אדם עשיר אין לו כל קשר עם עניינים של מה-בכך, הוא לא יתעסק עם פרוטות, הוא נמצא בעולם אחר. כך אנו חושבים גם על צדיקים וגדולי תורה, נראה לנו שהם מרחפים בעולמות עליונים, שאין הם מתעסקים בעניינים פשוטים, שהרי הם רחוקים מהעולם הרוחני שלנו.

האמת היא הפוכה מזה. דווקא משום שהם מחשיבים גם את העניינים הקטנים ביותר, דווקא משום שהם שמים לב לפרטים שהם בבחינת "מצוות שאדם דש בעקביו", הם זכו למה שזכו. רק מי שמחשיב את מה שיש לו, יכול לדרוש יותר.

זה מה שאמר משה רבנו לקרח ועדתו: "המעט מכם!" "אתם באים לבקש כהונה", משום שאין ה"לויה" נחשבת בעיניכם לכולם... בעיני, הדרגה שלכם חשובה מאד. 'כי הבדיל אלהי ישראל אתכם מעדת ישראל, להקריב אתכם אליו' - זכיתם לקרבה מיוחדת מה'; 'לעבוד את עבודת משכן ה' - להיות מעובדי ה' במקום השראת השכינה, ולעמוד לפני העדה לשרתם' - להיות האמצעי בין עם ישראל לבין הקב"ה. אני מחשיב זאת, ולכן אני נמצא כאן, לכן זכיתם לגדולה! אבל אתם, שבעיניכם כל זה 'מעט', כיצד תדרשו כהונה? 'ובקשתם גם כהונה?'" (מזקנים אתבונן פר' קרח, עפ"י שפת אמת).

ביאורים

16. דברי יצר הרע הם. הזומם הפליל את האדם בבאר שחת. 17. וממסחרו ילמד האדם. דווקא מתחום המסחר והעסקים שהאדם עוסק בהם יוכל לקחת דוגמא ומשל שיוכיחו עד כמה טענות אלו אינן נכונות.

חוסן

פרק ד

יהושע

עיונים

הָאָדָם, אֲשֶׁר אָף בְּרָאוֹתָו¹⁸ כִּי אֶזְלַת יָדוֹ לְהַשִּׁיג מִסְחָרִים אֲשֶׁר שָׁנְבוּ מִמֶּנּוּ,¹⁹ עִם כָּל זֶה, לֹא יִתְרַפֵּה מִמָּה שִׁדְּרוּ מִשְׁנֵתוֹ,²⁰ וַיִּתֵּן עֵינָיו וּלְבָבוֹ כְּמַה שֶׁבָּכְחוֹ לַעֲשׂוֹת, וַיִּבְטַח בָּהּ^(ג) כִּי אֵין מַעֲצוֹר לוֹ לְהוֹשִׁיעַ. כֵּן בְּעֵינָן תִּתְרַנְּנוּ תְּקַדְוֶשָׁה,²² אֵין לוֹ לְהַבִּיט לְגִדְלוֹת וּנְפִלְאוֹת מִמֶּנּוּ,²³ אָפֶס, לְהִשְׁתַּדֵּל לְמִצָּא לוֹ מְקוֹם לְה' וּמִשְׁכָּנֹת לְתוֹרָתוֹ, בֵּין כָּל עֲתוֹת זְמַנּוֹ הַיָּקָר,

ג. כי אין מעצור לו להשיג. להושיע. בפרק שירה נאמר: "שבולת חטים אומרת: 'שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה' (תהלים קל, א), שבולת שעורים אומרת: 'תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו' (שם קב, א)".

ביאורים

18. כי אזלת ידו להשיג מסחרים אשר שנבו ממנו. גם אדם שאין לו היכולת להשיג סחורה יקרה ובכמויות גדולות, אין בידו אשראי כה גדול או אמצעי רכישה אחרים שבשיל סחורה רבת היקף. 19. עם כל זה לא יתרפה ממה שידו משנתו. על כל פנים, אינו עוזב את מה שמצוי ביכולתו. אם נבצר ממה להיות סוחר גדול, אין הוא מנמנע מלהיות סוחר "קטן". 20. ויתן עיניו ולבו כמה שבכחו לעשות. הוא משתדל בכל כוחו וכפי יכולתו לעסוק במסחר, וחושב מחשבות איך להגדיל מסחרו, זה הקטן, ואינו מתעצל ואינו מרפה את ידו מהעסק הזעיר שבידו. כל רווח שהוא נחשב בעיניו כהון, ואינו בז לשום מאמץ שיכול להניב לו רווחים. 21. כי אין מעצור לו להושיע. כי אין לה' שום הגבלה מלהושיע. 22. אין לו להביט לגדולות ונפלאות ממנו. לא ישאף להשיג רווחים דמיוניים שאינם מתאימים לעסקיו הצנועים, לא יחלום על מה שמעל לכוחותיו, דבר שיפיל עליו רפיון ידיים, אלא יעשה את שביכולתו. גם לא יחשוב חשבונות לא לו, כביכול אין טעם במאמץ מועט להשגת ידע בתורה כה רחבה בבחינת: 'אין הקומץ משיביע את הארץ הניל'. 23. אפס. אלא, רק. 24. מקום לה' ומשכנות לתורתו. לקבוע עתים לתורה, בכך הוא כביכול מקדיש

חוסן

פרק ה

יהושע

עיונים

לְתִלְמוּדוֹ, ²הִנְהוּ מִשְׁתַּתֵּף בְּפַעֲלוֹתָיו, ³כִּי נֹתֵן מְקוֹם לְמִסְחָרוֹ וּלְתוֹרָתוֹ. וּגְדוּלַּת תּוֹרָה שֶׁהַעוֹסֵק בָּהּ ⁴מַעֲלָה

אלא יתכן שאדם עומד במדרגה גבוהה של 'לאהבה את השם', ובכל זאת נחשב לאינו עושה רצונו של מקום הכיניד? על מדרגתו הרמה הוא שומר רק כל זמן שהוא נמצא יחד עם הרבים שכל זמן שהוא נמצא אתם הם נושאים אותו, אך כשהוא לבד הוא חסר רגלים כדי ללכת ולהתעלות ונשאר על מקומו. מצב זה של הזדקקות לסיועם של אחרים נקרא 'אין עושין רצונו של מקום'.

לפיכך "נברא האדם יחידי", כדי שידע שכל המעלות הנפשיות תלויות רק בו. לכל אחד ואחד ישנה האפשרות לרכוש מעלות אלה, גם ללא סיוע של אחרים. ובאמת אין זה מסתבר שהקב"ה יברא את האדם ללא יכולת להשתלם בעצמו מבלי להיות תלוי בזולת, ועל זה נאמר: 'בפיך ובלבבך לעשותו'. מכל מקום, מאחר שהאדם עצל מטבעו ואינו מתאמץ דיו כדי להגיע מעצמו וללא עזרה מאחרים - לדרגה שביכולתו להגיע, לכן צריך כל אחד לקנות לו חבר או חברים, ואיש את רעהו יעזורו. ויחד עם זאת יש להשתדל להגיע למצב שיהיה בבחינת 'חי נושא את עצמו', שגם אם יקלע לסביבה של אנשים שאינם מדקדקים במצוות ישמור את התורה ללא כל שינוי, וכמו שיעקב אבינו העיד על עצמו: 'עם לבן גרתי - ותר"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים'. זאת מצוה אותנו התורה בתחילת פרשת בחוקתי: 'אם בחקותי תלכו, כלומר, אם תלכו עם התורה בכל מקום פרשת שם, ולא רק כאשר אתם מוקפים בשומרי תורה ומצוות - אזי 'ונתתי גשמיכם בעתם' ותזכו לכל הברכות שבתורה, שכן אז תהיו ראויים לתואר הנשגב 'עושים רצונו של מקום' (ילקוט שבתורה, לקח טוב פר' בחוקתי').

ביאורים

2. הנהו משתתף בפעולותיו. בכך הוא קובע קו אחד לכל פעולותיו ומעשיו - גם החומריים וגם הרוחניים - כולם מכוונים לעבודת ה' יתברך. 3. כי נותן מקום למסחרו ולתורתו. כי קובע זמן מיוחד לעסק התורה וזמן מיוחד לעסק פרנסתו - זמן ללימוד התורה לחוד וזמן למסחר לחוד. 4. מעלה גם שעות מסחרו לעבודת ה' יתברך. גם שעות העבודה במסחר לו ייחשבו ככלי לעבודת ה'.

עיונים

חוסן

פרק ה

יהושע

גַּם שְׁעוֹת מִסְחָרוֹ לְעִבּוּדַת ה' יִתְבָּרַךְ, כִּי אִם לֹא יַעֲסֵק ⁵בְּמִשְׁאָ וּמִתֵּן לֹא יִרְוֶיה ⁶טֶרֶף חָקוֹ, ⁷וְלֹא יִתְנַהוּ הַכְּרַח סְפוּקוֹ לְעֵסֶק בְּתוֹרָה, ⁸וְהִנְהוּ מְקַיֵּם בְּעֵצְמוֹ לְפִי זֶה מֵאָמַר (דברים לג, יח): ⁽²⁾שְׂמַח זְבוּלָן בְּצִאֲתָךְ ⁽⁹⁾בְּשִׁעָה שְׁעוֹסֵק בְּמִשְׁאָ וּמִתֵּן, וַיִּשְׁשָׁר בְּאֵהֲלֵיךָ ⁽¹⁰⁾בְּשִׁעָה שְׁעוֹסֵק בְּדַבְּרֵי תוֹרָה. וְכִמּוֹ שְׂאֲמָרוֹ ז"ל (בראשית

ב. שמח זבולן בצאתך בשעה שעוסק במשא ומתן ויששכר באהלך בשעה שעוסק בדברי תורה. במסכת אבות (פ"ב מ"ב) תנן: "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ". ויש לעיין, "תלמוד תורה" ו"דרך ארץ", איזה משניהם עיקר ואיזה טפל? ב"הגהות מיימוניות" (הל' ת"ת פ"ג אות ב) מובא מחלוקת הראשונים, רבינו תם

ורבינו אלחנן. והרי מקורן של דברים:

איתא במסכת ברכות (לה, ב): "תניא 'אוספת דגנך' (דברים יא, יד), הנהג בהם מנהג דרך ארץ, דברי רבי שמעאל". עוד מצינו, רבנן אמרי במסכת אבות (פ"ב מ"ב): "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ", ופירש רבינו תם - דרך ארץ עיקר, כדאמרינן ביבמות בפרק החולץ (לח, ב), מדקתני 'חלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב', שמע מינה יורשי האב עיקר, הכא נמי מדתנן במתניתין "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ", שמע מינה דדרך ארץ עיקר. זוהי דעת רבינו תם.

ורבינו אלחנן חולק, דאדרבה תלמוד תורה עיקר, ודרך ארץ טפל, וכן אמרו

ביאורים

5. במשא ומתן. במסחר. 6. טרף חוקן. כדי פרנסתו. 7. ולא יתנהו הכרח סיפוקו לעסוק בתורה. אם לא תהיה לאדם היכולת לספק את צרכיו ההכרחיים, דעתו לא תהיה מיושבת עליו ולא פנויה לעסוק בתורה. 8. והנהו מקיים בעצמו. כשהוא נותן מקום למסחרו וזמן קבוע לתורתו. 9. בשעה שעוסק במשא ומתן. בשעה שיוצא לשוק העבודה לעסוק במסחר. 10. שעוסק בדברי תורה. בבתי מדרשות - באהלי תורה.

חוסן

פרק ה

יהושע

עיונים

בגמרא ברכות (שם): "דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי, זו וזו נתקיימה בידן". והכא נמי אמרו במסכת אבות (פ"ו מ"ה) ב"מ"ח קנינים שהתורה נקנית בהם: "במיעוט דרך ארץ". ותנן נמי אבות (פ"ג מ"ב): "כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה", ותידוק מהכא איפכא, שאמרו 'עמה מלאכה', משמע שהמלאכה טפלה והלימוד עיקר, עד כאן תוכן דברי ההגהות מיימוניות. וצריכים אנו להבין את שיטת רבינו אלחנן, שהרי דיוקו של רבינו תם במקומו עומד, שמלשון המשנה "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ" משמע ש"דרך ארץ" הוא העיקר?

ומצאנו בזה דברים לבעל "דברי יואל" שמיישב את דברי רבינו אלחנן, כדלהלן: הנה הקשו התוספות (ברכות יא, ב), מהו החילוק שבין ברכת התורה לסוכה, שבברכת התורה אינו צריך לחזור ולברך כל היום כולו, ואילו בסוכה מברך על כל סעודה וסעודה? ותירצו, שב'תורה' אין אדם מסיח דעתו הימנה, שהרי בכל שעה הוא מחויב ללמוד, כדכתיב (יהושע א, ח): "והגית בו יומם ולילה", ודומה כמי שיושב ושונה כל היום כולו בלי הפסק. וכן כתב הרא"ש בפסקיו (שם פ"א סי' י"ג), שהמברך ברכת התורה והפסיק ויצא לעסקיו, אינו צריך לחזור ולברך, דלא הוי הפסק והיסח הדעת, **דתמיד צריך להיות דעתו על לימודו.**

וביותר כתב בספר האגור, שמטעם זה אין בית הכסא ובית המרחץ נחשבים כהפסק, משום שגם שם צריך להיזהר בהלכות הנוגעות בהם ואין זה היסח הדעת. וגם כשעוסק במשא ומתן שייך טעם זה, שהרי צריך לקיים "בכל דרכיך דעה", ועוד, שהרי צריך שיהיו עסקיו על פי התורה, להיזהר מאונאה וריבית. ונמצא, שאין "דרך ארץ" היסח הדעת כלל מ"תלמוד תורה", שהרי אפילו בשעת עסקו בדרך ארץ, דעתו על התורה והלכותיה. ועוד, שהרי כל עסקו ב"דרך ארץ" היא בעיניו רק סיבה להשיג המטרה - לעסוק בתורה ולקיים מצוותיה.

ועל פי דברי התוספות, ממשיך ה"דברי יואל" לפרש מאמר המשנה (ברכות כח, ב): "רבי נחוניה בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו, תפלה קצרה... ביציאתו מהו אומר? מודה אני לפניך ה' אלוקי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש, ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, שאני משכים והם משכימים, אני משכים לדברי תורה, והם משכימים לדברים בטלים... אני רץ לחיי העולם הבא, והם רצים לבאר שחת...".

והדקדוקים רבים במאמר זה. ראשית, משום שהם 'יושבי קרנות' ואינם נמנים

עיונים

חוסן

פרק ה

יהושע

על חובשי בית המדרש ירוצו לבאר שחת, והלא אמרו (ברכות ת, א): "גדול הנהנה מיגיע כפו, יותר מירא שמים"? ועוד, מדוע התפלל תפילה זו דווקא ביציאתו מבית המדרש, והלא ההבדל שביניהם ניכר תיכף עם כניסתו לשם, שה"יושבי קרנות" נעדרים הם מבית המדרש?

מבאר בעל ה"דברי יואל": "יושבי קרנות", אין המדובר בפוזחים וריקים שאינם עוסקים בתורה כלל, אלא הכוונה שהם עוסקים בתורה באופן שעושים מלאכתן קבע ותורתן עראי, ומטרתן להשיג קניני עולם הזה. וזהו שאמר "אני משכים לדברי תורה" - אצלי אפילו בשעה שאני עוסק במשא ומתן, העיקר אצלי הוא דברי תורה, ומשום כך - כל היום 'אני רץ לחיי העולם הבא', ואילו אצלם ההשכמה וההקדמה לכל דבר הם ה"דברים בטלים", דהיינו עניני עולם הזה, ודרך זה גורמת להם שיעשו מעשים הממורידים אותם לבאר שחת.

ומשום ששתי כיתות אלו לומדים תורה, נמצא שכל זמן היותם בבית המדרש, אין ההבדל ביניהם ניכר. ומשום כך אמר תפילה זו דווקא **ביציאתו** מבית המדרש, שאז בשעה שעוסקים במשא ומתן, ניכר החילוק שבין השניים. מעתה ניתנה ראש ונשובה לפרש את דברי התנא במשנתנו: "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ", נקט בלשון זה להורות, שאפילו בשעה שעוסק ב"דרך ארץ", אל יסיח דעתו מן התורה. זאת ועוד, תכלית עסקו ב"דרך ארץ" תהיה למען קיום התורה. ואלמלי היה שונה התנא למיפך - "יפה דרך ארץ עם תלמוד תורה", היה משמעותו שאפילו בשעה שעוסק בתורה יתן דעתו על הפרנסה והמסחר. וצדקו היטב דברי רבינו אלחנן ש"תלמוד תורה" הוא העיקר ו"דרך ארץ" היא הטפלה (דברי יואל פר' ויחי עמ' תקלא).

ביאורים

11. והלא יששכר גדול מזבולון. יששכר נולד לפני זבולון, ועוד, יששכר עוסק בתורה, וזבולון - במסחר, ומדוע אם כן הקדים הכתוב את זבולון ליששכר?
12. זבולון פורש לים. זבולון מביא את יבול פריו של יששכר באוניות אל ארצות שמעבר לים, ומספק ליששכר את כל צרכיו, כפי שנאמר בברכת יעקב לזבולון (בראשית מט, יג): 'זבולון לחוף ימים ישכון, והוא לחוף אניות'. (ראה מדרש,

חוסן

פרק ה

יהושע

עיונים

פֹּרַשׁ לַיָּם ¹³ וַיּוֹצֵא לְפָרְגִמְטָיָא, ¹⁴ וּבָא וְנָתַן לְתוֹךְ פִּי שְׁמֵעוֹן לְפִיכָךְ וְנָתַן לְתוֹךְ פִּי שְׁל יִשְׁשַׁכָּר, ¹⁵ לְפִיכָךְ נָתַן לוֹ שְׁכָר בַּעֲמָלוֹ. וְכֵן שָׁנִינוּ (ויקרא רבה כה, א וזכחים ב, א - ברש"י שם):

¹⁶ שְׁמֵעוֹן אַחֵי עֲזַרְיָה אוֹמֵר, ¹⁷ וְהִלָּא שְׁמֵעוֹן גְּדוֹל מַעֲזִירָה, אֲלֵא עַל יְדֵי שְׁהִיָּה עֲזַרְיָה יוֹצֵא ¹⁸ לְפָרְגִמְטָיָא, ^(א) וּבָא ¹⁹ וְנָתַן

ביאורים

שם, צח, יב; צט, י). 13. ויוצא לפרגמטיא. ועוסק בסחורה, ויששכר עוסק בתורה. [לפי שחיבב [זבולון] את התורה, והרחיב את ידיו [לתת ביד רחבה] לפזר ממונו [לתת ממון] ליששכר, כדי שלא יצטרך שבט יששכר [לטרוח] לפרנסה ולא יתבטל מלעסוק בתורה] (במ"ד יג, יז). 14. ובא ונתן לתוך פי של יששכר. נתן לו כדי מאכל ומשקה ומספק לו כל צרכיו. 15. לפיכך ניתן לו שכר בעמלו. לפיכך נתן לו הכתוב לזבולון שכר טוב, שהזכיר אותו לפני יששכר. [למעלה מכך. הפסוק שבו מברך משה את יששכר ואת זבולון כאחד נקרא על שמו של זבולון, שנאמר: 'לזבולון אמר שמח זבולון בצאתך ליששכר באהליך'. האמירה נוסחת לזבולון בלבד. לא די בכך שלא הוקדש ליששכר פסוק משלו והוא נסמך ומסונף לזבולון כאלו הכול רק על שמו בלבד, אלא שהוזכר זבולון בתחילה, אף על פי שהוא הקטן ואינו נחשב לחכם בתורה (ועיין ב"ר עב, ה) (ר"זו יפ"ת וע"י). עליו הכתוב אומר: 'עץ חיים היא למחזיקים בה, ותומכיה מאושר' (ב"ר צט, ט), המחזיק מוזכר בראש לפני הלומד (מ"כ שם בשם הזוהר)]. 16. שמעון אחי עזריה אומר. שמעון הוא תנא המוזכר במשנה הראשונה במסכת זבחים. הביטוי "אחי עזריה" מציג את שמעון כטפל לעזריה אחיו בהלכות שהוזכרו באותה משנה. הוא מיוחס לעזריה, תלוי בו בהלכה שהוא אומר משמו. 17. והלא שמעון גדול מעזריה. הן בשנים והן בחכמת התורה, ומדוע יחסה המשנה את התנא שמעון לאחיו, והרי אין הדרך לתלות את הגדול בקטן? 18. לפרגמטיא. לסחורה. 19. ונתן. פרנסה.

חוסן

פרק ה

יהושע

עיונים

השכר, אבל אם כבר עסק בתורה, אינו יכול למכור לו חלקו בשביל ממון שיתנו לו". בספר 'הפלאה' (פתחא זעירא מג) מבאר: יש מן המשפיעים במידה גסה שסוברים, שקונים מן התלמיד חכם חלק מתורתו כדרך שאר משא ומתן, אמנם חלילה מחשוב כן, וכי ימכור תלמיד חכם אפילו שעה אחת בעולם הבא בכל חיי עולם הזה? אלא העניין הוא, שכל אחד מקבל שכרו מושלם, וכמו שאמרו המשל מנר שמדליק ממנו ואין מחסר אורו, כן המחזיקים נוטלים שכרם מאת ה' מן השמים ואינם נוגעים ח"ו בחלקן של התלמיד חכם. וזהו שאמר: 'שמח זבולון בצאתך' וגו', שכל אחד ישמח בשלו, ואין אחד נוטל חלק חברו, עכ"ד. ומכיוון שהתומך בלומד התורה, יש לו חלק בשכר תורתו של הלומד, לא שייך בזה הכלל 'המבזבז אל יבזבז יותר מחומשו', וככל שיוסיף להחזיק, כן יתווסף לו חלק בשכר לימוד התורה. (ראה אהבת חסד כ, ד).

וכתב ה'חפץ חיים' ב'שם עולם' (א יז): מי שמחזיקה (- את התורה) צריך להתבונן, שעל פי האמת - היא מחזיקה אותו ואת כל המציאות כולה, אלא שלענין בשר נראה שאנו מחזיקים אותה, והוא כדמיון הארון הנושא את נושאו, דהיינו גם כן כהאי גוונא, שלענין בשר היה נראה שהכהנים נושאים את הארון, וכן היתה המצווה עליהם, אבל באמת הארון נושא אותם אחרי שהחזיקו את ידם בו. וכן נמי הוא בעניין התורה, ולזה אמר: 'ומחזיקים בבריתי' (ישעיה נה, ד), וכן 'עץ חיים היא למחזיקים בה', והיינו למי שמתבונן שעל ידי החזקתו בה - הוא מוחזק גם כן על ידה, והיא מחזיקה אותו על פי האמת, היא לו 'עץ חיים'.

ה'אור החיים' הקדוש (דברים לג, יח) כתב: אין אדם יודע ביציאתו לסחורה אם יצליח אם לא, עד שיחזור מוצלח, לזה אמר לזבולון 'שמח' מעת יציאתך, כי בוודאי שתצליח, והטעם, כיוון ש'יששכר באהליך', שליח מצווה אתה לזון לומדי תורה כי הוא הבונה אוהלו.

וכן ה'חפץ חיים' ב'שמירת הלשון' (שער התורה פ"ה בהג"ה) ביאר את הפסוק: "שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך", על דרך זה: אף שאין מדרג הסוחר לשמוח בעת צאתו מביתו לסחורה, רק אחר ביאתו לביתו, פן לא יצליחנו הקב"ה ויהיה עמלו לריק, ובפרט כשמפליג על הים, שהוא גם כן מקום סכנה, לכך אמר משה רבנו עליו השלום: אתה זבולון, תוכל לשמוח בצאתך להפליג בספינה (כפירוש רש"י שם), כי יששכר יושב באהליך, אשר יחדת לו לתורה ולתעודה.

חוסן

פרק ה

יהושע

²⁰לְתוֹךְ פִּיּוֹ שֶׁל שְׁמֵעוֹן, ²¹לְפִיכָּךְ הִיא נִקְרָאת עַל שְׁמוֹ, עַד כָּאן. נִלְמַד מִזֶּה, ²²כִּי גַם בְּאֲדָם אֶחָד הִדִּין כֵּן, וְעַל יְדֵי עֶסְקוֹ בַּתּוֹרָה בְּשָׁעָה הַקְּבוּעָה לוֹ, ²³מוּצָא בָּזֶה כָּל עֵתוֹת זְמַנֵּי עֶסְקָיו ²⁴נְחָשָׁבִים עָלָיו לְטוֹבָה, ²⁵כִּי גַם הַמָּה יַעֲזְרוּ בַּעֲדוֹ לְמַנְיַחַת נַפְשׁוֹ לְתוֹרָה ²⁶וְלַתְּעוּדָה ²⁷לְהַשְׁכִּיל לְהַטִּיב.

וְאֲמַנְנָם לְהִיטוֹ ²⁸מִשְׁתַּתָּף בַּעֲצָמוֹ בַּשָּׁנִי הָעֵנִינִים, רְאוּי לוֹ לְהַשְׁגִּיחַ ²⁹בְּכָל עֵז ³⁰לְבַל יִבְנֶם הָאֶחָד

ביאורים

20. לתיך פיו של שמעון. 'כדי שיחלוק בזכות למודו של שמעון' (רש"י בסוטה כא, ב). שמעון נקרא על שם אחיו עזריה, מכיוון שעזריה עסק במסחר והיה תומך באחיו ומספק את צרכיו כדי שיוכל לעסוק בתורה. בתמורה לכך, הסכים שמעון לחלוק את שכר לימודו עם עזריה. 21. לפיכך היא נקראת על שמו. לפיכך תורתו של שמעון נקראת על שמו של עזריה. 22. כי גם באדם אחד הדין כן. הסכמי "יששכר וזבולון" עשויים להתקיים גם באדם אחד החולק את זמנו ללימוד תורה ולעיסוק במסחר. 23. מוצא כזה. נמצא על ידי זה שכל עתותיו וגם הזמנים שבהם עסק במסחר. 24. נחשבים עליו לטובה. לקבל עליהם שכר, כאילו עסק בהם בתורה. 25. כי גם המה. גם השעות שבהן עסק בפרנסתו. 26. ולתעודה. ולתורה. והוא כפל לשון. 27. להשכיל להטיב בלימוד התורה הקדושה. בעזרת התורה לומד האדם להשכיל כיצד להטיב מעשיו. 28. משתתף בעצמו בשני הענינים. בהיותו מצרף את שני הענינים: הן כ"יששכר" בזמן העסק בתורה, והן כ"זבולון" בזמן העסק בפרנסתו. 29. בכל עוז. בכל כוחו. 30. לבל יבנם האחד נבנול חברו. לבל יחרוג עסק המסחר על חשבון זמן העסק בתורה, חריגה שמתבטאת במעשה או אפילו במחשבה.

עיונים

חוסן

פרק ה

יהושע

בְּנִבּוּל חֲבֵרוֹ, כְּמוֹ שִׁיקְרָה לְשָׁנִי בְּנֵי אָדָם הַמְשַׁתְּתָּפִים בְּמַסְחָר אֶחָד, ³¹כִּי יָבֵר לוֹ כָּל אֶחָד פְּעֻלוֹת מִיַּחֲדוֹת בּוֹ, זֶה קוֹנֶה וּמוֹכֵר, וְזֶה ³²יוֹשֵׁב עַל פְּנִיקָסוֹ, זֶה מוֹכִיל כְּחוֹרוֹתָיו, וְזֶה ³³מְכַלְכֵּל עֵנִינֵיהָ פְּבִית וְכִיּוֹצֵא, וְכָל אֶחָד שׁוֹמֵר ³⁴חֶקֶן, לְמַעַן לֹא יִתְבַּלְבְּלוּ הַדְּבָרִים, וְכְמוֹ שְׁאֹמֵר הַחֶכֶם: "הַסֵּדֵר - חֲצִי מְלֵאכָה". וְלִכְּן מְצִינִים אֶת תְּחוּמֵיהֶם ³⁵בְּסִינִים ^(ה)לְבַל יִבְנֶם הָאֶחָד בְּנִבּוּל חֲבֵרוֹ. וְכֵן

ביאורים

31. כי יביר לו כל אחד פעולות מיוחדות בו. כי יביר לו כל אחד מן השותפים במסחר תפקיד מתאים לתכונותיו, כל אחד מהם יהיה ממונה על תחום אחר. 32. יושב על פניקסו. מנהל את חשבונות המסחר. 33. מכלכל. מנהיג, מנהל ומסדר. 34. חוקן. את תחומו הקבוע לו. 35. בסינים. בגדרים וחזיוקים.

חוסן

פרק ה

יהושע

עיונים

הַעֲנִין בְּעֶסֶק תּוֹרַתְנוּ הַקְּדוֹשָׁה -
 36 יִצְיִן תְּחוּמָיו לְבַל יִכְנָסוּ עִסְקֵי בֵיתוֹ
 בְּגִבּוֹל תּוֹרָתוֹ. וּבִשְׁעָה שְׁקוֹבֵעַ עֲצָמוֹ
 לְתַלְמוּדוֹ, יִפְנֶה דַּעְתּוֹ וּמַחְשַׁבְתּוֹ
 מִכָּל עֲנִינָיו אֲשֶׁר 37 הִשְׁתַּרְגּוּ עָלָיו עַל
 צוּאָרוֹ, 38 וַיֵּאסֹף אֹז כָּל רוּחַ שְׂכָלוֹ
 וּמִזְמוֹת לִכְבוֹ רַק אֶל עֶסֶק הַתּוֹרָה
 בְּלִבָּד, לְשׁוֹם כָּל 39 מַעֲנִינוֹ בְּהַ, וַיִּקְיֵם
 בְּעֲצָמוֹ לְפָחוֹת 40 בְּשְׁעָה הַהִיא מֵאֵמֶר
 דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם (תהלים קיט,
 יט): 41 "גַּר אָנֹכִי בְּאֶרֶץ". וּזְמַן תּוֹרָה

דרך ארץ", רצה לומר, שגם בשעת דרך-ארץ יהיה חושב בתורה, "שיגיעת שניהם" רצה לומר, הגוף הפונה לרמו ולעסקו, והמוח למחשבתו במלאכת ה', משכחת עון, עכ"ד]. וכן מוכח מהמשך דברי רבינו שבבארו הדבר כתב: "וכן הענין בעסק תורה הקדושה, יציין תחומיו לבל יכנסו עסקי ביתו בגבול תורתו" וכי, ואילו להיפך לא קאמר, ומה שכתב "זמן תורה לחוד, וזמן משא ומתן לחוד", היינו לענין עסק התורה בלבד. ו"הסדר - חצי מלאכה", נאמר בעניני העולם הזה.

ביאורים

36. יציין תחומיו. על ידי עשיית גדרים וסייגים. 37. השתרגו עליו על צוארו. אשר הטילו על צווארו. בדרך כלל טרדות הפרנסה מתרבות ונעשות סבוכות ומסועפות, והן כחבלי עול שמכבידים על כתפיו יותר ויותר. 38. ויאסוף אז כל רוח שכלו ומימות לבבו. ובעוסקו בתורה ינצל את כל חכמתו, כשרונותיו ותכונותיו רק לשם לימוד התורה. 39. מעניניו בה. וייתן את עיונו ומחשבתו בתורה הקדושה בלבד. 40. בשעה ההיא. שקבע לעסוק בה בתורה. 41. גר אנכי בארץ. כתושב ארעי אני בארץ. בעולם הזה נחשב האדם כגר חסר מקום של קבע בארץ, משום שימי חייו מועטים ולמחר הוא בקבר. רצונו לומר, שירגיש ויחוש בליבו לפחות באותה שעת לימוד את ארעיותו בזה העולם,

עיונים

חוסן

פרק ה

יהושע

ה. דעתאי בלבי תליא
 ולבי בכיסתי תליא.
 "צו את אהרן ואת בניו וגו' על מוקדה על המזבח כל הלילה" וגו'
 לחוד, וזמן משא ומתן לחוד. כי
 בפנות הלומד דעתו 42 רק להגיין
 תורתו, 43 יש לו כפלים לתושיה
 בעמלו. 44 ואם רעיונו מהול במזמות
 עסקיו, 45 תלמודו נעשה קרעים. וכמו שאמרנו ז"ל
 בירושלמי (תרימות פ"ה, ה"ז): 46 מעשה בר"י דאבד ליה
 ביסיתיה, 47 ובעין מניה אורייתא ולא ידע. 48 אמרין: וכי
 מפני דאבדה ביסיתך אבדה דעתך? 49 אמר להו:
 (ה) דעתאי בלבי תליא, ולפי בכיסתי תליא.

ביאורים

ועל כן לא יעסיק מחשבתו בעניינים הקשורים לעולם חולף, אלא יתעמק בתורה בלבד, משום שהיא מזכה את האדם בקביעות נצח. 42. רק להגיין תורתו. רק למחשבה בלימוד התורה. 43. יש לו כפלים לתושיה בעמלו. באופן זה, התועלת מעמלו גדולה לאין שיעור, ככל כפליים מהתועלת של לימוד תורה שמעורבות בו מחשבות על ענייני הפרנסה. הדברים מבוארים בהמשך. 44. ואם רעיונו מהול במזמות עסקיו. אם בזמן לימודו יערב במחשבתו את ענייני עסקיו. 45. תלמודו נעשה קרעים. רצף הלימוד נקטע, המחשבות על ענייני העסקים מפסיקות את הלך החשיבה בענייני התורה, ונמצא לימודו כמעשה של קרעים קרעים. לימוד שכזה אינו מוטמע כיחידה אחת, אלא כחצאי דברים חסרי הקשר, וסופו להשתכח. 46. מעשה בר"י דאבד ליה ביסיתיה. מעשה ברבי יוחנן שאבד הארנק שהיו בו מעותיו. 47. ובעין מניה אורייתא ולא ידע. ושאלו אותו דבר הלכה ולא הגיב לשאלה. 48. אמרין וכי מפני דאבדה ביסיתך אבדה דעתך. אמרו לו: וכי מפני שאבד ארנקך, אבדה דעתך? כלומר, מדוע אינך משיב? האם אתה שרוי בצער גדול כל כך עד שאין דעתך פנויה לענות? 49. אמר להו דעתאי בלבי תליא ולבי בכיסתי תליא. אמר להם רבי יוחנן: דעתי תלויה בלבי, ולבי

חוסן

פרק ה

יהושע

עיונים

וְרֵאיוּ לֹא לְאָדָם לְחַיֵּשׁ עַל הַשְּׁעָה (ויקרא ו, ב). במדרש

פ"א, הובא ברש"י וברמב"ן איתא, אמר רבי שמעון, ביותר היה צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כ"ס. והקשה הרא"ם, למה הצריך הכתוב זירוז על חסרון כ"ס של קרבן עולה, והלא קשה יותר לכהנים להיות ערים כל הלילה למשמרת מוקד האש, וצער זה צריך יותר זירוז מעצם חסרון הכ"ס שבלאו הכי אין הקרבן שלהם?

ה'כלי יקר' כתב: לפי שהעולה מכפרת על הרהור הלב, ומצינו בירושלמי: מעשה ברבי יוחנן דאבד כ"ס תיבה, ובעון מיניה אוריתא ולא ידע, אמרין ליה: וכי מפני דאבדה כיסייתך אבדה דעתך? אמר להו: דעתא בליבא תליא, וליבא בכ"סא תליא. מכאן ראייה שחסרון כ"ס יוולל חכם ויאבד לב מתנה אשר נתן לו אלקים - לחשוב בחרושת עץ חיים, והשיאו לבו לחשוב ולהרהר בעבירה, ואם לא עשה הכהן קרבן זה כמשפט, צריך לעשות אחר, והראשון בטל ואבד, כך פירש בחזקוני, ועל ידי חסרון כ"ס זה יאבד דעתו ולבו יבא לידי הרהור עבירה, ואז לא יהיה גם הקרבן השני כפרה על ההרהור, שהרי הוא מצוה הבאה בעבירה, ואין יכפר על ההרהור, והרי הקרבן מוסיף לו הרהור עבירה על ידי חסרון כ"ס, לפיכך הכהן צריך זירוז ביותר בקרבן העולה דווקא, עכ"ל.

ואם כך מסופר על רבי יוחנן הקדוש שאמרו עליו במדרש (ויק"ר ל, א): כשנפטר רבי יוחנן, היה דורו קורא עליו (שה"ש ח, ז): 'אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה' שאהב רבי יוחנן את התורה, 'בזו יבזו לו', ועכשיו שאיבד ארנקו כבר אינו יודע לענות?!, על כן הזהירה התורה את הכהנים שלא יתרשלו מחמת חסרון כ"ס, משום שיש בני אדם שנמצאים במצב של חסרון כ"ס וצריך להזהיר ביותר במקום שיש חסרון כ"ס, שלא יקרה לו כמקרה של הירושלמי, שיאבד את יכולת הריכוז בתורה. וידע האדם, שגם אם ח"ו איבד את ממונו לא יאבד את דעתו וימשיך בעסק התורה בצילתא דשמעתתא (עפ"י עלי הגיון פר' צו).

ביאורים

תלוי בארנקי, כלומר, במצבי הכספי. כיון שלבי טרוד בצער אובדן הממון, אין דעתי מיושבת עלי ואיני פנוי להשיב לשאלתך. כלומר, הצער על אבדת הארנק גורם שלא אוכל לעסוק בתורה כראוי. **50. השעיה היקרה היא.** שקובע עצמו ללימוד התורה.

עיונים

חוסן

פרק ה

יהושע

ו. לבני רחמים אתכליא (התלמידי החכמים העוסקים בתורה) על עליא (הבעלי בתים המחזיקים על ידם), דאלמלא עליא לא מתקימין אתכליא. אף על פי שעמי הארץ שחורשים וזורעים וקוצרים אינם מתכוונים לקיים בכך את תלמידי החכמים, והם עושים את

הַיְקָרָה תְּהִיָּא, לְהַסִּיר מֵעֲלִיו כֹּל הַמְּרָרוֹת וְהַמּוֹנָעִים, שְׂתִתְּנֶיהָ דַּעְתּוֹ זָכָה וְצִלּוּלָהָ לְתַלְמוּדוֹ. וְכַמוֹ שְׂאֲמָרוּ בְּכַסְיָקְתָּא (הובא בילקוט משלי ה, וכן הוא ב"שוחר טוב" שם): "בְּנֵי לְחַכְמָתִי תִקְשִׁיבָה" (משלי ה, א) - ⁵¹תִקְשִׁיבָה לְדַבְרֵי תוֹרָה בְּשַׁעֲהָ שְׂאֲתָה לּוֹמְדָן, ⁵²כִּי הַשְּׁעָה הִיא ⁵³מֵעֲלָה גַם יֵתֵר עֲתוֹת זְמַנּוֹ הַהוֹלְכִים בְּעֶסֶק הַמִּשְׁאָ וּמִתֵּן שָׁלוֹ, ⁵⁴לְהִיּוֹתָם עוֹזְרִים עַל יְדֵיהֶּ, ⁵⁵וְכַמוֹ שְׂאֲמָרוּ ז"ל בְּכַגּוֹן זֶה (הולין צב, א) ⁵⁶לְבַעֲי רַחֲמִים אֲתַבְּלִיא (התלמידי חכמים העוסקים בתורה), עַל עֲלִיא (הַבְּעֲלֵי בְּתִים הַמְּחֻזְקִים עַל יְדָם), דְּאֵלְמָלָא

ביאורים

51. הקשיבה לדברי תורה בשעה שאתה לומד. עסוק בתורה בכל יכולתך, והיה מרוכז באותה שעת לימוד אך ורק במה שהנך לומד. כלומר, הקשב בשעה זו רק לדברי התורה שלפניך. 52. כי השעה היא. אותה שעת לימוד שבה עוסק האדם בתורה בכל יכולתו. 53. מעלה גם יתר עתות זמנו ההולכים בעסק המשא ומתן שלו. מרוממת את הזמנים שבהם הוא עוסק בפרנסתו וגם הם נחשבים לזמן המוקדש לתורה. 54. להיות עוזרים על ידה. מפני שזמנים אלו מסייעים לו לעסוק בתורה, ועל כן אף הזמן שעוסק בו לפרנסתו נחשב לקיומה של תורה. ועל כגון זה אמרו חז"ל: "ביטולה הוא קיומה". 55. וכמו שאמרו ז"ל בכגון זה. ועל עניין זה אמרו חז"ל. 56. לבני רחמים אתכליא (התלמידי חכמים

עֲלֵיָא לָא מִתְקַיְמִין אֲתְּכֻלְיָא.⁵⁷ **וְכֹן**
הוּא הֶעֱנִין בְּאָדָם אַחַד עֲצָמוֹ,⁵⁸ **לְבַעֵי**

שהם מקיימים אותם.

ומצאנו שחובת "הכרת הטוב" הוא גם למי שלא התכוון להיטיב. כך אמרו בתנחומא (שמות ס' טז): "בשעה שאמר לו הקב"ה למשה: 'ועתה לך ואשלחך אל פרעה', אמר לו משה: ריבון העולם, איני יכול, מפני שקבלני יתרו ופתח לי את פתח ביתו, ואני עמו כבן. ומי שהוא פותח פתחו לחברו - נפשו חייב לו". ולכן אף שנצטווה משה "ועתה לך ואשלחך אל פרעה", קודם "וילך משה וישב אל יתרו חותנו" לקבל את רשותו.

והנה מה שמשה הרגיש בעצמו הכרח שלא לקיים מיד את ציווי ה' מפני הכרת הטוב ליתרו, הוא מפני שיתרו הכניסו לביתו ונתן לו את בתו לאשה, אך הרי איתא במדרש (במד"ר פא, לב): "למה זה עזבתן אל האיש קראן לו ויאכל לחם" - למה זה עזבתן את האיש, שמא ישא אחת מכם", כלומר, יתרו הוא זה שרצה במשה כחתן לבתו מפני שהיה מוחרח על ידי בני עירו.

למדנו מכאן, שחובת "הכרת הטוב" הוא גם כאשר העושה התכוון לטובת עצמו בלבד, ומסתבר שכן גם אם המטיב אינו יודע כלל שגרם טובה לחבירו, מקבל הטובה צריך להטיב עם מי שעשה לו את הטובה (ראה באר יצחק).

ביאורים

העוסקים בתורה) על עליא (הבעלי הבתים המחזיקים על ידם), דאלמלא עליא לא מתקיימין אתכליא. יבקשו האשכולות רחמים על העלים, משום שלולא העלים לא יוכלו גם האשכולות להתקיים, שהרי עלי הגפן מגינים על האשכולות מחום השמש ומהרוחות. ביטוי זה הוא בבחינת משל שמשמעותו קריאה לתלמידי החכמים שיתפללו לשלומם של עמי הארץ, משום שעמלם של עמי הארץ מקיים את תלמידי החכמים עצמם. עמי הארץ חורשים וזורעים את השדות, וקוצרים את היבול, ותלמידי חכמים אוכלים מיבול זה (רש"י שם).⁵⁷ וכן הוא הענין באדם אחד עצמו. גם כשמדובר באדם אחד שמשמש בשני התפקידים - קובע עתים לתורה וגם עוסק במסחר, גם הוא נשען על פרנסתו בעודו לומד תורה.⁵⁸ לבעי רחמי עתות עסקן בתורה על הצלחת העתות

רַחְמֵי עֵתוֹת עֲסָקוּ בַתּוֹרָה, עַל הַצְלַחַת הָעֵתוֹת שְׁעוֹסֵק בְּמִשְׁאָ וּמִתֵּן,⁵⁹ דַּאי לֹא הָא, לֹא קִימָא הָא. וְעֲלִי נֶאמַר (תהלים א, ג): "וְהִיָּה כְּעֵיץ שְׁתוּל עַל פְּלִיגֵי מַיִם, אֲשֶׁר פָּרִיו יִהְיֶה בְּעֵתוֹ (הוא שְׁעוֹסֵק בַּתְּלָמוּד תּוֹרָה, שְׁנַדְמָה לְאֲשְׁכּוּלוֹת וְלִפְרֵי), וְעֲלֵהוּ לֹא-יִבּוֹל" (הוא יֵתֵר זְמַנּוֹ הַנְּדָמָה לְעֵלִים, הַמְּגַנְּנִים עַל הָאֲשְׁכּוּלוֹת). וְכִמּוֹ שְׁהַמְשִׁילוֹ חֲכָמֵינוּ ז"ל⁶⁰ לְבַעֵי אֲשְׁכּוּלְיָא עַל עֲלֵיָא,⁶¹ וְאֵזוּ "וְכַל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ" (שם).

ביאורים

שְׁעוֹסֵק בְּמִשְׁאָ וּמִתֵּן. ראוי לאדם לבקש רחמים על הצלחתו בשעות לימודו בתורה וגם על הצלחתו בשעות מסחרו.⁵⁹ דַּאי לֹא הָא לֹא קִימָא הָא. שהרי ללא הצלחתו בשעות המסחר לא תתקיים בידו גם שעת הלימוד; "אם אין קמח אין תורה".⁶⁰ לְבַעֵי אֲשְׁכּוּלְיָא עַל עֲלֵיָא. יבקשו האשכולות רחמי שמים על העלים.⁶¹ וְאֵזוּ וְכַל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ. ואז גם מסחרו יצליח, וכמו שאמרו חז"ל (ע"ז ט, ב): 'כל העוסק בתורה נכסיו מצליחים'.

לימוד
המוסר
היומי

בחיצאת ארגון "ארחות יושר"

”ארחות המוסר”

הינו מכוון, אשר הוקם ע”י ארגון
”ארחות יושר” ובו עמלים
תלמידי חכמים מופלגים,
על חלוקת ספרי המוסר לשיעורים
יומיים, כשתוספת ביאורים ועיונים
הנכתבים על ידם מבארים ומניחים
את הדברים על לב הלומדים.

ספרי מוסר אלו, אשר נתבאר
וחולקו ע”י חברי המכון,
מודפסים ומופצים ע”ג
עשרות אלפי חוברות חודשיות
אשר עושות דרכן אל הלומדים
הרבים הקובעים בהן את לימודם
מידי יום. וכך הופך לימוד המוסר
לחלק מסדר יומם של רבים.

עד כה הצטרפו למעגל הלומדים
115 כוללים, 142 ישיבות,
101 תתיים, 235 שיעורי תורה,
16 מדרשיות וסמינרים –
36,000 לומדים ברחבי הארץ
הועולם שותפים למהפכת
לימוד המוסר היומי!

**הצטרף אף אתה
למהפכת המוסר,
בלימוד יומי של כ- 10 דקות!**

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

ת.ד. 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

חובות הלבבות

עד עתה,
בוארו וחולקו הספרים:
"ארחות ישר" למרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל
"ארחות צדיקים", "מסילת ישרים" לרמח"ל
"שערי תשובה" לרבנו יונה,
"חובות הלבבות" לרבנו בחיי ו"מעלות התורה"
לרבנו אברהם אחי הגר"א. כשהם מודפסים
ומחולקים באמצעות החברות החודשיות.
עם תום תקופת הלימוד של כל ספר מן
הספרים נאגד תוכן החוברות וי"ל
בספר מהודר.

"ארחות ישר" הארגון אשר חרט על דגלו את ענין הפצת המוסר אינו פוסח על אף הזדמנות הנקרית לפתחו. כך מעת לעת, יוצאים לאור תכנים מוסריים, באופנים שונים. קונטרסים בנושאים שונים, מודפסים ומחולקים לבנות הסמינרים, ולקהלים נוספים בהזדמנויות שונות ומגוונות.

קובץ "ארחות ישרים" המתקבל בהערצה מידי שנה בתקופת בין הזמנים של חודש אב, מכיל בתוכו מדורי מוסר, הלכה וחיידוד ועיון - מדור נושא פרטים, ובכך מהווה חומר עיוני ומוסרי לבחורי הישיבות ואברכי הכוללים בכל מקום בו הם נמצאים.

מנעי קולך מבני

בביקור נדיר בקבר רחל

יארצייט מרן החזון איש זצ"ל

בחלוקת הש"ס ביארצייט של החזון איש בכולל חזון איש

קול ברמה נשמע

בכניסה לתפילה בקבר רחל
להעתיר בתפילה על עם ישראל

לחזות בנועם השם

מראות קודש מחיי מרן שה"ת
זצוק"ל במועדים ובזמנים
מיוחדים לפי סדר מועדי השנה

מחלק בין האברכים בכולל חזו"א את לימוד הש"ס לעילוי נשמת החזו"א

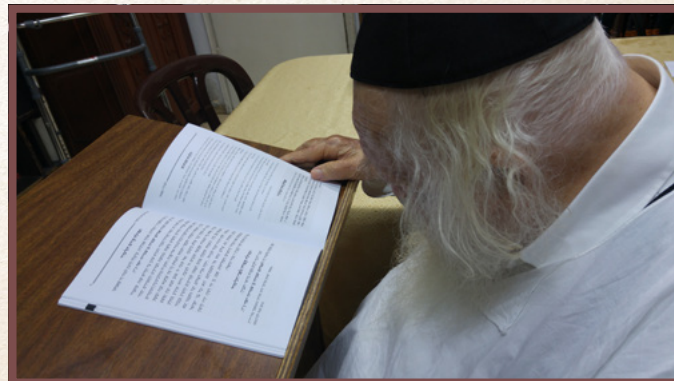
בצינן החזון איש זללה"ה

בלימוד מעמיק בספר חזון איש

תשפ"א - מקבל על עצמו ללמוד מסכת לעילוי נשמת החזון איש

בלימוד משניות ביום היארצייט

מחזיק בידיו ובוחן את המנורה של אביו זצ"ל

והדליקו נרות בחצרות קדשך

משיב על שאלה בעניני נרות חנוכה

ואין לנו רשות להשתמש בהם
עם נר ה"שמש"
ממנו הדליק את הנרות

בהדלקת נרות חנוכה
לפני עשרות שנים

מעניק מעות חנוכה לצאצא רך בשנים

מעות חנוכה
בחלוקת מעות חנוכה לצאצאיו בליל חמישי של חנוכה

